

В. 2945

Студинський К.

Причинки

до історії

культурного життя Галицької Русі

в літах 1833—47.

Відбитка з XI і XII тому Збірника фільологічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка.

У ЛЬВОВІ 1909.

Накладом Наукового Тов. ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

9(СБ-2-Зах.одл) „183,184”

2.60р

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека

АН УРСР

№ И-36314

Причинки до історії культурного життя Галицької Русі в літах 1833—47.

На брак умового життя серед галицьких Русинів перед вступом Маркіяна Шашкевича нарікати годі. Побіч енергічних заходів крил. Івана Могильницького на полі народного шкільництва та злученої з ними літератури¹⁾, побіч неудачних завязків красною письменства в перекладах та віршах Йосифа Левицького — серед галицьких Русинів розвинув ся спеціально сильно науковий рух, ведений в двох напрямках: граматичнім та історичнім.

Вже в р. 1823 викінчив був Іван Могильницький граматику руської мови, яка по нині остає в рукописи²⁾. В тім самім часі кінчив крил. Іван Лаврівський свій підручник граматики „Versuch über die Sprachlehre der Ruskischen Sprache, wie solche sammt ihren Unter-Mundarten in den Königreichen Galizien und Lodomerien gesprochen wird“, який знаємо лише з заголовка³⁾. В р. 1831 була вже в цензурі праця Йосифа Левицького „Grammatik der ruthenischen, oder kleinrussischen Sprache“⁴⁾; а в р. 1833 одержала цензурну апробату грамика Йосифа Лозинського, писана в польській мові⁵⁾.

1) Порівнай: Ів. Ем. Левицький: Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в рр. 1772—1800 і розвій русько-народного шкільництва в рр. 1801—1820. Львів 1903.

2) Переховує ся вона в Архіві митр. гр. Андр. Шептицького у Львові.

3) Порівнай: Тершаковець: „Галицько-руське літературне відроджене“ стр. 13—14.

4) Її видруковано доперва в р. 1834.

5) Про обі граматики гляди студію дра Осипа Маковея: Три руські граматики (відбитка з 61 і 64 тому „Записок“ наук. тов. ім Шевченка.

Історичними студіями почали рівнож рано займатися др. Михайло Гарасевич, що вже в р. 1809 збирав матеріали до своїх „Annales Ecclesiae Ruthenae“¹⁾ друкованих задля цензурних перешон доперва в р. 1862, та Денис Зубрицький, що в р. 1830 видав першу свою історичну студію „Die griechisch-katholische Stauropigial-kirche in Lemberg und das mit ihr vereinigte Institut.“

А однак не від названих авторів, але від виступу Маркіяна Шашкевича починаємо числити нову добу, період відродження руського письменства в Галичині. Не вдаючись в подрібний розбір праць названих учених граматиків та істориків, ми зневолені ствердити, що лише один Могильницький силкував ся писати свою граматику в руській мові, але і в ній дефініції, термінольоція та й взагалі цілий науковий апарат нагадують нам „церковно-славянщину“ граматик 16 або 17 в. Мамоніча, „Адельфотеса“, Лаврентія Зизанія, або Мел. Смотрицького. Граматика Йосифа Левицького, писана в німецькій мові, була богата в форми, далекі від народної мови. Найліпшою могла ще бути граматика Йосифа Лозинського, але й її одів автор не в руську, але в польську, зверхню одіжу, а до того вона цілком не явила ся в друку. Свої „Annales“ готовив Гарасевич в латинській, а свою студію про Ставропігію видав Зубрицький в німецькій мові. Головно отже задля мови мертвої, або чужої годі від творів названих письменників починати добу відродження Галицької Руси. Почав її доперва Маркіян Шашкевич, що поволи, але консеквентно підготовлював терен для письменства в народній мові, а що кождий прояв його організаційної праці для нас важний та цікавий, тому починаємо нашу студію від характеристики першої літературної збірки, зложеної Маркіяном Шашкевичем в р. 1833 п. з. „Сынъ Русѣ“, та в звязи з тим на вступі освѣтлюємо один темний момент в житю Маркіяна на основі незвісних доси актів.

II.

На основі зарядження митрополита Михайла Левицького прогнано дня 21 лютого 1830 року Маркіяна Шашкевича, тодішнього слухача I року філософії (нинішньої 7 гімн. класи) в львівської духовної семинарії за провину, що була вислідом молодечої не-

¹⁾ Тершаковець: „Галицько-руське літературне відродженє стр. 19.

розваги ¹⁾ або й не корисного впливу його товариша Михайла Базилевича²⁾, Півчетверта року покотував він її в тяжкій боротьбі о хліб насущний, якого відмовив йому рідний отець. Надармо старався Маркіян переблагати тверде, батькове серце навіть віршом, в яким серед гіркої розпуки кликав:

Отче, ох, отче! Сли ся мені придало
Дни жия твого полином згірчити,
Сли коли око твоє жальом запало
Слим був нещасей серце закервити,

Прости ми, отче, прости! Бач я ся каю,
Жальом серце бідне моє прозябає,
Твої ноженки сльозами зливаю —
Ах, прости синови, най не загибає.³⁾

Лишений сам собі і журбі о завтрішню днину — М. Шашкевич не упав на дусі, не змарнував ся, хоть в тяжкім бідованю підорвав своє здоров'є. Поза викладами перебував він весь вільний час по бібліотеках, університетській, та Осолінських, де розширює своє знанє, знакомлячи ся головно з творами корифеїв славянського відродженя.

В осени 1833 р. прийнято його поновно до духовної семірії у Львові в характері слухача I року богословія.⁴⁾ Серед питомців руської, духовної семінарії застав тоді Маркіян сильно

¹⁾ З актів, які друкуюмо між матеріялами, дізнаємо ся, що дня 15 лютого 1830 року вийшли Мих. Базилевич і Маркіян Шашкевич з поплудневих викладів на університеті та враз з третім товаришом, Николю Антоневичем удали ся до реставрації Людвіка, де перебули до год. 6^{1/2} і вичили чотири фляшки вина. В повороті вступили вони ще до каварії, де Маркіян дістав рвотів. Засоромлений покинув він своїх товаришів і утік до семінарії, де з причини недуги не взяв участи в обовязкових функціях протягом 15 і 16 лютого. Про провину Базилевича і Шашкевича дізнав ся ректорат і виступив дня 18 лютого з внесенем до митрополита, щоби, для приміру, обох питомців виключив з семінарії. Думаю, що поясненем причини, для якої виключено Маркіяна з семінарії, не уймаю його памяти. За молодечу нерозвагу хіба ніхто на него каменем не кине. (Порівнай „Матеріяли“ Ч. II.)

²⁾ Таке можна би вносити з листу сестри Маркіяна, Сметанової до Володимира Шашкевича. Гляди: Михайло Тершаковець: „Причинки до жителісу Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини (Відбитка з 58 тому „Записок“ наукового товариства ім. Шевченка стр. 40.)

³⁾ Гляди: „Руска письменність III Львів 1906. стр. 60.

⁴⁾ Тершаковець: *op. cit.* стр. 6.

розвинений, польський, патріотичний рух, що переходив навіть в фазу конспіраційно-революційних стремлень, за які чимало питомців та єввящеників переслідувано, перших прогонювано з семинарії і віддавано примусово до військової служби а одних та других засуджовано на кару в'язниці, яку муєли відпокутовати на Шпільберзі, або Куфштайні.¹⁾ Польський конспіраційний рух, що числив багато приклонників серед питомців, а якого тяжкі репресії довгий час зломити не були в силі, не припав Маркіянови Шашкевичеві до впадоби. Обдарений поетичним талантом, захочений першими літературними, етнографічними і лінгвістичними творами, що явили ся на Україні,²⁾ одушевлений для народної, руської мови, виобразований на збірниках славянських, народних пісень, розентузиязмований відродженєм славянських народів, рішив ся Маркіян Шашкевич підняти ся тяжкої праці, забажав розігнати „мраки тмаві“, в якій ниділа руська суспільність та слідом иньших Славян збрататись з „повним, ясным сонцем.“

Щоби перевести свої мрії в діло, задумав Маркіян Шашкевич поперед усього зібрати біля себе гурток товаришів, як ділили би з ним його працю, а принайменше, які співчули би його намірам.

Заходи його в сїм напрямі не були даремними. Перші хвилі свого поновного побуту в духовній семинарії зазначив Маркіян тим, що при помочи кількох товаришів уложив першу літератрну збірку п. з. „Сынъ Русѣ“³⁾

В збірці сій помістили молоді питомці 14 віршів:

¹⁾ Гляди про се мою студію п. з. „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в літах 1831—46“ (Відбитка з Записок наук. тов. ім. Шевченка т. 80 і 82).

²⁾ В передмові до „Русалки Дністрової“ покликував ся Маркіян Шашкевич на „Енеїду“ Котляревського, на „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсень“ (1819) Цертелева, на збірники народних пісень Максимовича (з. р. 1827 і 1834) на „Запорожскую Старину“ І. Срезневського (з літ 1833 і 4), на повісті Основяпенка, на „Малороссійскіи пословицы“ (1883), на „Малороссійскій Словарь“ Войцеховича, на граматiku Павловського (1818) і писаня Гулака Артемовського.

³⁾ Рукопись „Сына Русѣ“, імовірно копію, передав о. крпл. Петрушевич до бібліотеки „Народному Дому“. Уривки з неї помістив Ос. А. Мончаловський в „Бесѣдѣ“ Львів 1887 ч. 1 і 2 п. з. Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833 года“. Ми передруковуємо „Сына Русѣ“ в „Матеріялах“ в цілости, задержуючи в найдрібніших чертах правочись рукописи. Здогад Якова Головацького, немовби Маркіян Шашкевич в осени 1833 р. не був з причини тифа в семинарії, лише екстерністом та що він впливав на питомців з поза семинарії. (Бесѣда 1887 Я. Г. „Червенцы галицко-русской письменности съ 1840 годовъ“) є невірний.

- 1) „До синов Русї“ — О. Г.
- 2) „Слово до чителєй руського язика“ — М. Ш.
- 3) „Сатира“ — М. М.
- 4) „Дума, Крестец камінний край Любачева“.
- 5) „Розсвїт“ М. М.
- 6) Роксолян, или Танец руський М. М.
- 7) „Радость весни“ — Йосифа Левицького з Болшова.
- 8) „Віхер“ — Г. О.
- 9) „Молитва хлопця“ — Ал. Г.
- 10) „Розлука“ М. М.
- 11) „Дума“ (звісна в нас під заг. „Погоня“) М. Ш.
- 12) „З Анакреонта“ — А. Г.
- 13) „Русин“ — Йосифа Левицького з Августівки.
- 14) „Лакомство“.

Не всі вірші поміщені в збірці, заслужують на увагу. Не мають ніякої літературної стійности „Молитва хлопця“ Ал. Г., переклад А. Г. з Анакреонта і віршик „Лакомство“.

В поезійках „Розсвїт“ М. М., „Віхер“ Г. О. і „Радость весни“ Йосифа Левицького з Болшова описане жите в природі. І з них лише „Розсвїт“ заслугує на згадку з огляду на дар помічання автора, а не задля літературної форми. Вірш п. з. „Крестец камінний край Любачева“, якого моралізуюча тенденція: „не ломи присяги“, оснований на народнім передаю, писаний зі свого рода драматизмом, однак літературна його вартість незамітна. Важний в нім наклін до згадок про славянських, поганських богів, Даждбога і Стрибога, який вказує, що авторови М. М. давна, славянська культура не була чужа. Сердечним теплом овіяний еротичний віршик п. з. „Розлука“.

Інтереснішими для нас є вірші, з яких пробиває ся любов до рідної землі і справи, виявлена нераз в наївно-романтичній формі.

Вірш „Роксоланъ или танец руський“ починає автор рефреном:

Пляск, пляснїм
руками,
Туп, тупнїм
ногами,

та взиває

Ідїм колом днесь Русина
Так дїд гуляв і родина
Ту зріє Русин проживає,
Отцов поля плугом крає...

В очах автора руська земля богата в збіжжя і мід, в стада овець і в жерела солі. На ній зводжено боротьби з Татарами, на ній гомоніли боярські пісні. Для моторних дівчат Німці кидали свій рідний край, руські княжні засідали на престолах угорським, пруським і польським. Тут жили наші лицарі, тут княжили князі, тут кождий рад вмирати, „бо Русь край наш, наша мати“.

Як бачимо, то автор „Роксолан-а“ потішав себе минувшиною, бо колиб був глянув на сучасність, на гнет-панщину, в якій стогнав нарід, то певно не захотілоби ся йому взивати до приплескування і притушчювання, та не забажавби він вдруге ідеалізувати достатків рідної землі.

Ще наївніше виглядає віршик „Русин“ Йосифа Левицького з Августівки :

Русин я си з роду, тим ся величаю,
Люблю просту щирість, храню руські справи
Голубця си витну, думку заспіваю,
Гостя з серця прийму, то мої забави...

З такою „програмою“ Русини хіба далеко зайти не могли... А однак треба зазначити, що і сї заяви приналежности до руської народности в обох останних авторів треба щиро пошанувати, бо висловлені вони в часі, коли до неї так мало людей признавало ся.

Не менше цікавою в збірці „Сынъ Русѣ“ є „Сатира“ про спір Поляка з Русином. Впертий Русин і думний Поляк пере-свідчені про себе, що оба вони розумні. Оба не люблять ся. Думний Поляк голубить ся з жидом. Поляк і Русин не терплять ся, як сіль в оці, а люди з обох глузують. Впертий Русин вже погодив ся, але лише на те, щоби його думний Лях дальше за ніс водив. Навинув ся третій сусід (Австрія) з пугою і думний Поляк впокорив ся, не нападає вже на впертого Русина, бо він з сусідом шасливий.

Думний трохи впокоїв ся,
Але знову розлостив ся,
На сухоти уже гине,
А ще каже „Ти Русине!“

Віршик сей цікавий не лише як вірна характеристика думного Поляка і податливого Русина, але також як свідощтво, що вже в р. 1833 заводжено національні спори, які з часом, що раз більше розростали ся і заострювали ся. Всяка еманципація з під поль-

ського впливу, який загорнув був тоді широкі круги руської суспільності, мусіла довести з обох сторін до національних спорів і антагонізмів.

Коли поминеко гарний вірш Маркіяна Шашкевича п. з. „Погоня“, то найінтереснішими з цілої збірки будуть для нас вірші М. Ш. „Слово до читателів руського язика“ і О. Г. „До Синоу Русі“, бо в них немовби містять ся програмові поклики.

Маркіян Шашкевич накликавав в першій віршику своїх товаришів, щоби „подали собі руки“, щоби „серце до серця припало“, щоби вони в сердечній злуці прогнали з Русі „мраки тмаві“, щоби, покинувши зависть, спішили до світла. Другий його товариш, що скрив ся під буквами О. Г. немовби зпарафразував поклик Маркіяна, достроюючись до него навіть в подробицях. Він взивав товаришів до щирої дружби, він бажавби, щоби „серце к музам припало“, бо лише тоді „згине чорна мрака“, як Русини глянуть в світ. Дорогою літературної праці бажали вони потягнути руську суспільність до її національного відродження.

Маркіян Шашкевич мусів однак здавати собі справу, що ся перша збірка до друку не надавала ся. Можна здогадувати ся, що він дивив ся на неї, як на першу пробу людий, без сумніву щирих, однак все як на пробу, що видана друком, епохального значіння мати не могла. Він не міг не завважати, що форма деяких віршів крайно незугарна а мова невироблена, що їх автори бороли ся в першій ряді з язовими труднощами, не згадуючи про правописне питанє, бо в збірці „Сынъ Русѣ“ писав кождий, як умів. Все те мусів мати М. Шашкевич на думці і такої збірки видати в світ не бажав. Є річю майже певною, що Шашкевич не звертав ся з нею до цензури. Принайменше в каталогах т. зв. *Vischerrevisionsamt*-у, що переховують ся в президіяльнім архіві львівського намісництва нема проте найменшої згадки.

Але хоть як слабою була ся перша збірка, хоть з авторів, що подали під віршами початкові букви своїх імен та прізвищ, з вїткою Маркіяна Шашкевича, ні один не став визначнішим поетом, — мимо сего приходить ся про неї згадати з теплом, як про перший прояв національної свідомости і реакції против польського духа в руській духовній семинарії, а рівночасно як про першу працю Марк. Шашкевича на полі духовного відродження галицької Русі.

Після сеї характеристики „Сына Русѣ“ належалоби сказати ще кілька слів про людий, що біля Маркіяна Шашкевича помістили в ній свої вірші. На жаль певних вісток про їх прізвища

не маємо. Яков Головацький здогадував ся,¹⁾ що під буквами М. М. крив ся — Михайло Минчакевич²⁾, під А. Г. — Айталь Гадинський, під Ал. Г. — Александер Глинський.³⁾ Не умів розв'язати Головацький загадки, кого належалоби розуміти під О. Г. і Г. О. Певними побіч Маркіяна Шашкевича авторами є лише два Йосифи Левицькі, один з Болшова, другий з Августівки, та лише про першого з них маємо точніші вістки.

Йосиф Петрович Левицький родив ся 1810 р. в Тлумачику, а виховав ся в Болшові. Нормальні і гімназійні школи кінчив він в літах 1820—9 в Станиславові, а на філософію (VII—VIII кл.) вписав ся він 1830 року у Львові, де скінчив р. 1835 також богословські студії. Мав він бути дуже добрим деклятором. В р. 1848 стрічаємо його на становиску пароха в Заболотві коломийського округу. В тім році брав він участь в з'їзді „руських учених“ і належав до членів-снователів галицько-руської Матиці⁴⁾. В р. 1861 вибрано його сеймовим послем з курії менших посілости в окрузі Снятин 73 на 116 відданих голосів⁵⁾. Писав Левицький під псевдонімами: Йосиф з Болшова, Йосиф з Покутя і L. z Zablotowa. Окрім віршика „Радость весни“, поміщеного в збірці „Сынъ Русь“ видруковав він статійки: „Памво Беринда“⁶⁾ „Каме-

¹⁾ Бесѣда за рік 1887 в статі: „Первенцы галицко-русской словесности“ стр. 55.

²⁾ Мих. Минчакевич родж. в 1808 р., а висвячений в р. 1834, був вмішаний в процес польських конспіраторів та відсидів у в'язниці львівській і на Шпільберзі від р. 1839—42. Поновно дозволено йому обняти душпастирське місце доперва в р. 1848. Гляди мою студію „Польські конспірації“ стр. 36—47. Можлива річ, що Минчакевич покутовав за припадкові зносини з польським конспіраторами, бо ще в „Русалці Дністровій“ в передмові слали видавці привіт також Минчакевичеві, чогоби є робили, як би він не поділяв їх поглядів. Головацький передав один вірш Минчакевича до бібл. „Нар. Дому“ де його досить не віднайдено.

³⁾ Про Александра Глинського та про його статі, писані в обороні народної мови гляди мою передмову до „Кореспонденції Якова Головацького в рр. 1850—62“ стр. XXIX—XXXII. Був се один з найбільше свідомих людей, який йшов дорогою, вказаною Марк. Шашкевичем, по кінець свого життя. Він умер дня 17 цвітня 1893 р. в 87 р. життя на становиску пароха в Городниці.

⁴⁾ Яков Головацький, „Историч. очеркъ основанія галицко, русской Матицы“ Львів 1850 стр. VIII в „Приложенію“.

⁵⁾ Вѣстникъ“ Відень 1861. Nr. 27. „Слово“ Львів 1861 Nr. 27.

⁶⁾ Зоря Галицкая за рік 1851 ч. 4. В бібліотеці „Народного Дому“ (III. 5) переховує ся його рукопись з р. 1835, в якій містять ся

нець Подольській“, ¹⁾ „Путешествія умословныи“ (Wędrowki umysłowe Генр. Гр. Ревуского П. Т. Петроградъ 1851)²⁾, „Греческо-славянская грамагика изъ 1591 г.“³⁾ і дрібні статійки в часописи „Домовая Школка з р. 1854.

Та не лише літературні питання були темою його писань. Він інтересувався живо музикою і на сю тему подав нам статтю п. з. „Нѣсколько данныхъ къ исторіи пѣнія церковного въ духовной семинаріи“.⁴⁾ Звісний музик, Іван Лаврівський цінив композиторський талант Йосифа Левицького і висловився про него в одній зі своїх статей, що він „знакомый въ обще яко образованный музыкъ, который видячи запустѣніе, якое пѣнію церковному въ будучности грозитъ.... уложилъ би и прочіи сонаты Гайдена, если бы ся они дали въ услышаніе привести“.⁵⁾ Не менше цікавили також Йосифа Левицького питання з обсягу господарства і управи тютюну. На сі теми друковав він рівнож статіі⁶⁾.

Про другого Йосифа Левицького з Августівки та про Айтая Гадинського вісток не маємо. Та хотьби лише з діяльності Александра Глинського і Йосифа Левицького з Болшова, бачимо, що з посеред укладчиків „Сын-а Русѣ“ вийшли люди, які в дальшій житю не кидали пера та служили руській справі по своїм найліпшим намірам і силам.

в азбучнім порядку короткі життєписи і спис творів двадцять кількох руських і польських письменників XVI—XVIII в. Ї се, без сумніву, виписки з різних сучасних бібліографічних творів, які вказують, що кружок Марк. Шашкевича інтересувався живо нашою літературою

¹⁾ Там же за рік 1854 Ч. 2 і 3.

²⁾ Там же за рік 1852 Ч. 33 і 34.

³⁾ Там же за рік 1853 Nr. 5.

⁴⁾ Там же за рік 1852 Nr. 33 і 34. Про сю статійку писав І. Лаврівський в віденській „Вѣстнику“ за рік 1854 (ч. 1): „Съ великимъ удовольствіемъ читались недавно критику, въ которой Іосифъ зъ Болшова превозноситъ музыкальное пѣніе церковное. Дописователъ боить ся такожъ, щобы пѣніе церковное, утративши управителя своего Любовича, не запустѣло въ русской семинаріи“...

⁵⁾ Вѣстникъ за рік 1854 Nr. 3.

⁶⁾ Так писав він про: „Неуспѣваніе фабрики въ Толмачѣ“ (Вѣстникъ за рік 1854 Ч. 17—19) і подав переклад німецької статі Ліхтнера: „О заведеніи взаимного забезпеченія насадителей тютюну противу градоубіятыя“ (Вѣстникъ за рік 1852 (Ч. 29, 31—2, 34—5, 37) і Зоря Галицкая за рік 1852 ч. 19 і 20). Ту саму статію переклав він на польську мову і помістив її в „Dodatk-у Tygodniowym“ до „Gazety Lwowskiej“ за рік 1852 ч. 12.) Біографічні вістки про Йосифа Л. з Болшова завдячую Ів. Ем. Левицькому.

Скоро Маркіян Шашкевич побачив, що першою, своєю збіркою переломив леди байдужности для руської справи серед невеличкого гуртка товаришів-питомців, він рішився виступити, сим разом вже публично, з другою збіркою, п. з. „Зоря, писемце присвячене руському языку“, щоби нею будити з тяжкого сну ширші веретви руської, несвідомої своєї національности, суспільности.

Дня 4 мая 1834 р. переслав її Шашкевич до львівського „Bücherrevisionsamt-y“, який однак не мав спеціального цензора для руських книжок і тому передав її президії губернії „Zur Zensursbestimmung“. Остання відослала рукопись „Зорі“ дня 10 червня 1834 до віденської „Polizeihofstelle“, ¹⁾ де цензором грецьких і слявянських книжок був знаменитий слявіст, Вартоломей Копітар.²⁾

Через його руки переходив вже раніше цілий ряд руських книжок. В р. 1823 цензурував він граматику Івана Могильницького, та на жаль, його помічання над рукописною сеї граматики не

¹⁾ Протоколи президії львівської губернії за рік 1834 Nr. 5056.

²⁾ Вартоломей Копітар, родом Словінець, був сином селянина. Родився 1780 р. в Країні та на десятому році життя вступив до німецької школи в Люблянї, не вмючи ані слова по німецьки. Мимо сего заняв він небавом перше місце в класї і покінчив в р. 1799 зі знаменитим успіхом курс та став домашним учителем у барона Жигмонта Цойса, де почав віддавати ся студиям словїнської мови. Переселившись до Відня, став він цензоро-слявянських і грецьких книжок, а описля й бібліотекарем цісарської бібліотеки. Він умер у Відни 11 серпня 1844 р. Був се чоловік великого ума і широкого знаня. Своїми творами принїс він велику користь науцї слявістики. В р. 1808 видав він „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark“, що є одною з найліпших праць на полі слявістики. В р. 1836 виїшов його „Glagolita Clozianus“ (розбір глаголицької рукописи з XI. в. і фрайзінґенських відривків), де заявив, що церковно-слявянська мова є старословїнською (теорія панонська). В р. 1839. видав він „Hesychii glossographi discipulus“, а в р. 1848. „Prolegomena historica“. Крім сего друковав він багато статей про мову, літературу та історію Слявян і близьких їм народів, — які видав його ученик Мікльосіч. п. з. В. Kopitars „Kleinere Schriften“ (1857). Його велику переписку з Добровським видав Ягіч „Сборникъ“ СПб. Т. 39. (виданє акад. наук) і в Берліні 1896 „Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und Anderen. Süd und Westlaven“. Його чотири листи до Зубрицького видав я в мой розвідцї „З кореспонденції Ден. Зубр..“ Львів 1901. (Відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім Шевченка“).

задержали ся а граматика по нинішній день лежить в рукописи.¹⁾ Замітки Копітара про сю граматичку переслано, мабуть, з віденської „Polizeihofstelle“ до львівської президії губернії, щоби ними міг покористувати ся автор, та звідси їх з часом вишкартовано а через те й запропашено. А як совістно рецензував Копітар славянські твори, про се свідчать нам не лише його прегарні замітки про рукописи і книжки польського, чеського і сербського письменства, з якими я стрінув ся в архіві міністерства справ внутрішних,²⁾ а які доси лежать новикористані. Свідком його незвичайної совісности, а рівночасно бистроумности є також його замітки про рукопись граматики Йосифа Левицького, які по вишкартованю з архіва львівської губернії, зберегли ся щасливо в бібліотеці львівського університета і вийшли друком заходом Осипа Маковей.³⁾ Так само читав Копітар в поч. 1833 р. першу редакцію граматики Йосифа Лозинського,⁴⁾ якої, певно, рівнож не відслав без заміток.⁵⁾ Через його руки переходило також „Руское весєлє“ Лозинського.⁶⁾

Всі наведені книжки одержали з рук Копітара цензурну апробату, хоть не всі вони, як граматика Могильницького і Лозинського, вийшли тоді друком.

1) На бруліоні рукописи граматики Могильницького, перехованої в Архіві Митр. гр. Анд. Шептицького містить ся отся записка: „K. Hofstelle aus Lemberg ad Nro 10129/823. dem H. Censor Kopitar zur Zensur über die Zulässigkeit zum Druck d. dt. 7. X. br. 823. До сеї записки додано оловцем: ad 8568/1823.

2) Гляди прим: Архів мін. справ внутрішних fasc. 887 рік 1822 Nr. ^{10743/90} (рецензія Копітара про польську граматичку Онуфрія Копчинського), fasc. 929 з р. 1823 Nr. ^{686/1765} 159 (рецензія Копітара про Немцевича „Spiewy historyczne“ (незвичайно інтересна), fasc. 1259 з р. 1832 Nr. ^{8291/26} (його-ж рецензія на „Słownik hist. statyst. geograf. królewstwa Galicyi — Franciszka Siarczyńskiego) з чеської літератури гляди: рецензію Копітара на „Prorocství“ з р. 1832 fasc. 1259 Nr. ^{380/26} і Nowotny „Manuskript in böhm. Sprache“ fasc. 929 з р. 1823 Nr. ^{1973/159}; з сербського письменства: рецензія Копітара на „Deutsch-lat.-serb. Lexicon“ fasc. 1259 з р. 1832 Nr. ^{6559/26} і дуже довге письмо Копітара в обороні сербської мови і Вука против Стратиміровича fasc. 904 Nr. 1214., я в остатнім часі використав Тершаковець в студійці п. з. „Kopitar und Vuk“ (відбітка зі „Zbornik-a u slavu Vatr. Jaięga.

3) Др. Осип Маковей: „Три галицькі грататики“ Львів 1903 р. стр. 59—76.

4) Там же стр. 27.

5) В Архіві міністерства справ внутрішних їх нема. Очевидно, післано їх до Львова і Лозинський рішив ся граматичку по вказівкам Копітара переробити.

6) Др. Ос. Маковей: Оп. cit. стр. 28.

Не так щасливо пішло з цензурною апробатою рукописи „Зорі“.

Копітар розумів, що рукопис „Зорі“ се не сухий підручник граматики, доступний лише для немногих, що се не етнографічні матеріали, які могли зацікавити спеціалістів, але що се книжка жива, обчислена на ширші верстви інтелігенції, книжка, що мала на ціли, будити серед приспаних Русинів народну самосвідомість, що звязувала славу минувшину з невідрадною сучасністю, що мала бути завязком нового, народного письменства на галицькій Русі.

З рецензією „Зорі“ Копітар не гаїв ся. Вже дня 21. червня 1834 року, отже в одинайцять днів після висилки рукописи зі Львова, написав він першу свою опінію, яка на долі „Зорі“ сильно заважила.

Копітар був щиро привязаним до Австрії. Він мрив все про те, щоби Відень став духовим центром всіх Славян.¹⁾ Появу „Зорі“ Шашкевича він вважав політичним фактом, против якого моглиби протестувати Поляки і Росія. А одних і других він однаково не любив, тому й побоював ся, щоби через них не потерпіла його вітчизна, Австрія. Се пробиває ся ясно з його опінії про „Зорю“.

В ній звернув він увагу, що Галичина числить 2 міліони, а Угорщина 1 міліон Русинів, які, певно, щиро повиталиби „Зорю“. Рівнож раділоби з її появи 6—7 міліонів Русинів, замешкалих в Росії, так що книжка моглаби впливати на 9—10 міліонів душ. З другої сторони, писав Копітар, гляділиби на сю, доси непривіліовану літературу, нераз, з завистію і ненавистію Поляки, а те саме стрінуло би її з боку одиноко доси привіліованих Великоросів з Петербурга і Москви, в яких руках спочиває державна власть, хоть руська мова так ріжнить ся від московської, як чеська від польської. Природним вислідом появи нової літератури булоби те, що вона могла би розвивати ся коштом польського і московського письменства. В виду сего, конклюдовав Копітар, заходить питанє для Австрії, чи має вона попірати літературні заходи Русинів на кошт і невдоволене польського, або московського письменства? Копітар вірить що поява нового, руського письменства могла би довести до духової опозиції 6—7 міліонів Українців против петербурської „Machtgewalt“ але рівночасно гадає, що лише в дуже рідких обставинах могло би тих 6—7

¹⁾ Ягіч: „Сборникъ“ т. 39. стр. XV.

мільйонів людей зеднати ся з австрійськими 3 мільйонами Русинів. Копітар йшов би в заклад, що петербурські Великороси нашли би спосіб, щоби сю духову опозицію звернути против Австрії. Впрочім зазначив Копітар, руська мова, не має доси свого власного словаря і він не мігби, в разі сумніву, поінформуватись, тому, заки він мавби рішити, чи „Зорю“ можна апробувати до друку, він радби почути умотивований внесок львівського цензора.

З огляду, що у Львові не було тоді спеціального руського цензора, президія „Polizeihofstelle“ зажадала дня 26 червня 1834 р. від Копітара, щоби він видав оречене про „Зорю“ на основі обовязуючих, загальних, цензурних норм.

В наслідок сего порученя видав Копітар в чотири дні пізніше (дня 1 липня) другу опінію в справі „Зорі“, в якій замітив на вступі, що вона „admittitur nach den allg. Censur-Normen“, однак з огляду на те, що її поява є конкретним, політичним фактом, він мусить обставати, при жаданю, щоби офіційально подбати про гадку і мотиви львівського, локального цензора, який знаєв ідносини обох народів (der polnischen Ex-Herren und der ruth. angehenden Herren) і який через те може свій політичний осуд мотивувати. Копітар додав, що чоловік, замешкалий у Відни, такого осуду видати не може. Віденська консисторія не має також ані чеського, ані польського, ані ілірійського перекладчика а однак, в разі потреби, вміє собі дати раду. Тому можна підозрівати, що і львівська консисторія найде людий сьвідомих мови і предмету, які могли би видати оцінку „Зорі“, подібно, як рецензують катехізми і иньші подібні брошури. Один з таких людий, кінчив Копітар опінію, міг би бути іменований сталим цензором для руських книжок, як би таких exhibit-ів громадило ся більше¹).

Мабуть, головно через проєкт іменування руського цензора, який піднесла президія львівської губернії ще в р. 1832. з нагоди рецензії граматики Левицького, рукопись „Зорі“ залежала у Відни поверх пів року. Доперва дня 15 січня 1835 р. відослано її до львівської президії губернії з жаданем, щоби, вона порозуміла ся з руською консисторією у Львові, яка могла би передати „Зорю“ до рецензії чоловікови сьвідомому політичних відносин в краю. Рівночасно зажадала віденська Polizeihofstelle, щоби львівська президія

¹ Мих. Тершаковець: Українсько-руський Архив т. III. стр. 6—8.

губернії висказала свою гадку про кваліфікацію поодиноких людей на становиско цензора для руських книжок.¹⁾

Дня 28 лютого 1835 року відослала президія губернії рукопись „Зорі“ митрополитови²⁾, який дня 3 марта передав її до рецензії проф. моральної теології на львівському університеті, др. Венедиктови Левицькому.³⁾

Останньому не було спішно з рецензією. Він держав у себе рукопись „Зорі“ півтретя місяця і звернув її консисторії wraz з своєю опінією дня 19 мая 1835 року. Дня 1-го червня відослав її митрополит wraz з своєю реляцією президії губернії.⁴⁾

Рецензія дра Венедикта Левицького не задержала ся, однак ми маємо про неї доволі точні вісти в бруліоні згаданої реляції митрополита, який зберіг ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. Митрополит, як я мав нагоду нераз пересвідчити ся при студіях над польськими конспіраціями, повтаряв звичайно в своїх реляціях з актив, які до них долучував, цілі реченя, що містили основні гадки, тому і сим разом реляція митрополита може заступити нам, хоть в части, рецензію Венедикта Левицького.

Заки однак подамо виїмки з реляції митрополита, мусимо задержати ся хвилину при змісті „Зорі“.

Яков Головацький ведець нам у своїх споминах вірити, що він переписав майже всі статі з рукописної „Зорі“ (з виїмкою розвідки про Богдана Хмельницького, яка затратила ся в Шашкевича), що додав до них wraz з Маркіяном і Вагилевичем нові статії і видав під заголовком „Русалка Дністровая“.⁵⁾ З сего виходило би, що в „Русалці Дністров-ій“ містить ся весь матеріял (з виїмкою розвідки про Хмельницького), який входив у рукопись „Зорі“. Тимчасом так не було. Можемо покликатись тут на першу опінію Кошітара, в якій маємо короткі, хоть не повні віетки про зміст „Зорі“. Там читаємо :

„Der Inhalt des Manuskriptes selbst ist im Grundes nicht uneben, vielmehr im Ganzen in Sprache, Material und Behandlung gründlich genug, ja mitunter selbst geistreich.

¹⁾ Тершаковець: „Укр. руськ. Архів Т. III. стр. 9—11.

²⁾ Протоколи президії львівської губернії Nr. 819 ex 1835.

³⁾ Gestions-Protokoll des griech. kath. Metropolitan-Ordinariats z p. 1835 Nr. 7.

⁴⁾ Gestions-Protokoll z p. 1835. Nr. 27.

⁵⁾ Літературний Сборникъ, изд. „Галицко-рускою Матицею“, Львів 1885. Вип. I. стр. 13 і 32. в статі Як. Головацького. „Воспоминаніе о Маркіяні Шашкевичі и Ивані Вагилевичі“.

Der Kern des Büchleins sind russinische Volkslieder, ein Leben Chmielnicky's in Prosa, kleine populäre Erzählung detto, ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet u. s. w. alles in guter russniakischen Mundart, aber schon durch die Aufnahme von Liederfragmenten über den Kosaken Anführer Chmielnicki den Polen feindselig¹⁾

Коли приглянемо ся замітці Копітара, — то пересвідчимо ся, що крім народних пісень і то не всіх, як прим. про Хмельницького, які в „Русалці-ї“, очевидно, нарочно пропущено, не ввійшли ще з „Зорі“ до „Русалки“ ані життєпись Хмельницького, ані мале, популярне оповідане, як здаєсь, на ту саму тему, ані „ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet“, під яким, на мою гадку треба, розуміти вірш „Суплика, або замышль на попа“, зложений незвісним нам автором на Україні при кінци 18 в. В нїм згадують громадяни попередного, свого сьвященника,

.....що нераз і в шинку хрестив
 І на Купайла скакав і колядувати ходив
 А по весіллях не тільки було старостує,
 Ходить у придані, да ще було й задружує;
 І вінчав небіжчик, не тільки що з кумою
 А хоч прийди до його і з рідною сестрою.
 Аж він покійник не меньше гріхів знав,
 Та парафіян своїх так не мордував
 І хоч ми тоді помолитя не вміли,
 А вжеж таки насущний хліб їли,

та велять дякови писати супліку до архиерея на нового сьвященника, який при сповіді каже всі гріхи „слебезовати“, акий не товаришує по шинках з громадянами, до якого

Хоч і за ділом прийдеши, то все рилодує
 А як чого попросиши, то мов і не чує,
нам не велить іграти в карти,
 Та ще відняв у дїтий усі дїтські жарти,
 Дівкам не велить ходити на вечериці?
 Хиба-ж їм небогам постричти ся у черниці?
 Парубкам не велить з дівками гуляти
 Но чім же їм буде молодость згадати? і т. п.

який

¹⁾ Тершаковець: Українсько руський Архив Т. III. стр. 7.

Громадяни так ворожо настроєні против нового сьвященника, що готові навіть на страту майна :

Та вжеж таки хоть ґрунти позбуваєм,
А таки його з пошівства зіпхаєм.¹⁾

В такий спосіб, крім „Суплики, або замыслу на попа“ всі інші, вичислені Копітаром статії „Зорі“ до наших часів не дійшли. Про інші твори, які вийшли до „Зорі“, Копітар не згадав. І як з одної сторони ми вдячні Копітареві за наведені вісти про зміст „Зорі“, так з другої хіба можемо лише боліти, що він не вичислив нам всіх її статей а закінчив свої помічання словами „u. s. w.“ На певно можемо твердити, як се побачать читачі з дальшої глави про „Русалку Дністровую“, що до „Зорі“ вийшли були також твори Ів. Вагилевича, які опісля уміщено в „Русалці“. Всякі інші вістки, хотьби они вийшли навіть з під пера Я. Головацького, треба приймати з резервою.

Сам зміст „Зорі“ оцінив Копітар дуже прихильно, називаючи її „nicht uneben“ а під оглядом мови. матеріалу і оброблення „gründlich genug ja mitunter selbst geistreich“. Не так оцінив її Венедикт Левицький, зглядно митр. Левицький у своїй реляції, яку мусимо вважати нечуванним куріозом.

Митр. Левицький, звертаючи рукопись „Зорі“ губернїальному президентови, бар. Кріови, зазначив на вступі своєї реляції, йдучи за опінією дра Венедикта Левицького, що автором її є Russland Szaszkiwicz. Він заявив, що в повні згоджує ся з рецензією дра В. Левицького і хоть після загальних, цензурних норм рукопись надає ся до друку, то мимо сего він є противної гадки з огляду не зміст та на ужиті вислови (die gebrauchten Ausdrücke), „was nach den hiesigen Provinziaverhältnissen anstössig, folglich zum Druke nicht geeignet sey“.

Противив ся митрополит, щоби „Зоря“ одержала цензурну апробату, бо в ній находять ся згадки про релігійний і політичний гнет, якого дізнали тубилці-Русини від Поляків, спеціально за понукою Єзуїтів а при помочи Жидів, що дали себе ужити за орудє. Сей гнет викликав криваві репресії в війнах Хмельницького,

¹⁾ Гляди: Кіевская Старина за рік 1885 март. стр. 543—50 і за рік 1899 октябрь стр. 3—8. Проф. Перетц в студії п. з. „Историко-литературныя изслѣдованія и матеріалы“ Т. III. СПб. 1902. стр. 414 виказав, що вірш „Супліка“ повстав на основі віршованого твору о. Івана Некрашевича, пароха Вишенок, письменника кінця 18 віка п. з. Исповѣдь“.

про неї ще нині живе народна традиція. Такі згадки могли би викликати прикрі спомини.

Крім сего, твердив митрополит за Венедиктом Левицьким, могла би „Зоря“ дати людям, які коєм оком глядять на Русинів, привід до підозріваня, що вірний австрійському, цісарському рядови клир і руська нація в Галичині хлять ся до Росії і до православної церкви. Таке підозріване було би головно тому оправданним, бо уложив „Зорю“ питомець духовної семінарії, Мартин(?) Шашкевич під видуманим іменем Russland. Впрочім „Зоря“ і так не містить в собі „nichts gediegenes“.

Вкінці був митрополит враз з Венедиктом Левицьким сеї гадки, що хоть не яло би ся здержувати талановитих молодців від літературної праці, то однак годі підпомагати стремління, що обрав собі питомець Шашкевич, для якого найблизшим полем повинна бути моральна теологія, „die Volkslehre“, біблійне студіюм і церковна історія. В сих науках міг би він вправляти ся народною мовою і скласти моралізуюче письмо для народу, на що вже звернено йому увагу. Впрочім між молодіжкою слідний наклін до здобуваня популярности дрібними розвідками та віршами, що серед питомців духовного стану не є пожаданим, бо се спиняє їх від заводових студій і може довести до знакомства з індивідуями „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.¹⁾

Які вислови „Зорі“ дражили ухо Венедикта Левицького а за ним митрополита — про се з реляції не дізнаємо ся. Але і се, що знаємо, свідчить про інтелігенцію обох іменників, Левицьких не високо. Вони не уміли відріжнати імена Руслан від Russland і на сій основі комбінували можливість підозрівань галицьких Русинів о гравітацію до Росії. Се що в „Зорі“ видавало ся Копітарови „gründlich genug und mitunter selbst geistreich“, Венедикт Левицький а за ним митрополит осудили як „nichts gediegenes“. Крім сего раді були оба церковні достойники обмежити питомців духовного стану на студії виключно богословські, бо в літературній праці, що брала на тему світські мотиви, бачили вони для питомців велику небезпечність з сторони всяких конспіраторів „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.

¹⁾ Гляди: „Матеріяли“ Nr. IV. Шо реляція митрополита автентична, про се свідчить нам рапорт бар. Кріґа до президії віденської Polizeihofstelle з р. 1842, в яким він покликуює ся на неї і наводить її зміст Пор. Тершаковець Op. cit. стр. 182.

Се останнє, мабуть, найбільше наполохало львівську президію губернії і віденську Polizeihofstelle, які з таким завзятем нищили всяких польських і не польських конспіраторів та які, на рівні з митрополитом, щиро дбали о те, щоби руських питомців відсунути від польської конспіраційної пропаганди. А крім сего не хотіли австрійські власти дивитись байдужно на збірку, що могла, по гадці Вен. Левицького, спричинити підозріваня Русинів о гравітацію до Росії, а піснями і статіями про Хмельницького подражнювати Поляків.

Опінія Венедикта Левицького і реляція митрополита рішили долю „Зорі“. Президія львівської губернії відослала два примірники „Зорі“ враз з рецензією Венедикта Левицького і реляцією митрополита дня 4 липня 1835 р. до віденської „Polizeihofstelle“, ¹⁾ яка писемом з дня 31 липня заборонила видати „Зорю“ друком, звертаючи оба екземплярі рукописи президії губернії. ²⁾ Звіден вишкартовано її та й запропащено.

Так покінчила ся перша проба Маркіяна Шашкевича, що мала на цілі, довести до духового відродження галицької Руси. Винувати в сій неудачі треба передовсім пересадний, австрійський патріотизм Копітара. Він бачив навіть там небезпечність для Австрії, звідки вона найменше грозила, бо як Поляки так і Великороси вже давно погодили ся були з фактом, що українське письменство віджило коли не в Галичині, то на Україні. Була се велика похибка Копітара, яку він в пізнійших часах старав ся направити. Остаточно заборонено „Зорю“ не з річевих, але з політичних мотивів, які в часті піддав Копітар, а які звели ad absurdum др. Венедикт Левицький і митрополит.

Чи бачив Копітар сі куріози, які оба названі церковні достойники вистачили — не знаємо. Та Копітар мав небавом нагоду подивляти „die Zensurweisheit“ дра Венедикта Левицького з нагоди виданя „Русалки Дністрово-ї“.

IV.

Вістку про цензурну заборону „Зорі“ одержав Маркіян Шашкевич в осени 1835 р. після повороту з ферій до Львова на III. рік духовної семинарії. Годі й дивуватись, що він під впливом

¹⁾ Протоколи президії львівської губернії з р. 1835 Nr. 4627/25.

²⁾ Тершаковець: Op. cit. стр. 13—14 і Протоколи президії льв. губ. за рік 1835 Nr. 7035.

сеї заборони, яка розбила його сердечні мрії, упав на душі. Яков Головацький, що саме тоді вернув з Угорщини, застав Маркіяна сильно пригнобленого. „Шашкевич, читаємо в споминах Головацького, називав тоді всі наші почини діточими забавами та неможливими до переведення мріями. Він надіяв ся на якісь недалекі реформи і вірив в прихильність Німців. Вкінци він признав ся під тайною, що його запрошував на обід дир. поліції, Сахер Масох, який випитував його про бажанє молодих Русинів і прирік для них все, щоби вони лише не вязали ся з Поляками. Я висьміяв тоді легковірного Шашкевича, який надіяв ся на Німців, найбільших тоді ворогів Славян а мої оповіданя про Славян на Угорщині, про їх витревалість в боротьбі з ворогами вернули йому давню енергію і обновили в нім давнє одушевленє для руської словесности.“ Він почав знов писати поезії, читав їх, одушевляв ними семинаристів, а в дві, чи в три неділі пізнійше прочитав мені кілька удачних поезій і представив їх автора, Николу з Николаєва Устиановича“.¹⁾

Хоть вістки Я. Головацького про степєнь депресії у Маркіяна є прибільшені, то всеж годі перечити, що подорож Головацького на студії в Угорщині була для діяльности Маркіяна Шашкевича і для духового розвою галицької Руси дуже важною подією. Схарактеризував її незвичайно удачно Іван Головацький в листі до брата Якова, в яким подав свою і його бібіографію:

„Тямлю, як нинї, коли сьте ся прощали бѣля Зимнои Воды йшло под осѣнь, сонївньо спочивало — а ты однѣсѣвнїкїй як палець, кѣлькоро шматя у хустинѣ и пара чобѣт — тай тѣлько всего — и грошенят ледви чи досытѣ було — из тым пустыв ся у свѣт! Але Господь печалив ся Тобою, и вѣв за рученьку помеже братію Словенску; тут меже ними лебонь чи не друга Твои епоха: пѣзнав есь честного Верещинского, Лучкая; над Дунаем широким, поважным, под мечю отца Коляра споважнѣли й Твои гадки, и доспѣли плода ясного; тут виробила ся сила Твоя моральна до такои степени, якои бы я ще и пѣднати не встиг. Побѣдивши нужду и тугу за родиною, повернув есь щасливо домѣв, хоч не раз не два под тягаром покладу Твого и скарбовнѣ — Книг — из безсиля стогнав, омлѣвав на дорожѣ! — а Русалка Днѣстровая, Приповѣдки, Поход по Галицкѣй и Угорскѣй Руси були первѣтками Твоих родолюбивых трудѣв!“²⁾

¹⁾ Литературний Сбѣрникъ. Львѣв 1885 Вип. II. стр. 25—6.

²⁾ Гляди: Лист ч. 52. стр. 103—4.

І справді, Яков Головацький мав не лише нагоду приглянути ся боротьбі Словаків та Сербів з малярською нетерпимістю, але й рівночасно познакомив ся, поруч иньших людей, також з батьком славянофільства, Словаком, Яном Коляром, який витав у своїй хаті молоденького руського студента, немов отець рідну дитину. Ще в р. 1841, коли Іван Головацький був на Угорщині і відвідав „батька Словенщини“, Коляра, останній живо інтересував ся його братом, Яковом та питав „чи ти, яко сьвященник не пустити так красенько справлену ролю в облѳг, або толоку: бо то, каже, не раз та не два ся так стало — але я'м го забезпечив, читаємо в листі Івана Головацького, за тебе, — дуже рад примоминав собѳ тіи часи, що ти его навиджуючи, и при нѳм образуєчись, мов рѳдна дитина, приголубляв ся к ньому.¹⁾

А побіч Коляра зустрівує ся Яков Головацький в часі свого побуту в Пешті з „дружиною“ його, з сербським патріотом та літератом, Георгієм Петровичем, з адвокатом Павловичем, а крім них з Хорватом Куреляцом та иньшими людьми. „Часы тіи из ними пережити, писав сам Яков Головацький, то найщасливіши мои в житю, тямлю я и во вѳк не забуду тых годин, перебутих у Пешти из молод. Сербами, Хорватами и Словаками.... Люба минѳ згадка за тыми хвилями, коли далекии однородцѳ познали побратимство своє и вкупѳ радов потѳшали, одним духом жили.“²⁾ Якби не подорож Якова Головацького до Пешту та не його стріча і приятельованє з Петровичем та Павловичем, то виданє „Русалки Днѳстрової“ сьвіта не побачило би. І коли до повороту Головацького Шашкевич сам будив народну сьвідомість між питомцями духовної семинарії, сам подбав о збірку „Сынѳ Русѳ“ і сам зредаговав „Зорю“, тепер прибув йому під руку щирий помічник в особі Якова Головацького.

Шашкевич сам ентузіяєт, умів одушевляти других. Кружок Маркіяна розростає ся а його робота була не по нутру питомцям, навіянним польським духом, вмшаним в польські конспірації, які праці Шашкевича не розуміли і вітрили у ній московську пропаганду, оплачувану російським рядом. Один з таких питомців-конспіраторів, Дмитро Мохнацький подав в своїм доносі до суду кільканайцять прізвищ товаришів Маркіяна: Ловіцького, Кушлика, Мих. Бульвінського, Юліяна Ямінського, Ник. Устияновича, Сим. Шешкевича, Порф. Лукаевича, Порф. Билинкевича, Йос. Скомо-

¹⁾ Гляди: лист ч. 31 стр. 56.

²⁾ Гляди: лист ч. 32.

роського, Ів. Вагилевича, Ант. Могильницького, Трещаковського і Галецького.¹⁾ Найнебезпечнішими з поміж них п'ятував в доносі Мохнацький Маркіяна Шашкевича і Юліяна Ямінського.²⁾ Про першого з них писав Мохнацький, що не підляжить сумнівови, „dass er im Solde der russischen Regierung stehe.“³⁾ Веіх їх підозривав він о московську пропаганду, о сьвятковане іменин царя Николи, через що, будьто би називано їх „die Nikolaiden“,⁴⁾ о намір піддати Галичину під владу дому Романових⁵⁾ і т. п. Були се підозриваня, яким навіть австрійські власти віри не давали.⁶⁾

Бо й справді цілком иньшим духом віяло в кружку Маркіяна Шашкевича. Підозриваня його в москофільстві могли постати в першій раді на основі недотепного прирівняня імени Руслан з Rusland в рецензії Венедикта Левицького. Може також не раз висказував Шашкевич, або котрий з його товаришів здивоване, що в тім самім часі, в яким українське письменство в Росії не стрічало перепон, в Австрії його заборонювано, а се давало привід до толків про москофільство Маркіянового кружка. Не треба також забувати, що вже в ранніх творах виявляв М. Шашкевич свої славянофільські симпатії і погляди, обіймаючи однаковою любовію славянські племена над „ярою Велтавою“, поза „білими водами“, де „білий гніздо оред вив“, над „Дніпром славутицею“ і в славнім Новгороді,⁷⁾ що рівнож могло декому не припасти до впо-

¹⁾ Тершаковець: „Українсько-руський Архив“ Т. III. стр. 154.

²⁾ Юліан Ямінський умер дня 14 цвітня 1838 р. (Там же Т. III. стр. 194.) Жена його, Зофія, що живе досі в домі свого зятя о. Тита Ковальського в Спасові і числить 90 літ, розказувала мені, що причиною смерті її мужа був тиф, якого набавив ся на поминках від недовареної, чи несвіжої риби. Муж її умер перед великодними сьвятами. Вона вийшла вдруге за муж за Вітошинського, сьвященника в Люблинці, який помер рівнож дуже скоро. Після Ямінського лишив ся син Юліан, який є урядником крайового відділу і числить 71 рік жита. Він уродив ся в пару місяців по смерті вітця.

³⁾ Там же. Т. III. стр. 155.

⁴⁾ Там же. Т. III. стр. 165—6.

⁵⁾ Там же. Т. III. стр. 159—160.

⁶⁾ Порівнай рапорт бар. Кріга до Polizeihostelle про донос Мохнацького. (Там же Т. III. стр. 173—189. Ширше розібрав донос Мохнацького Тершаковець в статії „Галицько-руське літер. відродженє стр. 41—51).

⁷⁾ В'їнок з р. 1846 стр. 82—6 в поезії „Згадка“. Практично переводив Шашкевич свої славянофільські симпатії в поетичних перекладах із славянських мов.

доби. Але все те було далеким від москвофільства. Маркіян Шашкевич станув в своїй праці на народних основах, а сам факт, що він старався себе і своїх товаришів виеманциповати з під впливу польщини, був Полякам та їх прихильникам солию в оці та давав нагоду до підозрівання їх в москвофільстві не лише серед донощиків в роді Мохнацького.

Найкраще вийде се на яву, коли порівнаємо заходи Маркіяна Шашкевича з доносом Дмитра Мохнацького.

В першій ряді повів Маркіян Шашкевич пропаганду в сім напрямі, щоби заступити в щоденнім життю польську розговорну мову руською. Сю гадку висловив він в одній зі своїх поезій словами:

Руська мати нас родила,
 Руська мати нас повила,
 Руська мати нас любила;
 Чомуж' мова ей не мила?
 Чом ся не встидати маєм?
 Чом чужую полюбляєм?¹⁾

і старався її переводити в діло. Але і се, впрочім цілком природне стремління, вважав Мохнацький злочином „der russischen Partei“, против якого сильно виступили питомці духовної семінарії, нав'язані польським духом, яві зобов'язувалися не уживати иньшої, лише польської мови. Спір про мову тривав між обома сторонами повних два роки, поки остаточно, як каже Мохнацький, не взяла переваги руська мова, якою почали послуговуватися також наставники семінарії.²⁾

В дальшій ряді хотів довести Шашкевич до систематичного уживання руської мови в церковних проповідях, але й се уважав Мохнацький проявою московських симпатій. А коли після неудачної проповіді переляканого питомця Пleshкевича рішено в семінарії, що у Львові годі говорити руські проповіді, хіба по селах,³⁾

¹⁾ В'їнок за рік 1846 стр. 57. Онискевичъ: Руска бібліотека Т. III. стр. 23.

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Архив. Т. III. стр. 162.

³⁾ Як читаємо в доносі Мохнацького, митрополит зажадав, щоби питомці 4. року, самі рішили, якою мовою належить проповідати. Сторонники Маркіяна були тоді, по уступленню з семінарії ппт. Ловіцького, Кушлика, Бульвінського і Ямінського, в меншості і за руськими проповідями заявили ся лише 16 питомців. Більшість борошила польської мови. Там же Т. III. стр. 165.

тоді Шашкевич подбав, щоби ніхто з руських питомців не хрестив ся по польськи (і *ducha świętego*), щоби проповідник виголосив все наперед текет св. письма по славянськи і щоби ніхто не вбрав на себе комжі, хотьби прийшло ся проповідати в костелі, що тоді часто лучало ся, щоби в сей спосіб наш проповідник не губив ся між латинниками.¹⁾ Річ ясна, що й се стремліне, яке мало на ціли охоронити руську церкву і духовенство від латинізації і польонізації, ме могло подобати ся спольонізованим питомцям духовної семинарії в роді Мохнацького.

Заряджене митрополита Мих. Левицького, який для здержання конспіраційної і революційної польської пропаганди серед питомців львівської семинарії, велів дня 12 вересня 1834 р. питомцям, виголосувати що місяця промови про обовязки горожан супротив цісаря і держави,²⁾ вихіснував рівнож Маркіян для своїх цілей. Він перший ужив в промові на сю тему місто польської, німецької, або латинської — народної руської мови, через що руський дух пінняв ся о сто процент.³⁾ За їх проводом пішли другі товариші, як прим. Антін Могильницький зі своєю глибоко обдуманю, високолетною, патріотичною промовою в р. 1839.⁴⁾ Зрозумілою хіба буде річю, що і сей перелом не міг припасти до вподоби Дмитрови Мохнацькому і його сторонникам. Він зазначив в доносі, що на бесідників вибрано звичайно сторонників „*der russischen Partei*“, яка „*die besten Köpfe im Seminar zählte und ihre Reden zeichneten sich nun sämtlich dadurch aus, dass sie das Glück des Landes unter der Herrschaft der alten russischen Fürsten priesen, die Epoche der polnischen Herrschaft als die unglücklichste schilderten, bis sie endlich auf das vorschriftsmässige Lob S-er Majestät übergingen, namentlich hielten auch der obengenannte Łowicki und Marcian Szaszkievicz ihre Reden in der echt russischen Sprache.*“⁵⁾

Колиж Шашкевич виступив против Осипа Лозинського, що під впливом пісень, виданих Вацлавом з Олеска і за радою Копітара почав агітувати за латинською азбукою, та коли руська трійця ужила в „Русалц-ї Днїстрів-ї“ гражданки, то і се визискав

1) Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 26—7.

2) К. Студинський: „Польські конспірації серед руськ. питомців і духов. в літах 1834—46.“ стр. 8.

3) Литературный Сборникъ за рік 1885. стр. 26.

4) Порівнай „Вѣнокъ“ за рік 1847. стр. 1—32.

5) Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 163.

Дмитро Мохнацький як доказ москвофільських стремлінь Маркіяна і його товаришів, пишучи: Auch bemühte sich jene Partei zur Führung der Privatkorrespondenz ihrer Anhänger die russische von Peter dem Grossen erfundene Kurrentschrift einzuführen.¹⁾

Навіть „Читанка“ для дітей, яку М. Пашкевич в спілці з товаришами приготовлював до друку, вважав Мохнацький „ein im russischen Interesse abgefasstes Lehrbuch“.²⁾ Колиж кружок Маркіяна почав збирати матеріали до руського словаря, чим голов-но займався п.т. Йосиф Скоморівський, то і сю обставину використав Мохнацький в цілі денунціяції, пишучи: Auch wurde zu jener Zeit im Seminar an der Verfassung eines russisch-ruthenischen Wörterbuches gearbeitet, zum Behufe der Nachweisung der Ähnlichkeit und geringen Unterschiedes zwischen der eigentlichen russischen und der ruthenischen Sprache.³⁾

Словом, в кождім почині Маркіяна і його кружка, за якими Дмитро Мохнацький немовби стежив, бачив він московську пропаганду. А треба признати, що праця Маркіяна і його товаришів була широка, обдумана і плянова. Однак на ній кружок Маркіяна не обмежився. Молоді реформатори духового життя Галичини заважали конче виступити на ширшу арену і задумали, з оминенням львівської цензури, видати збірку „Русалка Днієстрова“. Завдяки Якову Головацькому вийшла вона в Будимі 1837 р. Заки однак обговоримо її появу, мусимо вперед занятися особою руського цензора, дра Венедикта Левицького, з якого особою доля „Русалки“ сильно звязана.

V.

Дня 14 падолиста 1831 р. вніс Йосиф Левицький до львівського „Bücherrevisions-amt-y“ рукопис своєї граматики, пис. в німецькій мові з проською о визначені цензора.⁴⁾

¹⁾ Там же. Т. III. стр. 162.

²⁾ Там же. Т. III. стр. 169.

³⁾ Там же. Т. III. стр. 163. Згаданий словар в V. томах переходить в рукописи в бібліотечі „Народного Дому“. Ч. 305. V—I. Є се словар русько-польський і не стоїть в ніякій звязи з великоруською мовою.

⁴⁾ Протоколи президії львівськ. губернії за рік 1831. Ч. 608. Дня 25 жовтня 1832. р. прислав Левицький ще „einen Nachtrag“ (доповнені) до своєї граматики (Там же ч. 9517) а невагом просив о приспішені

Утертим звичаєм переслав губернїяльний президент, бар. Кріт рукопись до віденської „Polizeihostelle“, де її віддано до цензури Копітарови. Однак рівночасно з рукописию вислав бар. Кріт письмо, в яким домагався іменованя окремого руського цензора, бо надїявся, що з появою в друку сеї граматики, видавничий рух між Русинами зможе ся, що явить ся цілий ряд проповідий, гомілій, моралізуючих оповідань і т. п. Львівський „Bücherrevisionsamt“ заявив ся за вибором цензора з поміж трьох кандидатів: апеляційного канцеляриста Льва Сосновського, учителя руської мови Василя Нероновича і львівського горожанина, Дениса Зубрицького. Барон Кріт не згоджувався на жадного з тих кандидатів і запропонував від себе двох людей: проф. польської мови і письменства на львівськїм університеті Николу Михалевича (родом Русина) і перекладчика руської мови при львівській губернії, Івана Бортника. Спеціально промовляв бар. Кріт за Михалевичом, чоловіком свідомим руської і церковно-славянської мови, який до того обняв би сей уряд без ремуерації „und bloss um Ehre willen.“¹⁾

Президент віденської „Polizeihofstelle“, гр. Седльницький запитав в грудні 1832 р. директора львівської поліції, Сахер Масоха о кваліфікацію всіх згаданих кандидатів. Сей зазначив, що з посеред пяти кандидатів чотирох не відповідає на се становиско задля підрядного становиска, яке вони займають в суспільности. Найвідповіднішим був би Михалевич, з огляду на його визначне образование і знанє літератури, але против него промовляють його домішні, розстронні відносини та наклін до чарки. Сахер Масох радби, щоби на становиско цензора покликано одного з двох кандидатів-священиків: дра Венедикта Левицького, або проф. церк. історії, Онуфрія Криницького.²⁾ Хоть відповідь Сяхер-Махера наспіла до Відня вже в першій половині січня 1833 р., то однак справу іменованя цензора рішено доперва з нагоди рецензованя „Зорі“ Шашкевича.

Митрополит, Мих. Левицький, якого питано про опінію в справі кандидатів, заявив ся у своїй реляції про „Зорю“ за дром Вене-

цензурної апробати (Там же ч. 10.488), яке відослано до Відня. Дня 18. грудня 1832 р. дозволено друкувати граматику, причім віденська „Polizeihofstelle“ зазначила: „dass sich hochdieselbe hinsichtlich der zur Stelle eines Zensors für russinische Werke in Antrag gebrachten Individuen die h. Entscheidung noch vorbehalte“. (Там же ч. 11.076.)

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Архив Т. III. стр. 1—4.

³⁾ Там же Т. III. стр. 4—6.

диктом Левицьким на першій, а проф. біблійного студіюм, Яковом Геровським на другій місці.¹⁾ Вибір гр. Седльницького упав на першого кандидата і таким способом став сумної слави рецензент „Зорі“, др. Венедикт гербу Равич Левицький цензором для руських книжок.

Родив ся він дня 17 (29) марта 1783 року в селі Іванівці, стрийського округу, жидачівського деканату. В літах 1795—7 ходив він до шкіл нормальних в Стрию а в літах 1798—1802 до шкіл гімназіяльних у Львові, де також покінчив на львівським університеті філософію (нинішню VII. і VIII. класу) в роках 1803—4, потім вписав ся на правничий виділ і зложив іспити з предметів I. року (*ius naturae, civitatis et gentium universale ac criminale*). Студій правничих він не покінчив, бо дня 1. падолиста 1805 р. прийнято його до ц. к. конвікту у Відни як кандидата духовного стану, де він покінчив богословські студії з відзначенем. В останнім році богословських студій був він разом з Мартином Барвінським, пізнішим крилошанином і генеральним вікарієм львівської капітули „*subpraefectus unius scholae studiorum gymnasii.*“

Вісьвячений, як целебе, еп. Ант. Ангелловичем в р. 1810., став Венедикт Левицький сотрудником архикатедральної церкви св. Юра у Львові і перебував на сім становиску від 17 падолиста 1810 року по день 6 січня 1815 р. Рівночасно сповняв він обовязки капеляна митр. Ангелловича аж по день його смерті (†16 серпня 1814 р.) Від дня 1 падолиста 1814 р. по день 6 січня 1815 р. був він провізоричним, а від 6-го січня 1815 р. по день 8 січня 1820 р. дійсним віцеректором львівської духовної семінарії. В тім самім часі (від 4 падолиста 1817 по день 29 вересня 1818 р. був він суплентом-професором моральної теології а декретом з дня 9 падолиста 1818 іменовано його дійсним професором сего предмету на львівським університеті, хоть доктором богословія став він дочерва при кінці 1822 року.²⁾ В р. 1818 іменовано його екзамінатором конкурсних іспитів (*ad beneficia curata*) всіх трех обрядів: греко, римсько і вірменсько-католицького.

Дня 1 падолиста 1820 р. установив його митр. Левицький

¹⁾ Гляди: „Матеріяли“ ч. IV.

²⁾ Сьвідчить про се його докторська диссертация, перехована в бібліотекі „Нар Дому“ в рукописи (ч. V. 21), якої заголовок: *Dissertatio inauguralis de summa Ethicae Christianae praestantia et de supremo ejusdem principio per Benedictum Lewicki, Profesorem Theologiae*

провізоричним ректором дух. семинарії. На сім становиску перебув Венедикт Левицький протягом півчетверта року, по день 14 січня 1824 року. В році 1825 став він совітником консисторії а дня 24 падолиста 1826 р. іменував його цісар почетним крилошанином львівської капітули. Кількома наворотами був він деканом львівського, богословського факультета (в роках 1829, 1831, 1836, 1839, 1843 і 1847). Від дня 29 падолиста 1829 р. по день 19 лютого 1830 р. був він іменованій губернією провізоричним директором богословського студіюм. В р. 1830 був він ректором львівського університета. Цензором руських книжок іменовано його дня 6 вересня 1835 р. Від дня 12 лютого по день 26 мая 1836 р. був він візитатором львівської духовної семинарії а дня 26 мая 1836 року приняв він поновно уряд провізоричного ректора семинарії і держав його протягом 2 літ. Дня 4 цвітня 1838 р. став він також цензором для великоруських книжок.

В р. 1845 відвозив він учеників обох епархій, львівської і перемиської до Відня, щоби їх вислати до колегії місіонарів в Римі.¹⁾ Тоді старав ся він усильно, щоби воскресити „*Varbareum*“ (семинарію при церкві св. Варвари у Відні.²⁾ Коли в р. 1847 умер перемиський єпископ Снігурський, митр. Михайло Левицький вислав дня 24 грудня с. р. терно кандидатів між ними дра Венедикта Левицького на другім місци,³⁾ однак перемиським

morum in Caes. R(eg)ia Universitate Franciscea publ: ord: — ac Seminarii generalis prov. Rectorem elucubrata, post absoluta examina rigorosa — pro supremis in theologia honoribus consequendis. Leopoli die 20 Octobris 1822.

¹⁾ Иван Головацкий писал дня 7(19) X 1845 р. до брата Якова: „приѣхав до Відня наш Цензор Моралиста Левицький (выпровожаючи наших 6 Русинковъ, з Львѣвск. и з Перемышк. на изпитаніе Сзунтское в Римѣ...“ гляди лист. ч. 74.

²⁾ Зоря Галицкая за рік 1851, Nr. 43 стр. 354.

³⁾ Завдяки нашому бібліографови, Ів. Ем. Левицькому дістав я до рук копію кваліфікаційної табелі Венедикта Левицького, яку митрополит вислав до Відня. Вона звучить: *Qualifikations-tabelle der Priester des gr. cath. Ritus, welche zur Bekleidung der vakanten bischöflichen Stelle in Przemysl geeignet sind. Uniów, den 42 Dezember 1847 Mich. Lewicki.* В пропозиції поставлено I. дра Григорія Яхимовича, II. др. Венедикта Левицького, III. дра Онуфрія Криницького, IV. дра Якова Геровського. Про Венедикта Левицького писав митрополит: *Benedict Lewicki, Priester, Ehrendomherr und Konsistorialrath der Lemberger gr. kth. Erzdiözese, Doktor der Theologie, ord. öffentl. Lehrer der Moraltheologie an der Lemberger k. k. Universität, k. k. Rath.*

Jahre des Alters: 64.

Jahre des Priesterthums 37.

епіскопом став тоді Григорій Яхимович, пропонований на першій місці. В р. 1848 іменував його цїсар ц. к. радником а в р. 1848 вибрав його богословський факультет депутатом до краювого сойму. Дня 20 жовтня 1847 покликав його губернатор гр. Стадіон на члена Ради шкільної краюї під проводом Моша, яку однак в місяць пізнійше (дня 23 падолиста 1848 р.) розвязано.

На зїзді „руських учених“ в р. 1848 вписав ся він до богословської секції і до секції для історії та географії. В богословській секції вибрано його до комісії для укладу богословських книжок. Тут заявив він готовість, викладати свої предмети в русь-

Spricht: deutsch, lateinisch, polnisch, ruthenisch.

Absolvirte Studien: Nach absolvirten Normal und Gymnasial-Schulen hat Benedict Lewicki die philosophischen Studien und neben bei Ius naturae... et Ius Criminale an der Lemberger Universität, die Studien der Theologie aber an der Wiener Universität, als Zögling des k. k. Stadtkonviktes, mit guten Fortgangsklassen frequentirt, sich dann in Lemberg strengen theologischen Prüfungen unterzogen und die theologische Doktorswürde erlangt. Verdienste: Benedict Lewicki wurde seit 1810 bis 1814 mit der Domvikarsstelle zum heil. Georg im Lemberg bekleidet, fungirte seit 1814 bis 1819 als Vice Rektor des Lemberger g. k. Seminariums, erhielt im Jahre 1819 die Lehrkanzel der Moral-Theologie und versieht dieselbe, wie auch das damit verbundene Amt Diözesan-Examinators für die in Galizien bestehenden drei katholischen Ritus, noch gegenwärtig. Gleichzeitig liess er sich seit August 1820 bis Januar 1824 als provisorischer Rektor des Seminariums und im Jahre 1825 als Konsistorialreferent verwenden. Er ist Senior der theologischen Fakultät, und hat auf hohe Veranlassung zu wiederholten Malen das Directoriat der theologischen Studien vertreten. Mehrmalen wurde er zum Dekan der theologischen Fakultät gewählt, und hat auch fungirt als Rektor Magnifikus der Lemberger k. k. Universität. Endlich wurde derselbe von der hohen Regierung zum Censor der russischen und der ruthenischen Schriften und Bücher für Galizien bestellt, und ist ohnelängst in Anbetracht seiner guten Verwendung mit dem Titel und Charakter eines k. k. Rathes ausgezeichnet worden.

Anmerkung: den Verdiensten des Ehrendomherrn Benedict Lewicki muss noch beigezählt werden: a) dass er sich bestrebe die geistlichen Kandidaten zum Studium der slavischen Kirchen- und der ruthenischen Volkssprache, deren Kenntniss den gr. kath. Seelsorgern unumgänglich nothwendig ist anzuleiten, dann b) dass er die biblische Geschichte zum Gebrauche der gr. kath. Volksschulen aus dem Deutschen in das Ruthenische übersetzte in Druck gegeben, und den Ertrag hievon für den Unterstützungsfond der gr. kth. Priesterwitwen und Waisen bestimmte, ferner c) sein goldenes Ehrendomherrnzeichen sammt Ketten dem Domkapitel geschenke, endlich d) seine theologischen Bücher für die Bibliothek der Domkirche zum hl. Georg bestimmt habe.“

кій мові. Як прихильник церковно-славянської мови виступив він в її обороні на з'їзді, та бажав ввести її до літератури. Був він також основателем галицько-руської Матиці¹⁾ і політичного товариства „Головная руская рада“ осн. в р. 1848. В найблизшій році (1849) вислав його митрополит в своїм заступстві на собор австрійських єпископів, скликаний правительством²⁾ Собор закінчив ся дня 17 червня 1849 р.³⁾ Перемиську єпархію репрезентовав еп. Яхимович. Замітною є ся обставина, що Головна Руска рада вислала дня 30 цвітня 1849 р. петицію на собор в справі поліпшення бутя руського духовенства і церковної прислуги,⁴⁾ та що мабуть, наслідком сеї петиції, а може й промов одного з руських делегатів запали в сій справі прихильні рішення на соборі з візванем до міністерства просвіти, яке небавом запитало митрополита Мих. Левицького, „въ чемъ бы потребамъ руского духовенства помочи, и якими бы средствами тоежь духовенство во всемъ на равной стопѣ съ латинскимъ въ Галиціи поставити можно.“⁵⁾ Венедикт Левицький умер дня 2(14) січня 1851 року, проживши 68 літ. Перед смертю змінив він о стітьки своє завіщанє, що бібліотеку записав не львівській капітулі, лише „Народному Дому“.⁶⁾

З нагоди його смерти видано: „Нѣсколка словъ печальныхъ“, пам'яті Всечеснѣйшаго, втораго Сичня 1851 гóда блаженнаго почившаго Господина Венедикта Левѣдкаго...“ вірш писаний страшною мовою (дві зворотки), в яких вихвалені „рѣвность къ благочестію, воздѣржность, доброта, любовь къ народу, кротость и щедрота“, які перетревають віки, перейдуть від „племене на племя“, а

¹⁾ Яковъ Головацкій: Историческій очеркъ основанія Галицко-руської Матиці. Львів 1850 стр. XXIII, XXXIV, LV, LX, CVI, и VIII в приложеніи.

²⁾ Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35 стр. 208.

³⁾ Зоря галицка за рік 1849 Nr. 51.

⁴⁾ Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35. стр. 208.

⁵⁾ Зоря галицка за рік 1849 Nr. 56 стр. 333.

⁶⁾ Вѣстникъ за рік 1852 Nr. 55. Бібліографію Венедикта Левицького уложили ми на основі брудіону його кваліфікаційні табелі, виготовленої ним самим з нагоди його пропозиції на єпископа в Перемишлї. Табеля страшно нечитка, так що з великим трудом можна її було відчитати. Завдячуємо її др. Іл. Св'ятницькому, який дістав її від родини покійного на власність.

Свѣтлы твоѣ дѣтели по́здни вѣщи чтуще,
Благословя́тъ любимый пѣпелъ твой плачу́ще...

Не менше тепло згадали про него сучасні періодичні видання, як „Зоря Галицка“ і віденський „Вѣстникъ“. Останній в дописи зі Львова з дня 4(16) січня помістив між иньшим сю панетіричну згадку:

„Жертву неумолнмої смерти похоронили есмы днесь въ сырую землю. Нашъ возлюбленный и вѣрми почитаемый крыломанинъ и професоръ нравоучительнаго богословія на здѣшномъ университетѣ, Венедиктъ Левицкій, Русинъ сердцемъ и душою, труждавшій ся болѣе 30 лѣтъ въ виноградѣ Христовомъ и на родномъ, закончилъ сими днями праведную жизнь свою...“¹⁾ Ще теплійші згадки присвятила Венедиктови Левицькому „Зоря Галицка“, з нагоди його смерти,²⁾ похоронів³⁾ і заупокійного богослуженя в церкві руської духовної семинарії, подаючи з останного приводу широку житєпись покійного, яку закінчила словами:

„Всегда имѣемо еще и днесь предъ очима, якъ радостныи слезы умывали его поважное лице, когда видѣлъ успѣхъ въ народной словесности и стремленію, а хотя подъ тягаромъ своихъ трудовъ и старости часто болѣлъ, однако хотѣвши для св. Богословія въ народной мовѣ прислужити ся, працювалъ надъ богословскимъ нравоученіемъ въ рускомъ языкѣ; но смерть перетяла его найкраснѣйшии труды, а родимцы заплакали болезными слезами по такъ неощиненомъ мужу.“⁴⁾

1) Вѣстникъ за рік 1851 Nr. 5.

2) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 4.

3) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 6.

4) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 43 стр. 354. Венедикта Левицького похоронено на городецькѣм кладовищи у Львові. На його могилі стоїть камяний памятник в виді хреста, перевязаного лентою. Хрест умищений на високомъ педесталі, на якомъ вирізана рельєфно чаша, а над нею уміщена написъ кирилицею; „Ту лежить тѣло Высокопреподобного крыломанина гр. кат. Метрополіи кѣрѣ Венедикта отъ Равичъ Левицького, Его Импер. Величества Совѣтника, Доктора и учителя св. Богословія при Весучилищи въ Львовѣ и проч. Проживъ 68 лѣтъ — престаив ся року Божія 1851 дня 14 Януарія.“ Користаю з копії знятої Ів. Ем. Левицьким в р. 1893. Замітити мушу, що в р. 1833 зложено в честь Вен. Левицького вірш п. в. „Радость весни, **Ѣ**да **Ѣ**гw Высокоблагородію Господину Венедикту Левѣцкому, Канонику, Доктору С. Богословія, а Професору Нравоученія въ Оунѣверситетѣ Лвигородскомъ во признаку приналежной чести и правдивой вдячности **Ѣ** Читателей Руского Языка зложена 1833“, — яка переховує ся в бібліотечі „Нар. Дому“, а яку передрукую на иньшій місци.

Та все те панеґірики. Що Венедикт Левицький був Русином, се сумнівови не підлежить, але ту рускість він розумів по своему. Щоби він хотів писати „нравоученіє“ в народній, руській мові — сему нам вірити не хоче ся. Як сторонник церковно-славянщини він не міг погодити ся по конець свого жита з стремлінем Шашкевича і його кружка, що ввели народну мову до галицько-руського письменства, а два його переклади біблійної історії свідчать нам найкрасше, яку мову розумів він під „народною“. ¹⁾ Прегарну ілюстрацію до його поглядів взагалі подав нам Омелян Партицький, який в р. 1848 був з Венедиктом Левицьким, вусм свого шурна Дзєровича, в театрі гр. Скарбка.

Відограно тоді, читаємо в згадці Партицького, якусь народну штуку, що но подобала ся Левицькому. Він заявив кілька разів своє невдоволенє, що „простих хлопів“ виводять публично на сцену. З сего титулу, що Левицький був цензором, мав він безплатну лѐжку в театрі, саме в сусідстві лѐжжі губернатора. Негодованє Левицького на те, що „простих хлопів“ виводять на сцену, пише Партицький, дає нам можливість, пізнати його задушевні гадки. Вихований серед польських кругів а до того шляхтич з роду, він зріє ся душею і тілом з аристократичними поглядами, ідучи в сліди свого іменника, також аристократа, тодішного митрополита, Мих.

¹⁾ Один з сих перекладів, виданий в р. 1844 в Перемишли, оцінив дуже влучно Йос. Левицький в *Jordana* „Jahrbücher für slav. Literatur“ в статіїці „Russinische Literatur in Galizien“ (стр. 224—9) в якій виказав цілий ряд церковно-славянських, воликоруських, або польських форм та слів, почім додав: *Mit einem Worte, dieses Büchlein liefert uns ein Muster der babilonischen Vermischung moskovitischer, polnischer, kirchen-slavischer und kleinrussischer Sprachelemente, und einen Beweis, dass der Herr Übersetzer noch lange Zeit braucht, um den Geist, der gallizisch-russischen Mundart zu ergründen und für das Landvolk ein nützliches Unterrichtsbüchlein liefern zu können.*“ (стр. 226.) Додам ще, що в иньшій статії, посудив Йосиф Левицький Венедикта Левицького о літературну крадіж. Він твердив, що наведену біблійну історію переклав крил. Іван Лаврівський з німецького підручника *Starfa* і передав її до цензури, але святаюрські критики (Вен. Левицький) її не пустили, однак переписали, „umstalteten sie nach dem Moskovitischen und gaben sie auf eigene Rechnung heraus, „почім разієслали 600 екз. по парохіяльних церквах, хоть її загально признано невдачною... *Welch einen Charakter muss der Herausgeber (Вен. Левицький) und die unbedeutenden Prälaten von St. Georg besitzen?*“ *Jordan* „Jahrb. für sl. Lit.“ 1846 стр. 184 в статії „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur.“

Левицького. Ще в р. 1848, в передодни конетитуції добачив Венедикт Левицький в хлопі щось згїрдного.¹⁾

А можна уявити собі, які були його погляди чотирнайцять лїт раньше, в хвилі коли молоді питомці львівської духовної семинарії клали перші основи під відродженє руського письменства в Галичині. Як самі „хлопи“, так не могли йому подобати ся „хлопська“ мова, „хлопські“ міркованя про попа, „хлопські“ пісні та оповіданя про „хлопського“ гетьмана, що стільки клопотів приспорив польському рядови і польській шляхті.

Та не лише аристократизм Левицького був причиною його ворожих виступів супротив діяльности Маркіянового кружка. Були ще й інші причини. Передовсім памятати треба, що Венедикт Левицький був в літах 1836—8 провізоричним ректором духовної семинарії, в хвилях, коли тут на добре загнїздила ся польська конспіраційна пропаганда, яку митроп. Левицький безуспішно старав ся здавити забороною питомцям читати які небудь книжки.²⁾ Річ ясна, що Венедиктови Левицькому мусїло, як ректорови, залежати на тім, щоби удержати в силі зарядженє митрополита і тому старав ся він здавити всяку духову акцію, хотьби она не стояла в ніякій звязи з польськими конспіраціями. Сим можна собі хоть в часті вияснити його вороже становиско супротив „Русалки Дністрової“.

Не треба рівнож забувати й на се, що хоть Венедикт Левицький поверх трийцять лїт займав університетську катедру, то однак ніякої наукової, творчої праці після себе не лишив. З виїмкою дрібної польської розвідки про напись на дзвонї св. Юра у Львові, яка викликала полемічні замітки ігум. Компаневича і реплїку Венедикта Левицького,³⁾ крім двох перекладів біблійної історії старого і нового завіта з німецької мови⁴⁾ та маловартного

¹⁾ Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22.

²⁾ Гляди мою студію „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства“ стр. 23—4 Заборону читати книжки в духовній семинарії видав митр. Левицький в марті 1837 р.

³⁾ „O napisie ruskim na dzwonie św. Jura we Lwowie „Czasopismo naukowe, od zakładu narodowego im. Ossolińskich wydawane... Lwów 1831. Против сеї статійки написав Варлаам Компаневич „Uwagi spostrzeżenia nad rozumowaniem I. X. Bened. Lewickiego o dzwonie Sto-jurskim. Z odpowiedzią X. Ben. Lewickiego (Czasopismo naukowe im. zakł. Ossolińskich Lwów 1834 zeszyt I. str. 41—8, zeszyt II. str. 126—36, zeszyt III. str. 241—4). Відповідь Левицького поміщена зараз після статії Компаневича (zeszyt III str. 445—7).

⁴⁾ Обох перекладів уживано в гімназіях. Перед смертю передав Вен. Левицький весь наклад біблії на власність „Матиці“ з бажанєм, щоби

огляду галицьких і львівських єпископів, міщеного в латинській мові по шематизмах львівської єпархії,¹⁾ Венедикт Левицький нічого більше друком не видав. Найвартнішою, хоть далекою від наукової стійності є його рукопись, що містить в собі життєписи ректорів львівського університета, викінчена Вен. Левицьким дня 29 серпня 1831 р. п. з. „Series Rectorum cum notitiis quibusdam biographicis“.²⁾ На тім кінчить ся ціла його літературна спадщина, дуже далека від творчої праці. І чи можна дивувати ся, що чоловік, який на становищу професора університета так малу відчував потребу духової праці, дав себе ужити на те, щоби давити всякий прояв свобіднійшої гадки, поетичного полету та наукових стремлєнь руської молодіжи? Був се чоловік вузкоглядний а як професор університета оставив після себе память марної сили. Не дармо писав Як. Головацький про Вен. Левицького в своїх „Zustände der Russinen“: „dass der schöne Geistliche (Мих. Левицький) auch Bischof werden kann und dass man auch aus G'nade des grossmüthigen Rivals Professor der Moraltheologie werden kann...“³⁾.

Треба в кінци ще й тямити на те, що цензурні норми, видані в р. 1810, яких кождий цензор мусів придержувати ся по рік 1848, аж до хвилі розв'язаня „Bücherrevisionsamt-y“, давали рівнож нагоду до довільної інтерпретації. Найбільшою ще свободою користували ся наукові, оригінальні праці, які після цензур-

з грошей, які вилинуть з розпродажи, утворити фонд на видавництво богословських книжок. Зоря за рік 1887 Nr. 22.

¹⁾ Заголовок його: Die origine sedis Episcopalis ritus graeci primitum Haliciensis, deinde Leopoliensis et de Praesulibus huius sedis. Статтю сю печатано в шематизмі по рік 1856, почім додав до неї замітки Авт. Петрушевич і в сїм новім виді находимо її в шематизмах львівської єпархії з літ 1857—82. (Ив. Ем. Левицькій: Библиография I. Nr. 1049). Додати би ще, що спис єпископів, друкований в перемильськїм шематизмі уложили були зразу крилошанини: Іван Могильницький та Іван Лаврівський, причім опирали ся на творах Несецького, Стебельського і Камєньського та дали річ мало критичну. До сего трактату подав Вен. Левицький деякі зміни, які раз, чи двічі в шематизмі видруковано, а опісля повернено до давного. (Вѣстникъ за рік 1858 Nr. 23).

²⁾ Переховує ся вона в оригіналі, писаній рукою Вен. Левицького, в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. До рукописи долучене письмо ректора університета Кравса з дня 29 серпня 1831 р., в яким останний дякував авторови за труд, повідомляв, що рукопись, імовірно переписану на чисто, збереже в архіві університета, та просив о продовжуванє початого діла.

³⁾ Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ з р. 1846 стр. 370.

них норм, лише задля дуже важких причин могли улячи заборони. Однак, як побачимо, і тут не обійшло ся без самоволі цензорів, Острійше поводи́ла ся цензура з науковими компіляціями, що не приносили нічого нового і обмежували ся на повторюваню давно звісних тез і поглядів. Такі твори засуджувано з гори, на основі цензурних норм, на заборону. Строгому цензурному наглядови піддано брошури, письма для молодежи і народу та взагалі всяку белетристику. Цензор мусів вважати на те, чи не входять вони в колізію з вірою, моральністю, поважанем і привязанем до на- нуючого дому і з сучасною формою правленя. Цензор мав право заборонювати письма, яких цілію було піддержуване змісловости, підкопуване християнської, а спеціяльно католицької віри і моральности, ширене забобонів, проповідане соцініянїзму, деїзму та матеріялізму і т. п. Безсторонним судією в таких разях міг бути лише чоловік високої інтелігенції, а такою прикметою не всі австрійські цензори визначували ся. Вирочім не всі книжки, чи рукописи користували ся однаковими правами в разі апробати. Книжки, означені цензурною нотою „*admittitur*“, можна було продавати публично і оповіщувати в часописях. Нота „*transeat*“ дозволяла на продаж книжки, але заборонювала містити про неї комунікати по часописях. Ноту „*erga schedam*“ одержували книжки присвячені купцям (*den Geschäftsmännern*) і людям, що займають ся наукою. Їх можна було читати за спеціальними реверсами, які видавала віденська „*Polizeihofstelle*“. Заборону книжок, що підкопували державу, віру, або моральність, означувано нотою „*dampnatur*“. Такі письма можна було читати рівнож за дозволом віденської „*Polizeihofstelle*“, яка що кварталу подавала цісареві спис осіб, що дозвіл одержали і спис кондемованих книжок та письм. Професори та учені мали право користуватись такими книжками, о скільки они стояли в звязи з їх фахом, однак рівнож за дозволом згаданої власти. Крім наведених нот додано ще для рукописий ноту „*toleratur*“. Рукопись з такою нотою можна було друкувати і містити в каталогах, однакож не вільно було її оповіщати в часописях. Розходило ся тут головно о краєві письма, які могла читати образована публіка, а які не надавали ся до читаня серед необразованих людей, або о політичні письма „*von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will*“.¹⁾

О скільки давав собі Венедикт Левицький раду з цензурними

¹⁾ Гляди: „Матеріали“ ч. I.

нормами — се побачимо з сих нечисленних цензурних оречень, які після него лишили ся. З гори однак зазначуємо, що образ його діяльности, як руського цензора не ослабить ані трохи сеї сумної епільветки, яку ми подали в сій главі. Ні як професор університета, ні як цензор він після себе доброї слави не оставив. Лише як чоловік мав він бути дуже людяним.¹⁾ Називано його моралістом, імовірно тому, що був професором моральної теології, або „Беньом“²⁾ (здрібніле імя від Венедикт).

V.

Які книжки цензуrowав др. Венедикт Левицький від вересня 1835 р. по кінець 1837 р. — ми на певно не знаємо. Протоколи львівської губернії дають нам в сїм напрямі дуже скупі вістки. Міг отже рецензувати Вен. Левицький недоладні переклади австрійського гимну пера Семаша і Йос. Левицького, які в сїм часі явили ся друком, а по при них віршовані некрольоги в пам'яті Мих. бар. Гарасевича, панеїричні вірші в честь митр. Левицького і еп. В. Поповича та Снігурського, видані у Львові, або Перемішли, букварі, а вкінці богослужебні книги, про які подавала з окрема свою опінію конекторія, почім відсилено їх до апробати віденській Polizeihofstelle.³⁾ Важнішими брошурами, які міг ре-

¹⁾ Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22 (згадка Партицького). Свідчили би також про се два рукописні, віршовані панеїрики цитомців латинського обряду, що переховують ся в бібліотеці „Нар. Дому“. Заголовки їх: „Jahnie Wielmożnemu y Najprzewielebniejszemu I. X. Benedyktowi Lewickiemu, Kanonikowi obrzadku grecko-katoickiego przy Archikatedrze Lwowskiej, Doktorowi SS. Theologii, Professorowi Theologii Moralnej w Wszecznicy Lwowskiej etc. Wieniec życzeń ofiarowany od wdzięcznych Jego uczniów oraz Alumnów Seminarium generalnego w Roku 1828“ і „Carmen, quod Illustrissimo, Reverendissimo ac Clarissimo Domino Domino Benedicto Lewicki, Canonico r. g. c. S. S. Theologiae Doctori, C. R. Franciscae Universitatis Leopoliensis p. t. Rectori Magnifico, in eadem Universitate Theologiae Moralis Professori publico ordinario et. caet. Ingruente favste fortunateque Novi Anni Festivitate puro pioque ex sensu dicant alumni ritus latini tertii anni theologi. Понизше дописка рукою Вен. Левицького: „Praes. 13. Januarii 830.“

²⁾ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—62 стр. 6.

³⁾ Порівнай: Протоколи президії льв. губернії з р. 1837 Nr. 4957 і 6683. Віденська „Polizeihofstelle“ дозволила тоді на передрук лочаївського „Службника“ вид. в р. 1791.

цензувати Вен. Левицький були статіїки про азбучний спір, отже „Azбука і abecadło“ Маркіяна Шашкевича та відповіді Осипа Лозинського, з яких депо не удостоїло ся апробати.¹⁾ Були сенемовби передвістники „Русалки Дністрової“, що робили велике вражінє та розруховали припану руську суспільність. Але без сумніву найважнішою для нашого духового відродженя книжкою, яка попадає під цензорський оловець Вен. Левицького, була „Русалка Дністровая“, видана в Будимі в р. 1837.

Є річню цілком певною, що „руська трійця“ хотіла оминуту, по сумнів досьвіді з „Зорею“, львівську цензуру і тому звернула ся за друком „Русалки“ на Угорщину. Яков Головацький, що вів протягом 1835 і 6. р. кореспонденцію з студентом, Георгієм Петровичем, — переслав рукопись „Русалки“ на його руки перед днем 4 бересня 1836 р. Цензор Надь (Nagy) апробував її в місяць пізнійше (перед 6 жовтня 1836 р.) а в грудни сегож таки року „Русалка“ виїшла в друку. Гроші за друк післав Головацький доперва в січни та лютім 1837 р. і мабуть, тому вислано цілий наклад з Пешту до Львова доперва в цьвітни 1837 р.²⁾ Кошти виданя покрив меценат галицько-руського відродженя, Никола Верещинський.³⁾ Пятнайцять „посагових“ голяндських дукатів, по-

¹⁾ Дуже інтересні вістки і матеріали на тему азбучної війни подав др Осип Маковей в студії „Три галицькі граматики“ стр. 31—44 і 77—93.

²⁾ Гляди: Лист Nr. 1, де поданий зміст листів від Славян, пис. до Якова Головацького в літах 1835—7 стр. 1—2.

³⁾ Никола Верещинський родив ся в Ходорові 1793. Отець його, Михайл був тамошним парохом. Мати його, Марія була з роду Федоровичів. Гімназіальні школи і філософію (7—8 кл.) кінчив він у Львові, а богословські студії у Відни, де товаришував з пізнішим, львівським митр. Яхимовичем і з холмським еп. Тарашковичем. Висвятившиє безженно в р. 1816, він сповняв обовязки учителя релігії в Сучаві на Буковині протягом 8 літ, почім став директором головної школи в Коломні і перебув на сім становиску повних 32 роки. Тут виховав він кілька поколінь, звідси заохочував він підвластних учителів, як прим. Ількевича, до збираня етнографічних матеріалів, які опісля видав своїм коштом. Його щедрої руки не бракло ніколи там, де сего руська справа домагала ся. Вже на становиску директора почав він збирати свої проповіді, проголошені ним на Буковині і Покутю в різних часах, які виїшли в двох томах, в р. 1877 і 1879. За заслуги на полі педагогічним одержав він від цїсаря золотий хрест заслуги. За працю та щедрість на літературнім полі імя його остане на все в великім пошанованю серед других письменників доби нашого відродженя. В р. 1848 став він предсїдателем „Рускої Рады“ в Коломні. Був він також основателем „Рускої Матиці“. Дня 27 листопада 1848 р. устроїло місто Коломия своему старості Бахови і діяльним прези-

жичених у сьвящ. Івана Авдиковського, які не доставали до покрита коштів, додав Маркіян Шашкевич.

Дев'ятьсот екземплярів „Русалки“ задержано у Відні, а тамошна „Polizeihofstelle“ зажадала від львівської цензури близьких пояснень і цензорського ореченя. В сей спосіб дістала ся „Русалка“ в руки руського цензора, Венедикта Левицького.

Неприхильне цензорське ореченє Вен. Левицького, відслане з Відня до львівської губернії, вишкартоване з її архіва, пропало, як здаєсь, безповоротно. Остала лише додаткова опінія Копітара, яка дає нам деякі, дуже цікаві вістки про ореченє руського цензора. З неї дізнаємо ся, що Вен. Левицький скондемнував „Русалку“ нотою „damnatur“, однак се не пересьвідчило Копітара, і він означив її нотою „transeat“. Спеціально не подобала ся Венедиктови Левицькому Шашкевича наслідованє сербської, народної пісні, поміщене в „Русалці“ на стр. 106, яке звучить:

Ой дівчино, ой Милена!
Сідай мені край коліна;
Най ся люди не дивують,
І ми знаєм, де цілують:
Межи очи удовиці
А дівчата межи циці.

Імовірно, добачував Венедикт Левицький в сїм наслідованю промах против моральности, коли Копітар мусїв зазначувати, що се сербський жарт досить лихо наслідований (ein serbischer Scherz schlecht genug nachgeahmt)“ в яким місто: „най ся люди не дивують“, повинно бути після ориґіналу: ми також не дикі люди („sind wir auch nicht wilde Männer.“)

Другий такий промах доглянув Венедикт Левицький в народній пісні (стр. 32), яка розказує, що синова руського сьвящен-

дентам „Руской Рады“, Верещинському та Дрималикові похід з 80 факлами. (Зоря Галицка Львів 1848 ч. 32 стр. 134). Він умер дияболом падолиста 1882 р. в Чернівцях, де прожив останних кілька літ. При сьвочислив вік літ 89. Найточніші вістки з його життя поміщені в передмові до I. тому його „Проповѣдей церковныхъ“ Коломия 1877. Гляди також напасти на Верещинського в „Gazet-i Narodow-ij“ за рік, 1848 Nr. 70 стр. 296 і Nr. 99 стр. 472. і в „Dziennik-u Narodow-im“ за рік 1848 Nr. 74 стр. 307. Крім сего порівнай: „Проломъ“ Львів 1882 Nr. 18. „Русская Рада“ Коломия 1882 Nr. 19. Згадки про його проповіді поміщені в „Слов-і за рік 1877 ч. 92 і за рік 1879 ч. 37.) Вістки сі завдячую д. Ів. Ем. Левицькому.

ника, Текля убила свого мужа-нелюба Андруся. За кару закопують її живцем в могилу. Однак вона не хоче лячи в одній могилі з мужем:

Привели Теклю над Андрусеvu яжку:
Я Андруся не любила, з Андрусем не ляжу,
Привели Теклю над Івасеву яжку:
Я Івася полюбила і з Івасем ляжу.

Однак і тут ставув Копітар в обороні видавців „Русалки“, замічаючи, що „am Volkslied ist noch weniger zu tadeln, da es offenbar ein altes factum leidlich besingt. Selbst heute noch konnte einem Popen dasselbe geschehen.“¹⁾

Яка велика ріжниця в поглядах! Се, що в очах „мораліста“ колідовало з цензурними нормами про підкопуванє моральности, Копітар вважав чимсь звичайним, природним, далеким від всякого згіршеня. Те, що „мораліст“ міг класти на рахунок морального зіпсутя видавців „Русалки“, розумний чоловік, Копітар вважав або жартом, або давним фактом, переказаним зі співзучем народною пісню.

Окрім сих двох пісень не подобало ся Венедиктови Левицькому ще багато иньших уступів „Русалки“, які він поподчеркував червоним чорнилом, але причин негодования руського цензора Копітар відгадати не умів, тому зазначив виразно, що всі подчеркнені уступи не стоять в ніякій звязи ані з цензурними правилами, ані з цензурною мудростию і що на сю тему міг би кождий класти довільні здогади. Одно певне, писав Копітар, що видавці обстоюють за літературою своєї рідної мови „und dieser Punkt überschreitet nicht die Grenze des erlaubten Redens“. Се одно головно, по гадці Копітара, могло дати привід до заборони „Русалки“. Щоби тим сильнійше зазначити своє становиско, Копітар покликав ся на свою рецензію сербського „Лѣтописе-у“ і в сей спосіб повів паралелю поміж працею видавців „Русалки“ і акцією Сербя Вука Караджіча, що вводив до сербського письменства народну мову і мусів вести боротьбу против зсербізованой церковно-славянщини, якої боронив митр. Стратимирович. Проява серед руського і сербського письменства була майже

¹⁾ Можна на певно твердити, що оба наведені твори не були поміщені в рукописи „Зоря“ Шашкевича, бо в противнім разі бувби Вен. Левицький осудив їх в своїй цензорській статії про „Зорю“, а видавці „Русалки“ булиби їх на певно пропустили, як се вчинили хотьби з піснями і статією про Хмельницького.

ідентична. І тут і там боронили ся против народної мови в літературі високі духовні власти. А знав Копітар і оцінював значення сторонників церковно-славянщини, коли називав їх „eine lichtfeindliche Parthey“, яка тільки на те жде, „bis der russische Messias kommt“. ¹⁾ Принайменше у нас опинили ся майже всі сторонники церковно-славянщини в ворожій народови таборі.

Без сумніву мусіли ще Венедиктови Левицькому неподобати ся в „Русалці“ крім змісту і народної мови, також поганські імена видавців, фонетична правопись і гражданка. ²⁾ Була се перша руська публікація, що явила ся в австрійській державі гражданськими черенками, непризнаними через довгі літа руською духовною властю в Галичині, що мостила дорогу для фонетичної правописи, яку ще й по нині дехто вважає ворожою церкві.

Мимо влучних заміток Копітара, може для обереження поваги руського цензора, за яким стояв митрополит, може й тому, що видавцями „Русалки“ були питомці духовної семинарії, які без дозволу своєї власти і відомости свого ректора, Венедикта Левицького, взяли ся за літературну працю, заборонену вже з приводу „Зорі“ та хотіли оминати краєву цензуру, а чи не найбільше вкінці тому, що галицькі власти мали тоді чимало клопоту з польськими конспіраціями серед руських питомців, а не хотіли придбувати собі нового клопоту з новим руським духом — „Русалку“ заборонено а видавців їх потягнуто до одвічальности.

Переслуховав „руську трійцю“ ректор Венедикт Левицький. Перший з переслуханих Маріян Шашкевич, зповні свідомий своєї роботи, заявив, що збирав пісні, писав поезії та прозові оповідання, бо хотів покласти підвалини під розвій народної мови та літератури. Повело його до сеї праці пересвідчене, що руська мова ріжнить ся дуже значно від церковно-славянської і великоруської. Він наміряв в будучині видавати письмо духовного змісту і тому причинив ся до видання „Русалки“ 15 дукатами, щоби засягнути оінії публіки, як вона буде дивити ся на його спосіб писаня, а сею оінією міг би він покористувати ся в дальших виданях. Не думав він оминати львівської цензури, бо був пересвідченя, що в цілій Австрії обовязують однакові цензурні норми, а видруковано „Русалку“ в Будимі, бо там перебував Головацький в р. 1835 на студіях і тоді (?) передав рукопись тамошній цензурі. До „Русалки“

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-русск. Архив“ Т. III. стр. 114—116.

²⁾ Порівнай: Ив. Ем. Левицкій: Библиография I. Nr. 169, де зібрані всілякі гадки і здогади на тему заборони „Русалки“.

вийшли лише ті з його творів, які від него перед п'яти роками одержав Головацький.

Другий з переслухованих, Іван Вагилевич заявив, що в „Русалці“ уміщено против його волі і заборони сі поезії, які він в р. 1834 передав Шашкевичеві до друку в „Зорі“. ¹⁾ Надармо ждав він від Головацького звороту своїх творів, які він сам вважав недозрілими та необдуманими. На питанні Венедикта Левицького про його зносини з Москвою, відповів Вагилевич, що кореспондував з проф. Погодіном, якого пізнав в одній з львівських бібліотек, але виключно в літературних справах. На доказ сего предположив він в оригіналі і в відписі латинськими буквами два листи Погодіна.

З огляду, що Шашкевичеві і Вагилевичеві грозила есклюзія з духовної семинарії (Шашкевич кінчив тоді IV. рік), цілу відвічальність за „Русалку“ прийняв на себе Яков Головацький, що був тоді на екстерні, ²⁾ на другім році. Він зазначив при переслуханю, що дав рукопись до цензури в Будимі ще в р. 1835, коли був там на першій році філософії і духовній власті не підлягав, що „Русалка“ вийшла в р. 1836 і що лише книгар подав на заголовку 1837 рік, бо книгарі звикли, коли книжка явить ся при кінци року, класти на заголовній карті число найблизшого року. ³⁾

Протокол переслухання видавців „Русалки“ вислав митрополит, Мих. Левицький до президії губернії дня 8 липня 1837 р. ⁴⁾ Шашкевичеві і Вагилевичеві грозило виключення з духовної семинарії і митрополит запитував перед феріями президію губернії дня 27 липня, „ob sie aus dem Seminarium freigelassen werden können“ ⁵⁾?. Справа скінчила ся корисно, бо Шашкевич і Головацький одержали лише einen eingreifenden Verweis. ⁶⁾ Віденська „Polizeihofstelle“ веліла собі переслати всі акти, що вязали ся з сею справою і під впливом опінії Копітара про „Русалку“ рішеня президії губернії потвердила. ⁷⁾

¹⁾ З сего можна би вносити, що твори Вагилевича „Жулин і кайна“, „Мадей“ та „Передговор к народним руским п'єсьям“, які вийшли в „Русалці Дибетровій“, містили ся також в рукописи „Зорі“.

²⁾ Литературный сборникъ за рік 1885. Вып. I. стр. 33.

³⁾ Порівнай „Зоря“ за рік 1885 Nr. 1. де поміщені „Протоколы списаны з Марк. Шашкевичомъ, Ив. Вагилевичомъ и Яковомъ Головацькимъ“.

⁴⁾ Протоколи президії львівськ. губернії з р. 1837 Nr. 5197.

⁵⁾ Протоколи презид. льв. губерні. Nr. 5835.

⁶⁾ Протоколи презид. льв. губ. з р. 1837 Nr. 5853.

⁷⁾ Протоколи презид. льв. губ. з р. 1837 Nr. 8565 і 8972. Порівнай: Тершаковець в „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 112—114.

З окрема запитала „Polizeihofstelle“ пешчєнєську цензуру о рєляцію в справі „Русалки“ і приятель тамошнього цензора студент Петрович надїав ся, що „Русалка“ одержить апробату та що видавці будуть триюмфовати,¹⁾ однак сї надїї не сповнили ся. Вправдї на Угорщинї вїдно було її публично продавати,²⁾ але на Галицьку Русь вона доступу не мала. Здїйснили ся слова цензора Над-я: *supressio, nihil quam supressio! Sie wollen keine ruthenische Literatur aufkommen lassen.*³⁾

Щє в р. 1845 запитувала президїя губернїї, що зробити з екземплярами „Русалки“ і подала від себе незвїсний нам проєкт, який вїдєнська „Polizeihofstelle“ прийняла до вїдомости.⁴⁾

Конєць кїнцем, головно завдяки Венедиктови Левицькому, „Русалка Днїстровая“ не сповнила сєї цїли, яку їй призначили видавці. Не довело ся руському народови в Галичинї через „Русалку“ збратати ся, на взір других Славян, з „повним, ясним сонцем.“ Галицькій Руси прийшло ся дальше „на долині, в густїй студєннїй мрацї гибїти.“⁵⁾ Між видавцями настало розчарованє, завододїла безнадїйність, бо розбили ся їх мрїї на вїдродженє народного письменства в Галичинї.⁶⁾

Хоть Венедикт Левицький виявив в оїнїї про „Русалку“ стїльки їнорацїї та ретроградности, якї напїятував Копїтар в своїм орєченю, мимо сєго стрїнуло його небавом новє вїдзначєнє. Він став цензором великоруських книжок, а що сє іменованє має свою історїю, тому її в коротнї розкажемо.

В сєрпнї 1837 р. передав йому львївський „Bücherrevisionsamt“ до цензури три великоруськї книжки:

- 1) „Русскїє въ своихъ пословицахъ“;
- 2) „Димитрій Самозванецъ, трагедїя въ V. дїйствїяхъ“;
- 3) „Исторїи въ лицахъ о Дим. Самозванцѣ.“

Левицький найшов в них вправдї деякї „bedenkliche Stellen“, але не стїльки задля них, скїльки з обережности звернув ся він до президїї губернїї з питанєм, що має з ними робити. З огляду, що Левицький був іменованый цензором лише для руських книжок, президїя губернїї запитала заряд „Bücherrevisionsamt-y“, на

1) Гляди: лист 5 стр. 10.

2) Гляди: лист 4. 10.

3) Гляди: лист 4 стр. 7.

4) Протоколи презид. льв. губерн. зар. 1845. № 4355 і 6786.

Гляди також Тершаковець ор. сїт. стр. 114.

5) „Русалка Днїстровая“ (передслївє стр. III).

6) Литературный Сборникъ за рік 1885. Вып. I. стр. 33.

якій основі поручено йому цензуру великоруських творів. „Bücher-revisionsamt“ виправдував ся, що руську мову вважав ідентичною з великоруською і що лише тому передав наведені книжки Венедиктові Левицькому, однак президія губернії була в с'ім напрямі иньшої гадки і тому віднесла ся до „Polizeihofstelle“ у Відні з проською о інформації та з застереженням, що аж до дальшого зарядження з Відня Венедикт Левицький не дістане до рук московських книжок.¹⁾

Віденська „Polizeihofstelle“ спитала о гадку Копітара, який відповів отсим письмом:

„Abverlangte Äusserung ad Nr. 11/1838 der K. A. Zuschrift vom 10. Jänn. 1838.

1) die P. N. russischen Bücher sind beifolgend erledigt.
2) da der neu zu bestellende ruthenische Censor ohnediess ein Geistlicher seyn wird, so wird er allerdings auch für das Russische zureichend seyn, indem er das Letztere sowohl aus Büchern, als aus Grammatiken gewöhnlich besser kennt, als das Ruthenische, das sich erst jetzt, als Sprache und Mundart der Kleinrussen (10—12 Millionen) zu eigener Literatur zu erheben anfängt.

Kurz, ein Lemberger Theolog graeci ritus versteht das Russische so, wie ein Venetianer das Toskanische seiner Muttersprache, die ruthenische kennt er bisher in der Regel nur praktisch, wie z. B. der Wiener sein Wienerisch deutsch.

Die grössere Schwierigkeit wird darin bestehen, einen Ruthenier zu finden, der ungeachtet der oberflächlichen durch keine volle und aufrichtige Rechtsgleichheit genährten, und im russischen Antheil hinlänglich entamirten Union, nicht im Herzen selbst mehr Russe als Österreicher wäre, und dem daher die Russomanie eben so natürlich und in der Ordnung scheinen wird, wie dem russischen Censor in Ofen. [2] Es versteht sich jedoch, dass er auch kein befangener Polenfreund seyn müsste, der alles den Polen Missfällige abhielte. Er müsste ein deutschgebildeter Mann seyn, der in allen billigen Sachen den Rutheniern und ihrer beginnend(en) Literatur Wohlwollen und Recht erzeigte. Ich habe schon früher einmal be-

¹⁾ Протоколи презид. львівськ. губернії з р. 1837. Nr. 6469, 6961, 8738 і Архів мініст. внутр. справ у Відні fasc. 1452, де переходу ся письмо презид. львівської губернії Nr. 8738 з дня 15. XII. 1837 р., якого зміст ми передали.

merkt, dass die kleinrussische Literatur ein riesenhafter Rival den Petersburger werden dürfte. Man könnte den hier gebildeten Premysler Bischof v. Snigurski darüber befragen, ob z. B. sein Pfarrer Łozyński, oder wer sonst sich dazu eignete. Wien d. 14-ten Jan. 1838. Censor Kopitar.¹⁾

В актах віденської „Polizeihofstelle“ нема ніякого сліду, щоби, по вказівкам Копітара, запитувано єп. Снігурського про відповідного на сей уряд кандидата. Дня 7. лютого 1838 р. розширено Венедиктови Левицькому цензорські права також на великоруські книжки, хоть Копітар недвозначно против його особи застерігав ся. Видно, що віденським властям не по нутру було прихильне становиско, яке й сим разом заняв Копітар супротив руського письменства в Галичині. А може не вважали вони відповідним, застановляти ся над сею справою, та іменували цензором чоловіка, який мав вже нагоду виказати свою тяжку руку та досьмішности доведену обережність.

„Bedenkliche Stellen“, які найшов Вен. Левицький в згаданих трех, великоруських книжках, мусіли бути дуже благі, коли гр. Седльницький велів їх апробувати, що президія львівської губернії вчинила.²⁾

Цілком инакша доля стрінула небавом з рук Венедикта Левицького граматику Йосифа Лозинського.

Як ми вже вище згадали, рукопись її була вже в р. 1833 в рецензії Копітара, який апробував її до друку. Дозволом печатани автор тоді не покориствував ся, мабуть тому, щоби її по вказівкам Копітара переробити. В сій новій редакції вніс він її до львівської цензури дня 2. падолиста 1837 р., а хоть в просьбі зазначив, що її вже в р. 1833 апробовано, мимо сего Вен. Левицький відмовив перерібіці апробати з допискою: „Non admittitur ad impr. 23/6 838“.

Здогад дра Осипа Маковея, що граматика Лозинського лише тому не подобала ся Вен. Левицькому, бо се була граматика живої, руської мови, в якій автор зірвав з традиціями церковщини,³⁾ в повні потверджує цензурне оречене Венедикта Левицького, яке зберегло ся в копії в бібліотеці „Народного Дому“.

Граматика Лозинського була писана польською мовою і тому

¹⁾ Архів мініст. справ внутрішних у Відні fasc. 1452 „Lewicki Censor für das russische 1837 Nr. 10.769. Оречене Копітара писане в формі подана на 2 стор. folio. 3 і 4 стор. пусті.

²⁾ Протоколи презид. льв. губернії з р. 1838 Nr. 1307.

³⁾ Др. Осип Маковей: „Три галицькі граматики“ стр. 44.

призначив її зразу львівський „Bücherrevisions-Amt“ цензором польських книжок, Пайманови, який однак зажадав, щоби її раніше віддано до перегляду Венедиктови Левицькому. Волю Паймана сповнено і рукопись Лозинського опинила ся в руках цензора для руських книжок.

Венедикт Левицький задав собі з нею не багато труду. Він не доторкнув ся нічим виводів, або форм ужитих в граматиці, він не виказував в сїм напрямі ніяких браків, він не спеціалізував тверджень Лозинського, які йому не подобали ся. Взагалі не находимо в рецензії Левицького ані одного наукового аргументу. Та впрочім до всего того він не доріс, бо не мав за собою ніякого знання, або хотьби підготовлення до подібної праці. Для него і для львівського „Bücherrevisions-amt-y“ вистарчали загальні помічання, що книжці годі уділити апробати, бо вона містить в собі багато блудних, ложних і довільних тверджень, бо головною тенденцією автора не є „die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu ewirken“, через що автор на р у ш у є основний характер Русинів, консервативний принцип і підстроює в молодезі жажду новаторств, яким противить ся ціле галицьке духовенство. А впрочім, писав Венедикт Левицький, цілий твір є так уложений, що може „zur Verunstaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber und umfassenden Kenntniss wenn nicht gar nichts, doch sehr wenig beyzutragen.“¹⁾

Замітки Венедикта Левицького були міродайними для цензора Паймана, який після них може й не вважав умісним до граматики Лозинського, (на свій час знаменитої)²⁾ заглянути. Про дальшу долю сєї граматики, яка після довгих протестів Лозинського протів цензурних апробат, явила ся в третій редакції 1846 р. розказав докладно др. Маковей.³⁾ Венедикт Левицький не хотів її ще тоді допустити до друку і счеркнув багато місць з передмови, однак Лозинський бостояв ся зі своїм рекурсом.⁴⁾

Та не лише з граматикою Лозинського справив ся Венедикт Левицький в таких коротких словах. Те саме робив він також з иншими творами, без огляду на те, чи опінія випадала для них при-

¹⁾ Гляди: Матеріяли Nr. V.

²⁾ Порівнай: Др. Осип Маковей: „Три галицькі драматики“ стр. 45—71.

³⁾ Там же: стр. 48—50 і 93—6. Порівнай також Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Т. III, стр. 252—8.

⁴⁾ Тершаковець: „архив“ стр. 252—8.

хильно, або некорисно. Так було з цінним твором Мих. бар. Гарасевича „*Annales ecclesiae ruthenae*“, який після його смерті лишився в рукописи. Друком його хотів зайнятися префект дух. семинарії, Михайло Малиновський і в сій цілі звернув ся він дня 24 серпня 1838 року до львівської цензури за апробатою.¹⁾ Першу рецензію рукописи одержав Венедикт Левицький, який обмежився на коротких, хоть прихильних замітках, що твір Гарасевича не є історією руської церкви а містить лише в собі зображене стану руської церкви в давніших і новіших часах та що автор мав на цілі, поучити публику та спростовати не повні в сїм напрямі історичні розвідки. Спосіб переведення ясний і обдуманий, лише десь не-десь мова твору нескладна, однак і сі місця згідні з правдою і оперті на автентичних, історичних вістках.

Отсе цілий зміст опінії Венедикта Левицького. З огляду, що твір Гарасевича доторкав ся також питання про відносини латинського клиру до руського, рукопись вислано до латинської консисторії, яка заявила ся против її друку, бо хоть вона не містить в собі нічого против католицької церкви, то мимо сего могли би деякі уступи довести до зворушення умів. Латинській консисторії не подобали ся головно ті місця, де була мова про нетолеранцію латинського клиру та про його заходи в цілі перетягання вірних грецького до латинського обряду.²⁾

Замітки латинської консисторії віддано до провіреня радникови губернії (пізнішому губернаторови) Вацлавови Залеському,³⁾ який з ними зсолідаризував ся, а по верх сего, додав, що зображене подій з р. 1809, в якім автор ставить архієпископа Ангеловича приміром взірцевої вірности супротив монарха, не надає ся тепер в Галичині до читаня, „da darin die polnisch nationalen Tendenzen nur zu viele Nahrung finden würden.“ Не міг також Залеський, згідно з опінією латинської консисторії, згодити ся з виступами Гарасевича против православного духовенства на Буковині та зі збіркою грамот, яка, по його гадці, не всюди надавала ся до друку. В сей спосіб убив Залеський на якийсь час друк твору Гарасевича. Губерніяльний президент, бар. Кріґ зібрав всі ті замітки разом, та висилаючи їх до Відня, заявив ся против друку рукописи, зазначуючи, що вона доперва тоді могла би числити на апробату, як би її перероблено та інкріміновані уступи процу-

¹⁾ Протоколи презид. львівської губернії за рік 1838 Nr. 6966, 8039, 8892.

²⁾ Гляди: Матеріяли ч. VI.

³⁾ Протоколи през. льв. губернії за рік 1838 Nr. 9989.

щено.¹⁾ Дня 26 серпня 1839 р., отже в рік після висилки рукописи до львівської цензури, відповів гр. Седльницький, що рукопис до друку не надає ся.²⁾ Як бачимо, норми про цензуру наукових книжок натягнуто після впадоби. Латинській консисторії залежало на тім, щоби не побачили світла не милі для її клиру заміти, а Вацлавови Залеському розходило ся о те, щоби не відсвіжувати в науковій книжці нельояльності Поляків супротив Австрії. Твір Гарасевича явив ся остаточно в друку доперва в р. 1862, коли вже не було причини, пропускати інкриміновані уступи.

Репробата твору Гарасевича мусіла прикро діймати руського цензора, але ще більша неприємність стрінула його небавом з сторони митр. Михайла Левицького.

В р. 1839 обіздив Галичину архикнязь Франц-Карло. З нагоди його побуту у Львові задумав митр. Антін Могильницький видати в честь архикнязя привітний вірш, якому Вен. Левицький апробати не відмовив. Під оглядом поетичної вартости був сей вірш незамітний. Він належав до дуже слабих творів Могильницького. Але побіч австрійської льяояльності била з него сильною струєю патріотична руська нута, яка могла в сім часі будити серед приспаной, руської суспільности почуте народної свідомости.

Автор нагадував, що Львів, галицький город був колишнім, князівським престолом. Нині витає він в своїх мурах, „австрійського орла“, що

„З двора золотого до сільської стріхи,
З трону до убогих, низьких хат,
Вість приносить милу мира і потіхи,
Умножає людям благодать...“

Могильницький заповідав, що Русини не зложать любому гостеві ні вінця, що вінчав князя Льва в мирі та побіді, ні золотого престола Данила. Не привитають його мудрі бояри, бо й їх племя щезло. Зе те повитає його нарід серцем та пісню, бо руський старець, згадавши „нужду давних літ“ (володіне Польщі) благословить свою родину, над якою держить власть австрійський скиптр, а руська молодіж плете вінці і мече їх архикнязеві під ноги з бажанєм долі, а клир, „виведений австрійським скиптром з неволі“, шле за архикнязя горячі мольби а всіх Галичан кличе руська мати, гень від Сяна й Буга аж по Прут, щоби спішили до Львова,

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 121—4.

²⁾ Протоколи през. льв. губ. за рік 1839. Nr. 7308.

віддати поклін гостеві, що занесе перед престол цїсаря запевнене щирої вірности руського роду.

Вірш видано друком, але ненадїйно стрїнула його конфїскаата з сторони митр. Михайла Левицького, який забрав цїлий наклад і не хотїв його випустити з рук протягом довгих лїт. Привід до сеї конфїскаати розяснює нам по трохи статія Аноніма, в якій читаємо :.... Aber der Metropolit ist es, der das Gedicht von Anton Mogilnicki zu Ehren Sr. Königl. Hoheit Franz-Karl während seiner Anwesenheit in Galizien 1839, weil es mit Civil-Schrift abgedruckt wurde, mittelst Gregor Jachimowicz Bischof in partibus confiscirte und in seiner Bibliothek bis heute versiegelt aufbewahrt, welcher Schritt in Lemberg allgemein bekannt ist.“¹⁾

Був се справді перший друк в Галичині виданий гражданкою і се могло бути одним з приводів конфїскаати, але були ще й иньші причини. В першім ряді не подобала ся митрополитови доволі чиста, народна мова вірша. Не дармож він негодував: „Jak można tak prostym językiem takiego dostojnika witać.“²⁾ В кінци митрополит був обиджений, що вірш явив ся без його відомости, та що автор-питоμεць важив ся, без його дозволу, витати князя в імени клиру, до чого він лише сам себе вважав управненим.

Остаточна справа остала би була непоміченою, якби якийсь Іадзїнський (очивидно псевдонім, під яким міг укривати ся сам Могильницький) не запротестував був против безправної конфїскаати до віденської „Polizeihofstelle“. Іадзїнський домагав ся від неї, щоби вона віддала долучений, друкований екземпляр до рецензії свому цензорови, а колиб сей не найшов в нім нічого противзаконного, щоби велїла львівській поліції відобрати цїлий наклад вірша від митрополита.

Щоби доскулити митрополитови, Іадзїнський глузував в письмі до президента „Polizeihofstelle“, гр. Седльницького, що хіба тому вірш піднав конфїскааті, бо він друкований елегантними черенками, але в такім разі не повинен був приймати митрополит панеїри-

1) Dr. J. P. Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft Leipzig 1846 стр. 185 в статії Аноніма: Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel. „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur.“

2) К. Лучаковський: „Доля Русалки Дністрової“ Зоря 1887. стр. 357.

ків, виданих в його честь у Відні в р. 1837 і 1838 р. не менше гарним друком. А може тому, сьміяв ся Іадзінський, сконфіскував митрополит наклад вірша, бо сам не брав в нім ніякої участі, хоть, „als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte er daran keinen Antheil haben und als Mezenas ist er dabei nicht erschienen, den Niemand wagte, seine sparrsame Tugend kennend, Ihn um so was anzusprechen.“ Скупство митрополита ілюстровав Іадзінський такими фактами, що в митрополитальній церкві, місто хору, співають два дяки, „die von einer wissenschaftlichen Musik nicht träumen“, та що львівські церкви стоять обдерті.

Хоть очевидним було, що Іадзінському не стільки залежало на тім, щоби видобути з рук митрополита сконфісковані вірші, скільки на компромітації митрополита у висших властей, всеж таки гр. Седльницький віддав друкований екземпляр вірша до рецензії Копітарови, який відповів на окремій карточці,

Mpt. „Радостное привитаніе
Ерц-Герцога Францѣшка Карла 1839
Freudig Bewillkommen — des EH. Franz Carl
1839 Sept. ruthenisch.

Da das Gelegenheitsgedicht in loco Lemberg keinen Censur-Anstand gefunden haben muss, — sonst wäre es nicht gedruckt worden, — so ist es um so mehr bei der Central-Censur admissibel.

Wäre es aus andern Motiven, in bonam aut malam partem zu begutachten, so bitte ich um die Beilagen.

dt. 18t. Oct. 1840 Kopitar.¹⁾

Після відповіді Копітара звернув ся гр. Седльницький за ближніми інформаціями до президії львівської губернії, яка відповіла, що вірш був допущений цензурою, що автором його, на основі поліційних доходжень, має бути Малиновський(!) і що митрополит тому сконфіскував вірш, бо він виданий без його дозволу. Львівський цензор завинив в сій справі о стільки, що повинен був звернути ся до митрополита з питанєм, чи він друкує вірша не противний з огляду на 15 зворотку, де є згадка про гр. кат. клир. В кінци зазначила президія губернії, що Іадзінського годі віднайти і що для обереження поваги митрополита належало би справу зложити до

¹⁾ Архів мін. справ внутрішних у Відні fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“ з р. 1840.

актів, тим більше, що вірш стратив на актуальности. З поглядом президії губернії зсолідаризовав ся гр. Седльницький і вислав в сій справі бажані порученя.¹⁾

Задержала ся ще одна опінія дра Венедикта Левицького в справі друку панеїрика „Вънецъ благодарной милости...“ в честь митр. Мих. Левицького, уложеного в р. 1840 питомцем віденської духовної семинарії, Теофілем Лисинецьким. Хоть Коштар не підносив против її друку ніяких замітів, рукопись панеїрика відослано до Львова та з огляду на присвяту запитано про гадку львівського цензора. Венедикт Левицький схарактеризував панеїрик як „ein leeres und fast sinnloses Wortgepränge eines Glückwünschens“, що справді видно з повного заголовка твору, з якого заносило старосьвітчиною 17 або 18 віку, і на друк його не згодив ся.²⁾

Про одно забував при тім Венедикт Левицький, що до появи таких „leerer und fast sinnloser Wortgepränge“ муїли довести його власні цензурні заборони творів живих, писаних народною мовою, в роді тих, що були уміщені в „Зорі“ і „Русалці Днїстровій“. Коли вже „Русалка Днїстровая“ вийшла слабшою змістом від „Зорі“ Маркіяна Шашкевича, бо видавці обережно пропускали все те з „Зорі“, що дражило слух Венедикта Левицького, то ще слабше муїли випасти всі иньші твори, в яких калічено і насилувано народну мову, щоби тільки догодити симпатіям Венедикта Левицького і висших духовних сфер до церковно-славянщини в нашім письменстві. Не дивно тому, що крім наукових праць Зубрицького і Яхимовича, писаних в польській, або німецькій мові, появили ся від часу іменованя цензором Венедикта Левицького по конаць 1840 р. в галицькім письменстві, лише безвартні панеїрики, відстрашаючі переклади Йосифа Левицького: „Ерлькені-а“ і „Дзвонів Шілера“ та всяка иньша літературна мізерія. Хто знає, чи й патріотичних панеїриків Антона Могильницького в честь мункачівського єпископа Василя Поповича (1838 р.) і архикнязя Франца-Карла та віршованого некрольогу Гарасевича пера Устияновича не стрінула би була цензурна заборона Венедикта Левицького, якби автори не звязали були їх з іменами осіб, для яких руському цензору випадало бути льояльним.

¹⁾ Там же fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“. Порівнай: Матеріяли Ч. VII. і Протоколи президії льв. губернії за рік 1841 Nr. 1051.

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. Т. III. стр. 140—2. Порівнай: Протоколи президії львівськ. губернії за рік 1840 Nr. 7690 і 8170.

Які твори, крім нами згаданих, рецензував Венедикт Левицький? — на се дає нам в часті відповідь „Бібліографія“ Ів. Ем. Левицького, де зібрані заповідливо всі духові плоди сучасних руських авторів. Не цікаві вони для нас, а ще менше цікавими були, певно, цензурні ореченя руського цензора.

Але крім сих творів переглядав ще Венедикт Левицький рукописи і книжки знайдені в часі ревізій у питомців духовної семинарії у Львові, уладжуваних в погоні за слідами польської, конспіраційної пропаганди. А що руськоку цензорови при іменованю не визначено ніякої платні, тому звернув ся Венедикт Левицький в марті 1841 р. з проською через консисторію¹⁾ до губернії о ремунерацію. Губернія відослала просьбу Левицького враз з виказом рецензованих ним творів до гр. Седльницького,²⁾ який признав дня 30 грудня 1841 року Венедиктови Левицькому ремунерацію за час від іменованя цензором по конець 1841 р. в сумі 200 зр.³⁾

Була се перша ремунерація Венедикта Левицького, признана йому за давлене духового жита галицької Руси.

VI.

Ми мали вже нагоду зазначити, як тяжко діймила кружок Маркіяна заборона „Русалки“, що тяжким каменем придавила літературні змаганя товаришів Шашкевича, що розбила та розвіяла їх горячі мрії, що приспала надії молодих труженників на відроджене руського письменства в Галичині.

Зі зневірою в серці кинув Маркіян Шашкевич в р. 1837 львівську духовну семинарію, в якій був головним керманичем умової роботи, організатором літературного руху та палким агітатором в душі народної съвідомости.

Оженившись та висвятившись з весною 1838 року⁴⁾, Маркіян покинув на все Львів, який одинокий міг стати центром русь-

¹⁾ Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Ordinariats за рік 1841. Nr. 16. Порівнай: Протоколи през. льв. губерні. за рік 1841. Nr. 2587.

²⁾ Там же за рік 1841 Nr. 8014. Виказ творів, які рецензував Венедикт Левицький вишкартований.

³⁾ Там же за рік 1842 Nr. 390.

⁴⁾ М. Тершаковець: „Причинки до житєпису Маркіяна Шашкевича стр. 6.

кого, духового життя. Відбившись від багатих львівських бібліотек, від своїх товаришів, з якими ділився своєю працею, він потрапив в прикрі життєві обставини, а в слід за тим в тяжку недугу, що так рано загнала талановитого письменника, батька галицького відродження в могилу. Пера він не покинув, свою роботу літературну і просвітну він продовжав даліше — хоть певно не з тою силою, що давнійше. Були хвилі, що його вже уважано пропащим для руського письменства. Жаль мені, писав в серпні 1841 р. Іван Головацький до брата Якова, що „Русалка“ не побачила світла, що годі було нею урадовати ся Русинам, „а ще більше мені жаль за нашого „Руслана“, що лебонь так марнотівно на дарможда пустив ся, та за все, що праве забув — нинькамь его зпознав (прочитавши „Русалку“), коли бачу, а він вже запропастився.“²⁾

Не запропастився Маркіян, не забув на все, що праве, а коли й ослаб в енергії, то в першій ряді відвічальним за се мусимо вважати Венедикта Левицького з його дотепними заборонами „Зорі“ та „Русалки“, з яких віяв крайній обскурантизм, печувана ретроградність та гидка нетерпимість до народної мови. Побут на селі, життєві невгоди, а не рідко поліційний нагляд не дозволили Маркіянови лишитись на чільнім становинку організатора і реформатора галицької Руси.

Його місце заняв небагом Яков Головацький, якого піддержали на душі не лише Славяни, але й земляки з за кордону. „Само и далѣ ревность ту къ общему добру Славянскому задржите“ — писав до Головацького Павлович.²⁾ „Idite slovinska brato nagazepom stazicom, svakomu odporstvu muževno se i vi oduprite, svaku muku i preponu nadvisite i nadvladajte... nauku iz celog srdeca milujte, krom Boga nikoga se nebojte i ne strašte...“ накликавав Куреляц.³⁾ А в слід за сим кружок знайомих з Головацьким Славян безнастанно розростає ся. З ними він кореспондував, його вони інформували про життя і працю свого народу, з ним вони обмінювали ся книжками, його накликували вони до дальшого труду. В числі їх були й Шафарік і Копітар, Мацейовський, Зап, Походін та другі Славяни.

А крім них познакомив ся також Головацький будьто особисто, будьто листовно з сучасними, українськими діячами. Воно зрозуміле, що одні з українських письменників, відповідно до своєї

1) Гляди: лист ч. 31. стр. 56.

2) Гляди: лист ч. 3.

3) Гляди: лист ч. 4.

вдачі, поглядів та житєвої енергії, мали більший, другі менший вплив на літературну творчість та організаційну працю Якова Головацького.

Найменшим впливом на Головацького міг повеличати ся Плятон Лукашевич, з яким він найраньше (в р. 1839¹) у Львові зустрів ся. Такий сам песимізм і зневіра в будуччину народного слова, які пробивають ся з передмови²) Лукашевича до його петербурського видання „Малоросійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни“ (1836, р.) проявили ся також в його листі до Головацького, в яким між иньшим читаємо: „Гей, гей, голубе мій сивый, соколе ясний, кривный Русину! не питай мене, брате, чого мовчу? мовчю тугу маю, — вже послѣднюю: заходить наше сонце: на его я дивлюся, на его дивлюся, якъ воно сѣдає, на мене козака сиромаху, свій лучь пускаючи: Прощай, каже, сыну, прощай, небораче, вже я тя покину — изойдутъ зброньки, изойде мѣсяченько тебе освѣтять — да и не пригрѣють!...“³)

Зложило ся ще й так, що Яков Головацький переписав з рукописи, перехованої в Ставропії „Львівську літопись“ і передав копію Лукашевичеві, який зобовязав ся видати її друком в Петербурзі. Але Лукашевич слова не додержав і „Львівська літопись“ вийшла в друку, але значно пізнійше у Львові (1865) тай до сего не в копії Головацького, але Петрушевича. Завід, заподіяний Головацькому, не міг на довго піддержати його зносини з Лукашевичем, який ще в додатку не радо відписував на листи.⁴) Він переслав вправді Головацькому кілька книжок, але додав при сій нагоді отсі слова зневіри: „и больше бы приславъ да вже не хочю и очи звести на си книги“⁵). А книжок „з Московщини“ ждали Головацький і його товариші „як каня дожджу“. Зневіра, неприслужність та ліризм Лукашевича найшли незвичайно влучну оцінку в словах Івана Бірецького, що писав про него Як. Головацькому: „Лукашевичъ лише краснорѣчивый“.⁶)

Другим українським письменником, з яким Яков Головацький навазав зносини, був звісний етнограф та учений, Мих. Макси-

¹) Літературний Сборникъ за рік 1885. Випуск 1. стр. 35—6.

²) Порівнай: Огоновскій „Исторія литературы руской“. Часть IV. стр. 55—60.

³) Гляди: лист ч. 11.

⁴) Гляди: лист ч. 47.

⁵) Гляди: лист ч. 11.

⁶) Гляди: лист ч. 15.

мович. В цьвітні 1840 р. вислав був Максимович своє перше письмо до Дениса Зубрицького,¹⁾ яке рівнож відчитав Яков Головацький. А що в листі Максимовича, який знав Головацького з „Русалки Дністрової“, містилися накликуюваня до него тай Вагилевича, щоби прислали йому матеріяли для „Кіевлянина“, тому Головацький вважав умісним, дати Максимовичеві письмєнну відповідь, яку на сїм місци друкуємо. Головацький писав:

„Милостивий Господине! З великим обрадованьєм прочитав єм Лист Вашой Милости, писаний Панови Зубрицькому, котрий менї сей честный старець а наш добрый Русин, сообщив. Всї вашї уваги и перестороги для выключоющей ся нашой Словесности нам дуже важний зовсїм правдиви, и я з моеї стороны майже зо всїм согласен. — Издаваніе Вашого Кіевлянина буде для всей южной Руси середточієм умственного сообщенія и розширеніє(м) свѣтла — котрого промени дасть (Бог) и на Галицких сусѣдѣв падатимуть“.

„За тоє менї тилко жалко, що до сего часу не надійшов був Кіевлянин, о котрого посылцѣ згадалисте в письмѣ Вашем. Желаете вѣд нас, щобиєсьмо прислали Вам розправы до Вашого Кіевлянина; я не то що не вѣдказуюся вѣд того, але ї найраднїйше, що сила зможе, помагати буду. На сей час нема у менї(!) нїчого, так сказати готового, длятого выбачайте, будьте ласкавы, що Вам не могу послати при сесїм письмѣ, але дасть Бѣг, як жадаєте, пѣд оєбнѣ, як хоче(те) на Жовтень, або Листопаденѣ мѣсяцѣ, то постараюся приготувити, слибы яка заскочь не перешкодила“.

„Надїю ся, що дасть Бѣг, приде до ладу новеє изданіє пѣсенъ народных и збѣрникъ приповѣдок, однак ще наперед нїчого сказати не хочу, бо нераз уже усилья мои и старунки обернулися в нївощо, а все тото через вороженьки наскї и не наскї, котрї нас так кругом обѣли и головы пѣднести не дадут“.

„За тим часом посылаю да що из записокъ моихъ за бутя моего у Львовѣ о Ветхомѣ Завѣтѣ, хоронящем ся в Монастыри Св. Онуфрія у Львовѣ (Лфчс)“²⁾.

„Рукописъ эта листъ на термитцѣ сповешнїлої писаная, обложена в двѣ дошцѣ, скоркою чорною поволоченныи. Однак тїи окладки, здаються, належали до другої книжки, а тут лише так приложени,

¹⁾ Пять листів Максимовича до Дениса Зубрицького видав я в своїй статії н. з. „З кореспонденції Дениса Зубрицького (р. 1840—53), що вийшла відбиткою з 43 тому „Записокъ наук. тов. ім Шевченка стр. 25—36.

²⁾ Під сподом „сs“, Про сю рукописъ подав був вістки Я. Г. в „Русалцѣ“ стр. 122. Про близні давні про неї просив пізнійше Партицького Куліш. Гляди мою розвідку: 3 листів Куліша до Партицького“ Львів 1908 стр. 22—3.

бо не пристають — листы початкові и наконецній обшарпані, видко, що дуже уживана була книжка. Почерк полу устав дробный, клонящий ся к скорописи. — Письмо не берѣжне, видко, що досить екванно писано — без всяких украшеніи и заставок“. —

„Правописаніе словенско-руское, як тогдѣ уживане було у южной Руси в духовных дѣлах, на против в гражданщинѣ було бѣльше оброблене, одностайнѣйше и простѣйше. оу вмѣсто *š* и *y* часом само *y* або *ж*, на кѣнци слов звичайно *ь* вмѣсто *ъ*: трѣштитъ, дрѣжитъ, — що, всѣихъ. — Язык южно-рускій однак не совѣм вѣльный вѣд словенского, пѣд сильным вліяніем словенского показує, що переводчик мав при руцѣ старіи словенскіи рукописи... Рукописи всєи є 7038 листѣв, хотя килька листѣв є обох кѣнцѣв не достає. Начальный лист начинается кѣнцем второй главы бытія и вмѣщає в собѣ цѣлу библію ветхого завѣта (окрѣм Псалмѣв) котрых нема. Конец на главѣ 14 первых кн. Макавейских“. ¹⁾

Нема сумнѣву, що сей лист писаний в р. 1840 векорі після першого листу Максимовича до Зубрицького. Можна лише недовѣрять, чи справдѣ Яков Головацький „майже зо вѣм був согласен“, бо деякі погляди, висловлені Максимовичем в першім листі до Зубрицького, стояли в рѣзкій суперечности з гадками „руської трійці“, яка „Русалкою Днѣстровою“ хотіла рускій нарід збратати на взір других Славян, „з повним ясным сонцем“. Коли „руська трійця“ вірила в будуччину українсько-руського письменства, Максимович твердив, що на „Україні не може бути письменства на українсько-руській мові а є лише поодинокі твори нею писані, твори Котляревського, Квітки, Гребінки“ і що в одній лише Галичині письменство на українській мові можливе, бо „пора польського языка для Галичан' давно минула, а пора великоруського для них ще не наспіла.“ ²⁾

Брак ясного погляду на будуччину української мови в листі Максимовича мѣг остудити молодих галицьких діячів в їх культурній праці, однак не на довго, бо в „Кієвлянинѣ“ за рік 1841 видруковав Максимович статію „О стихотвореніяхъ червонорусскихъ“, в якій осудив твори Галичан, писані церковно-славянщиною, назвав їх „безвременнымъ цвѣтомъ“, перестеріг перед мертвечиною,

¹⁾ Бруціон листу віднайдено недавно в „Народнім Домі“, через те містимо його на сім місци, а пропускаємо килька віршів про мову рукописи, які тяжко розібрати.

²⁾ Порівнай мою статію: „З кореспонденці Д. Зубрицького“ стр. 3—6 і 25—9.

перед „искусственнымъ словосочиненіемъ и стихосложеніемъ“ та додав, що живе письменство може вирости лише на живій, народній мові, причім з незвичайною прихильністю оцінив поезію, Шашкевича, Головацького і Вагилевича.

Хоть Головацький старався пізнійшу свою метаморфазу вияснити впливом листу Максимовича до Зубрицького, то всеж годі думати, щоби він се робив широ. Максимович вже двома літами раніше виказав в науковій студії¹⁾ з повною рішучістю відрубність української мови від польської та великоруської і хіба не думав вести туди Головацького, куди він після 1850 року зайшов. А заслуга Максимовича для розвою українського письменства в Галичині лежить не лише в його етнографічних, літературних і наукових працях, але також в його накликуваню, щоби писати живою, народною мовою та в заохочуваню до наукової праці.

Дуже гарний вплив на діяльність Якова Головацького та інших сучасних діячів мав Ізмаїл Срезневський. В липні 1842 прибув він до Ужгороду, бачився там з еп. Василем Поповичем і видавцем граматики, Лучкаєм, по чім задержався по одному дневи в Мукачеві і Верецьку та через Сколе і Стрий прибув до Львова дня 19 липня, де прожив 19 днів. Тут познакомився він з Головацьким, Вагилевичем, Зубрицьким і Йосифом Левицьким.²⁾

Оповідання Срезневського про Славян та про українських письменників, його одушевлене для української етнографії та українського слова викликували в серцях Головацького і Вагилевича глибоке поважане для сего рідного чоловіка, родом Москвича, що з таким жаром приляг в молодечих літах до українського народу та вложив стільки душі і серця в українську етнографію. В Галичині вважали його рідним братом з України. Яков Головацький присвятив йому віршик:

„Руський з Руським повстрівач ся
Руський з руським повитав ся —
Хоть з далекої України,
Хоть з далекої родини,
Вже один другому брат!“

¹⁾ М. Максимовичъ: „Критико-историческое изслѣдованіе о русскомъ языкѣ“ („Журн. мин. нар. просвѣщенія“ за рік 1838, томи 17 і 18.)

²⁾ П. С. Свѣнцицкій: „Обзоръ сношеній карпатской Руси съ Россіей в 1. пол. XIX. вѣка“ стр. 71—2.

„Ізв'язім ся рідні діти —
 Час вже нам відмолодніти!
 Свою пісню заспіваймо,
 Своєї сили добуваймо,
 Та все піде в лад!“¹⁾“

З щирим жалем прощав його Вагилевич: „З Богом, брате! Їдь здоров в обнятя родителів і побратимів — учи молодь так я ти гадати, думати. Чей з гадок і думок колись зійде світ а за ним жита велике!“²⁾

Між Срезневським а Головацьким і Вагилевичем завязала ся кореспонденція, що продовжала ся протягом кількох літ. Особисто передав Головацький Срезневському збірник колядок Бірецького, яким покористував ся в р. 1843 Костомаров. Через Запа післав йому Головацький приповідки а через Іавлічка грамоти і пісні для Бодяньського в Москві. Крім сего інформував Срезневського Головацький про видавничий рух в Галичині а в заміну за все те одержував від него твори Котляревського, Костомарова, Метлинського та його власні виданя.³⁾ Через Вагилевича просив Срезневський Головацького о „записки кьстати жизни народа южноруского“⁴⁾. Сам Вагилевич післав Срезневському свої етнографічні замітки, якими він покористував ся для статей Сементовського в „Молодику“ за 1843., а крім сего ділив ся з ним Вагилевич гадками, розказував про свою літературну працю, до якої його Срезневський щиро захочував. Ще в р. 1846 післав Вагилевич йому та на його руки кільком українським та московським ученим свою граматику.⁵⁾

Ш раньше (в поч. 1842) стрінув ся у Відни Срезневський з Іван м Головацьким, який рівнож з немалим одушевленем згадував про його „розговори о Русинах і Словенах“, слав йому свої поетичні проби⁶⁾, а в заміну одержував рукописи та звістки про жите українських письменників до використання в задуманих ним виданях.⁷⁾

¹⁾ П. С. Свѣнцицкій: „Матеріялы по исторіи возрожденія карпатской Руси“ Львів 1906. стр. 172.

²⁾ Там же стр. 175.

³⁾ Там же стр. 172—4. Гляди також листи ч. 39, 51, 61.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 56.

⁵⁾ Свѣнцицкій: „Матеріялы“ стр. 175—185 і „Обзорь..“ стр. 72—3.

⁶⁾ Там же „Матеріялы“ стр. 165—9.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 69.

Чим був Срезневський для Івана Головацького, можна вносити з його віршика, присвяченого „гостеві з над Дніпра“:

...„Одна ж я вас мати родила,
 Одні давала груди вам ссати:
 Про те-ж але доля відцвила,
 Що діти не вмiлись за руку держати.
 Ой, вяне і листє, сохне і гiля,
 Скорось розлучить з корінними пнями: —
 Чи нині вас нужда йще не навчила,
 Любитись, годитись з ріднею братами?“¹⁾

Ще в р. 1846 слав Іван Головацький Срезневському „Вїнок“ а в долученім письмі дякував йому за всі науки, „що глибоко вкопались в душу, и неоступними, незабутними товаришами и руководителями остануть в моїмъ стремленію; они бо возбудили мою дїятельность, они одушевили идею Словянства.“²⁾

Не мало заслужив ся для духового розвою Якова Головацького ще один з українських письменників, Осип Бодяньський. Особисто зустрів ся з ним Головацький доперва в р. 1867 в Москві в часі етнографічної вистави, однак кореспондувати почали вони з собою двацять і кількома літами раніше. Подорожуючи по славянських землях (в р. 1837—42), хотів Бодяньський двічі заїхати до Львова, однак ані в р. 1837, ані під кінець його подорожи не довело ся йому, сего пляну здійснити. Осеню 1837 р. задержано його в Бродах для двонедільної карантани з причини чуми в Одесі, тому поїхав він терез Варшаву до Праги. В р. 1842 мав він намір прибути до Львова враз з Срезневським, однак і тоді, задля недуги, поїхав він впрост до Москви. Рівнож не завернув він до Галичини в часі своєї подорожи в р. 1864.

Кореспонденція між Головацьким і Бодяньським завязала ся головно з приводу пісень, які Головацький зібрав і передав Бодяньському до друку, стративши надію видати їх в Галичині з причини цензурних перепон. Бодяньський передав рукопись Головацького московському обществу „історіи и древностей“, яке взяло друк на себе і остаточно, завдяки Бодяньському, довело його до кінця.²⁾

¹⁾ Свѣицицкій: „Матеріялы“ стр. 164—5.

²⁾ Там же: „Матеріялы“... стр. 170—1.

³⁾ Гляди: Як. Головацькій: „Загїтки и дополненія кь статьямъ

Досі листи Бодяньського до Головацького не віднайшли ся. Однак в листах Запа до Головацького маємо дрібні вісти про се листованє. В поч. 1843 р. переслав Бодяньський через Дворжака Як. Головацькому свої „Наські українські казки.“¹⁾ Небавом жадав він через Запа від Головацького присилки кількох галицько-руських пісень для задуманої ним всеславянської хрестоматії.²⁾ При кінци 1843 р. просив Бодяньський через Запа о десять пісень і о десять казок,³⁾ які Головацький вислав з поч. 1844 р. через Запа враз з листом.⁴⁾ Небавом переслав Зап Головацькому лист від Бодяньського, який зобовязав ся прислати йому книжок на 400 рублів, почім наспів лист Бодяньського на руки Шафаріка⁵⁾ і приречені книжки,⁶⁾ між якими, поруч великоруських наукових студій, можна було стріннути майже всі, визначнійші українські виданя. Нема сумніву, що прислані Бодяньським книжки розширювали овид Головацького та заохочували його до наукової та літературної праці. В заміну інформував Головацький Бодяньського про успіхи народного жита і літературного розвою галицької Гуси,⁷⁾ а кореспонденція між ними тревала через весь час печатаня пісень Головацького аж по конець жита Бодяньського (в р. 1877).

Так отже під впливом сеї атмосфери, яку Як. Головацький витворив собі своїми зносинами з славянськими та українськими діячами, він не лише не покинув літературної праці, але й почав думати над тим, якби продовжати видавничу роботу в чисто національнім напрямі. Та і сим разом хотів він оминати тяжку руку руського цензора, Венедикта Левицького. Спріяла його гадці ся обставина, що у Відни проживав тоді на студіях його брат, Іван.

На його руки переслав Яков Головацький в поч. 1840 р. „Галицкіи приповідки“ Григ. Ількевича,⁸⁾ які він доповнив

г. Попына, напечатаннымъ въ Вѣстникѣ Европы за рік 1885 і 1886 годы.“ Вильна 1886 стр. 41—7. Порівнай: Свѣнцицкій: „Обзоръ сношеній“ стр. 70.

¹⁾ Гляди: лист ч. 39.

²⁾ Гляди: лист ч. 45.

³⁾ Гляди: лист ч. 48 і 51.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 54.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 55.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 72 і 79.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 242.

⁸⁾ Порівнай: лист ч. 20. Рукопись „Приповідок“ Григорія Ількевича писана латинською азбукою з перекладом кожної приповідки на німецьку мову переховує ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові При

майже в третину і приладив до друку, додавши на кінці загадки, зібрані Іваном Бірецьким.¹⁾ Іван Головацький передав прислану рукопись віденській цензурі ще в цвітні 1840 р., однак дізнався від Копітара, що він не скорше возьмеся до рецензії приповідок, як після двох місяців, коли на них черга прийде, бо нагромадилося тоді чимало славянських творів в цензурі.²⁾ Не знаємо на певно, чи мав Копітар приповідки в рецензії, бо в половині червня 1840 р. відослав гр. Седльницький рукопись приповідок до львівської цензури з порученням, щоби її оцінив руський цензор, тому щокнижка ширила би ся головню в Галичині, а руський цензор умів би найліпше пояснити, чи місцеві відносини на се дозволяють.

Так отже против інтенцій Якова Головацького рукопись приповідок таки опинила ся в руках Венедикта Левицького, який передержав її у себе поверх пів року. Президія львівської губернії відослала рукопись враз з ореченєм Вен. Левицького доперва дня 16 лютого 1841 р. з внеском „admittitur ad imprimendum delictis delendis.“³⁾ Оречене руського цензора не зберегло ся, але припадково найшов я в актах президії львівського намістництва лист Івана Головацького до родини з дня 2(14) марта 1841 р. сконфіскований старостом в Золочеві, з якого дізнаємо ся, які приповідки видавці в друку мусяли пропустити. В нїм читаємо поміж иньшим про приповідки Ількевича :

побіжнім навіть порівнанню рукописи з друкованою книжкою видно, як багато Як. Головацький завдав собі праці, щоби видати її в світ.

¹⁾ Гляди: лист 17. Іван Бірецький умер на становиску пароха в Угнові і угнівського декана дня 12 липня 1883 р. в 68 році життя а в 41 році священства. Був се взірцевий священик. Його заходами построєно церкви в Бахорі, Верб'янах, Динові і Угнові. Його впливови треба приписати, що угнівський міщанин Жуківський лишив своє майно на будову церкви в Угнові, на основанє бурси і стипендійної фундації. („Слово“ 1883 р. ч. 106 і 107 в широкім некрольозі). Як з його листів до Головацького видно, був він його щирим товаришом. В молодечих літах займав ся він етнографією. В р. 1848 брав він участь в з'їзді „русских ученых“ де вписав ся до секції історії і географії (там був секретарем) і до секції шкільної. Крім сего брав він участь в секції для славянської літератури і взяв на себе обовязок обробити букви ж і з для церковно-руського словаря. Він був також основателем Галицко-русської Матиці. Як. Головацький: „Очеркь основанія галицко-русской Матиці“ Львів 1850 стр. XXXI, XXXIV, XXXV, LXXII, CVII і II в „Приложеніи.“ Замітку про него гляди в „Житю і Слові“. Львів 1894 том II. стр. 439.

²⁾ Гляди: лист ч. 21.

³⁾ М. Тершаковець: „Укр.-русск. Арх.“ Т. III. стр. 143—4.

„Tak todi rozhadujučy, nawynulamy ša hadka o „Prypowidkach“, kotri meni Jarosław šče wtorišneho roku do pečatańa prysław, tu ščo o nych bezmal i nadija utratyła ša. Dobre! pišowjem do Cenzury, i jak na ščasće wydały my sej rukopys, a na nim: Imprimatur omit. del. cor. cor. etc. 13(25) Lutńa 841. — Dužem ša rozweselyw, pro te, ščo toj čas, žebym malo ne skazawsy daremnišinko zmarnowaw, pry najmy na izdańe toho diła užyty možna. Ale ti, Jarosławe kažu, toj nawidženyj cenzor lwivskyj poperemazuwaw wsi prypowidky, de no buło słowo: „lach, pip, abo Nimeć“ — wsich takych razom 67 prypowidok — a po najbišyj časty sami dobri i składniji, šo až žalza hrudy styskaje — a lachy tutejši duže stoho radi (demokraty, narodolubci ša zowut) — zahadok takož 5 wymazav — ljuše na Žydiv i Moskaliv to pozistawlav — Najže jemu takaja sława bude!“¹⁾.

Як бачимо з сеї вістки, Венедикт Левицький хотів бути львівським, супротив Ляхів, поїв та Німців, хоть сї проповідки, які до них відносили ся, в нічім обидними не були. Деякі з них переслав Яков Головацький в листі до Срезневського.²⁾ Як здаєсь, руський цензор не хотів дозволити на ширене приповідок, що з одної сторони вірно зображували нужду вдів по руських священиках, а з другої насміхали ся з Поляків та Німців.

Та впрочім і за се треба бути вдячним руському цензорови, без якого користної опинії, ледви чи приповідки булиби вийшли друком. Остаточно їх видано в світ коштом Николи Верещинського. Коректу перевів Іван Головацький, який бажав, щоби книжка вийшла латинськими черенками, бо „čerez bukwy latynski naši knyžky borše polizut do čužyny, budut prystupnijši dla neji — a tak pi znawšy nas, budut i na čužych wseučylyščash našoho (słowensko) jazyka učytyś.“³⁾ Але на се не згодив ся в першім ряді Яков Голо-

¹⁾ Презид. Архів львівського Намісництва 736
ggg 1841.

Німецький переклад сего листу вистачений деканом Ясінським, переходує ся в „Архіві мініст. внутр. справ у Відні“ fasc. 1568 Nr. 5509/2377.

²⁾ П. С. Свѣнцицкій: „Матеріялы“... стр. 172—3. Осъ вони: „Доки попа, попадя, як не стане попа, пропадя, — За попом дзвонят, а попадо з села гонят, — Лях девятденник. — Ляше, ти блудни! — Мудрий Лях по шкодъ, як кобылу украли, вѣн стайню замкнув. — Страхі на Ляхі, а Русини не боится; або: Страхі на Ляхи, та и Русинови дѣстанется. — Нѣмецъ голоколѣнецъ. — Нѣмецъ а верба, де посадиш. то ся прийме. — Німця не перенишеш — жѣнки не перелюбиш...“

³⁾ Гляди: лист ч. 22.

вацький, який на бажанє Івана, мусїв йому вияснювати, що склонило його до уживаня гражданки,¹⁾ в другім радї Верещинський, який в листї до Якова Головацького зазначив, що Русини не зискають нічого, уживаючи латинських черенок і через те годї їх прийняти, хоть пишуть ними і друкують Чехи та Ілірійці.²⁾

Хоть приповідки Ількевича були своїм змістом книжкою на скрізь лояльною і невинною, яка могла лежати спокійно на столї в хатї кожного церковного достойника, то однак в сих сферах стрінено її нерадо. Яков Головацький оповідає, що коли принїє друкований екземпляр до духовної семинарії, а префект Михайло Малиновський показав його ректорови Яхимовичеви (пізнійшому владидї і митрополитови), він книжку переглянув, дещо з неї прочитав, однак купити її не хотїв, кажучи: „Nie moге і nie moге, dla tego nie moге, bo nie chce.“³⁾

Зложило ся ще до того, що Вагилевич і Яков Головацький почали друкувати свої праці в чеській мові. Вагилевич помістив в р. 1838 в „Časopis-i českoho Museum“ статїї „Huculowé“ і „Rozhorecké geskyně“, в р. 1839 дальшу часть студїї про Гуцулів, в р. 1840 розвідку „O upřech a wídmach“ а в р. 1841 працю „Wojkowé, lid ruskosłowanský w Haličech“.⁴⁾ Його слїдами пішов Яков Головацький, що видруковав в „Časopis-i“ за рік 1841 і 2 „Česta rohalické a uherské Rusi“,⁵⁾ а поверх сего переслав Погодїнови свою статїю „Великая Хорватія или Галицко-Карпатская Русь“, яку напечатано в „Москвитянин-ї“ (за рік 1841).⁶⁾ Річ певна, що лише тому вийшли сї статї в чужих мовах, бо в руській мові не було де їх містити, бо стояли сему на перепонї цензурні відносини, чого ведять догадувати ся слова Івана Головацького, який з радостію читав сї твори, „але радість моя була но на хвильку, бо сумна ми ся насунула гадка, що наму матерним язичкѣ годѣ дещо потѣшного читати“.⁷⁾

Всї ті праці молодих авторів були не на руку духовним властям, які супротив Вагилевича та Якова Головацького почали примінювати терор. Саме в р. 1841 звернув ся львівський орди-

1) Гляди: лист ч. 20 і 32.

2) Гляди: лист 21. Про приповідки Ількевича порівнай ще листи ч. 27 і 29.

3) Литературный Сборникъ за рік 1885. Вип. I. стр. 40.

4) Ив. Ем. Левицкий: „Библиография“ I. Nr. 172, 173, 190, 198 і 208.

5) Тамже I. Nr. 211 і 245.

6) Тамже I. Nr. 211.

7) Гляди: лист ч. 31.

наріят до президії львівської губернії з письмом, в яким заявив, що сімнайцять питомців духовної семинарії покінчило вже давніше богословські студії, однак ані один з них не приступив доси до сьвячень, хоть сьвящеників в епархії не достає. Митрополит зазначив, що буде їх доперва тоді сьвятити, коли пересьвідчить ся, що вони до сьвященичого стану спосібні, однак мусить перед тим розвідати ся про їх політичні погляди та дізнатись, чи котрий з них не вступив за той час до революційних товариств, бо такого мусівби на основі канонічних установ вилучити від сьвячення. З огляду, що ординаріят не може про се дізнатись тому просив митрополит президію губернії о конкомітацію для 17. вчислених питомців. Спеціальну увагу звернув митрополит на Якова Головацького та Івана Вагилевича. Перший з них, писав митр. Левицький покінчив студії в р. 1839, а в падолісті 1840 р. жадала дирекція поліції опису його особи від ректорату духовної семинарії. Другий скінчив студії рівнож 1839 року, брав враз з Головацьким участь в виданю „Русалки“, за що їх обох(?) стрінула догана, а поверх сего стоїть він в зносінах з московським ученим Поюдіном, кореспондує з ним і одержує від него в дарі московські книжки, що в теперішнім часі не є пожаданим, бо московські учені звертають свої наукові праці против унії і могли би ними тутешних уніятів зводити з доброї дороги. Крім сего відбуває Вагилевич, на приказ своїх заграничних кореспондентів, подорожі піхотою по Галичині і збирає для них літературні матеріяли, а таке занятє велить догадувати ся, що Вагилевич не думає про своє духовне зване а в кінці моглоби виявитись, що він до духовного стану цілком невідповідний.¹⁾

Наслідком сего письма митрополита розписано дня 22 цвітня 1841 р. за трема укінченими питомцями, Яковом Головацьким, Іваном Вагилевичем і Александром Величковським формальні стежні листи:

I. до президії апеляційного суду о конкомітацію в справі титулу стола, бо в 1840 р. доніс суд дня 28 вересня (Nr. 1558/ggg), що вони брали участь в тайних, політичних товариствах;

II. до директора поліції, бо „diese drei Individuen waren in dem Bericht vom 7. Juni 1837 z. 218/ggg erlegten geheimen Notizen als Theinehmer revolutionären Vereine bezeichnet“;

¹⁾ Презид. Архів льв. Намістництва Nr. 330/ggg 1841. і „Матеріяли“ ч. VIII.

III до золочівського старости, бо Яков Головацький родив ся в Чепелях сего округу;

IV до стрийського старости, бо Іван Вагилевич є сином капеляна в Завою біля Калуша;

V до старости в Станиславові за інформаціями про Алексе. Величковського.

Рівнож повідомлено митрополита, що лише про Як. Головацького, І. Вагилевича та Ал. Величковського є підозріння, що вони брали участь в політичних заговорах (an politischen Umtrieben) і тому піднято доходження, про яких вислід президія рурбернії митрополитови з окрема донесе.¹⁾

Апеляційний суд відповів, що лише Яков Головацький та Іван Вагилевич є скомпромітовані о стільки, що, як доносить один тайний сьвідок, оба вони були членами тайного товариства з русофільськими тенденціями, якого головою був Маркіян Шанкевич. Про Величковського нема в сїм напрямі ніяких помічань.

Директор поліції доніє дня 29 мая 1841 р., що від р. 1837 „in Rücksicht ihrer politischen Haltung keine bedenklichen Wahrnehmungen gemacht werden.“ В слід за сим відповів дня 4 червня староста з Станиславова, що про Величковського подасть свої помічання пізнійше.²⁾ Староста зі Стрия Краттер доніє дня 6 червня, що Вагилевич не відвідує свого вітця в Завою, через що ніяких вісток про него подати не може.³⁾

Золочівський староста передав слідство в руки комісаря, Ондерка, який відповів дня 8 червня 1841 р. в широком письмі, що Яков Головацький перебуває в Криворівні, косівського округу в домі о. Бурачинського, де женить ся з його дочкою; що він стоїть в зносинах з Іваном Головацьким, який, як сьвідчить залучений лист Івана до родичів, є вмшаний в процес і належить до

1) Презид. Арх. льв. Нам. Nr. 330/ggg 1841. З окрема вислано до судових властей і старостів спеціальні пригадки в ріжних часах, яких брүүлони переходують ся Тамже ad 736/ggg ex 1841. З огляду, що тоді увязнено деяких польських конспіраторів в Перемишли, тому, на жадане апеляційного суду у Львові запитано перемиський суд, звідки наспіла відповідь, що против трех названих, укінчених питомців нема ніяких обвинень (Тамже) ad 736/ggg ex 1841).

2) Презид. Арх. льв. Нам. Nr. 651/ggg ad 1841. Дня 22 липня переслав станиславівський староста реляцію з Богородчан, що Величковський перебував через дві ферії у шляхтича Адальберта Соколовського і що поводив ся там добре, обмежуючись на зносини з родиною. Тамже Nr. 1116/ 841ggg.

3) Тамже Nr. 688/ggg 1841 ad 330. II.

тайного товариства, через що не вільно йому без дозволу поліції виїздити з Відня¹⁾; що батько Якова має 7 дітей, 16 літню дочку, яка перебуває з часта в Пеняках, в домі гр. Людовіки Потоцької, а крім неї синів: Якова, Івана, Ніколу, що рівнож скінчив теологію, Петра, що студіює у Львові філософію та двох малих хлопців, які учать ся в німецьких школах в Тернополи. По його гадці, належало би зажадати ближших вияснень від віденських властей.²⁾

Президія губернії послухала гадки золочівського комісаря і звернула ся ближшими вказівками до президії віденської „Polizei-hofstelle“, яка відповіла дня 24 липня 1841 р. під адресою губернатора, архикнязя Фердинанда де Есте між иншим:

„Im Laufe des Jahres 1839 kam hierorts die Anzeige vor, dass in Wien unter mehreren jungen Leuten polnischer und slavischer Nationalität aus Studierenden der Medizin, Polytechnikern, Pharmaceuten und anderen Individuen zwei Vereine sich gebildet haben, ein polnischer Verein mit der Tendenz, unter den in Wien befindlichen Galiziern und Polen demagogische Ideen zu verbreiten, und zugleich freundschaftliche Verbindung mit den Slaven zu unterhalten, dann ein Slaven-Verein, welcher damals angeblich erst im Entstehen war.“ В числі сих, на яких кинено підозріне, був Іван Головацький, в якого відбуто ревізію і сконфісковано письма. Гр. Седльницький пересилає єї письма президії губернії, однак просить

¹⁾ В згаданім і цитованім вже нами листі писав Ів. Головацький про себе: 14(26) Lutnia raneńko byly u мене sipaky i peretriasył wsi moji pyśma i papery — ale ničoho, bo ne znał nawet ścoby spijmyły — a skoro na druhyj dzień, niby to 27. Lutnia przysłały meni raz wże toje pozwolenije, popys zależanyj (z Chyrurhyji) składały — kotryj ja 23 Lutnia (5 Marca) śčasływe perebuw. — Ale śčo po nim, koly my śa dalsi moji zamysły ne dokonče udały — bo ot po popysi, pišov jim dowidaty śa do Polycyji, cyby meni paśportu ne wydały, na te ścoby do domu pojechały — po hrośi na rygoroza — ale de tam! borony Boże, śob widalały śa iz Widnia, choťaj by tam i najwaźnijsza sprawa u rodyny była, doky ti try towaryši, śo śče dosy u ćupi sydat, abo zowsim śłobodni na świt ne wyjdut, abo dok jakyj buď konec iz nymy ne zroblať. Prawda, śčo za nymy do samoho Cisarza za awdyjencyju prosyty chodyły, ta może śčo i wyskurajut, ale koly to Boh znaje! a ty sedy kamenem, ne znał za śčo i na śčo — Ne pomohła ni żadna wymowka — chto my jisty dasť, ta śčo — de tam, nawet ćołowika ne wysłuchały. Och, neścaśływaź moja hodynońko! podumawjem sobi, splunuv — ramenamy stysnuv — śczezni bido ta propaď — ta iz tym do domu wernuv śa.“ (Презид. Арх. лъв. Намістництва ад 736/ggg 1841).

²⁾ Презид. Арх. лъв. Нам. Nr. 688/ggg 1841 ad 330. II.

о зворот. Сильно підозрілим, по гадці гр. Седльницького, є хірург Мошанський „wegen seiner Befangenheit bei den unter den k. k. Militärs in Galizien entdeckten Umtrieben“, против якого веде ся карне слідство. Фактом однак є, кінчив президент віденської „Polizeihofstelle“, що Поляки і Славяни звязали ся в таємне товариство, щоби боротись против германізму і мадяризму та що Ів. Головацькому поручено, щоби до остаточного переведеняя лідства, не важив ся виїздити з Відня без дозволу поліції.¹⁾

Папери Ів. Головацького переслано дня 8. серпня карному судови до розсліду²⁾. Небавом доніс староста з Коломиї (16 серпня), що Яков Головацький оженив ся в Криворівні з Бурачинською, що там перебуває і помагає в господарстві та що під політичним оглядом нема против него нічого некористного.³⁾

Остаточо заявила президія губернії дня 20 вересня 1841 р., що спускає ся на волю митрополита, чи схоче съвятити Величковського, однак думає, що Вагилевича не належалоби съвятити а Якова Головацького можнаби допустити до съвячень, однак після попередного розсліду його політичних пересвідчень.⁴⁾

Мимо сего дозволу президії губернії, Я. Головацький добив ся признаня титулу стола (tituli mensae) доперва в 1841 році після канонічного процесу, зарядженого митрополитом.⁵⁾

Як не рало дивили ся церковні власти на літературну працю Якова Головацького, свідчить його власне оповіданє. „Коли я, не одержавши титулу стола, пішов до Яхимовича і щиро виявив йому мої задушевні думки та розказав йому про мої заходи в справі піддвиження літературного руху, обережний Яхимович вислухав

¹⁾ Презид. Арх. львівськ. Намісництва Nr. 990/ggg 1841. Про сю справу писав Іван Головацький в листі до родини: „...towarysiw dwoch 30 Marca 841 iz newoli wypustyli na swit — a tego toho (koly moze bratja famyte: ślipoho, čornoho Moščańskoho poweły w lancuškach w samuju welyku pjatnyću šybkwowozom do Lwowa na dašlu ynkwyzycju“. (Гляди: лист ч. 27, пис. дня 5(17) IV. 1841 р.) Іван Головацький вийшов чистим з сеї справи. Мошанського пущено небавом на волю, а увязнено поновно дня 17 вересня 1841 і держано у в'язниці до поч. 1845 р. В р. 1844 засуджено його за участь в польських конспіраціях на кару смерті, однак цісар помидував його та велів пусти-ти на волю: Józef Krajewski: „Tajne związki polityczne w Galicyi str. 123—125 і дальші.

²⁾ Там же. Nr. 999/ggg 1841.

³⁾ Там же. Nr. 1104/ggg 1841.

⁴⁾ Там же. Nr. 1116/ggg 1841.

⁵⁾ Огоновскій: „Исторія рускои литературы“ IV. стр. 70.

мене без видимої співучасті, почім сказав, що він про нічо не знає, що помочи мені не може, бо все те залежить від поліції і правительства. Колиж я зі слезами в очах просив його о пораді, до кого маю звернути ся, він відвернув ся і повторив своє стереотипне: „Не знаю, порадьте ся в адвоката“. Тоді я вклонив ся і з жалем відійшов, думаючи про себе: мій ректор, мій професор, мій духовний отець не може дати мені поради — без серця він!“¹⁾

Значно довше не міг добити ся потрібного до сьвяченъ титулу стола Іван Вагилевич. Як тяжкий проклин висів над ним заміт, „quod forere videtur nexum cum scriptoribus russicis“. В р. 1844 просив він митрополита, щоби його помилувано, але надармо. Йому закидвано, що він не спріяє унії, бо в розмові з приятелями похвалив раз еп. Тедеопа Балабана, який перейшов був на унію, а опісля став знов її ворогом. Доперва дня 28 вересня 1845, коли Вагилевич видав руську граматику в польській мові, його помилувано після канонічного процесу, що відбув ся в його хо-сен.²⁾ На тему граматики появиля ся замітка, що вона тому так припала до вподоби у сьвятім Юрі, бо Венедикт Левицький „huldigte dem Moskovitischen Prinzip“ і тому, бо на жадане сьвятоюрських крилошан Вагилевич „schrieb die zwei hochrussischen Grammatiken von Grecz und Westokov ab, welches Product die mehrmals erwähnte St. Georgs Parthei für eine klassische Grammatik ausgeschrieben hat.“³⁾ Хоть під оглядом залежности граматики Вагилевича від творів Востокова і Греча в згаданій замітці є багато пересади, то всеж таки годі її легковажити. Сам Вагилевич зазначив у передмові, що в укладі граматики йшов за вказівками Греча і Востокова, а мова і приміри ужиті в ній вказують, що йому не розходило ся о живу, народну мову, лише о мову штучну, закрашену церковно-славянськими, староруськими і великоруськими елементами, отже о мову, якою руський цензор видавав свої переклади біблії. Як ствердив проф. Огоновський, Вагилевич придержував ся граматики Греча головно в поділі імен

¹⁾ Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 40—1.

²⁾ Огоновскій: „Исторія руск. литературы“ IV. стр. 12—9. Порівнай лист Запа ч. 54, де читаємо, що Вагилевич „napsal gramatiku ruskou z polského, a ta mu u Metropolitu zjednala odpuštění, konsistořtu gramatiku promouje, již jest cenzurovaná ...“

³⁾ Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur“ за рік 1846 в статії „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur“ стр. 185.

і дієслівів на різні категорії, а в науці про складню подавав часто такі приміри, які надавалиби ся радше до великоруської граматики.¹⁾ Неприродність і штучність мови своєї граматики закрив Вагилевич соромливо застереженнями, що він держить ся „sposobu mówienia, jaki mi się zdał być najlepszym“ і що „Małorusini przez złączenie ze swoją literaturą przeszłości będą mogli swój język na zasadzie historycznej dalej rozwijać.“²⁾

VII.

Переглядаючи бібліографію Ів. Ем. Левицького, приходимо до пересвідчення, що за час від 1841—45 р. включно, явило ся в Галичині ледви 30 руських друків. Колиж з сего числа відіймемо 8 передурків церковних книжок і молитов, то прийде ся нам ствердити, що літературний доробок галицьких Русинів в сїм пятиліттю був застрашаючо малий. Але і в се невеличке число літературних творів входять вже крім кількох підручників для народної школи, переклади митрополитальних посланій та біблійної історії (Вен. Левицького), катехізми, панетірики, проповіді, ставропигійські каталоги, поясненя літургії і т. п. книжки, вистачені мовою, в якій церковно-славянський елемент сильно переважав і які в більшій части вазали ся з церковним житем. Сьвітських мотивів доторкнули ся лише Йосиф Левицький у своїх дивовижних перекладах Шіллера, „Борба со смоком“ і „Нурокъ“ та Рудольф Мох у своїй доволі удачній збірці віршів п. з. „Мотыль“.

При сїм сумнім обрахунку приходить нам мимоволі на гадку питане: яка була причина сего літературного застою? — а відповідь найдемо знов в сих, тяжких, цензурних умовах, які тісно вжуть ся з особою дра Венедикта Левицького. Все, з чого хоть трохи віяло поступом, що бодай дрібку доторкало ся житевих обставин, все що стояло ближше народної мови, чи народного жита, клав Венедикт Левицький на індекс заборонених книжок.

Не дармо питав в р. 1846 публично Яков Головацький, (укрившиє під анонімом: Гаврило Русин), в якій ціли учать молодіж по гімназіях римських та грецьких клясиків, на що викладають на університеті філософію, науки природи і всесвітну історію, на

2) Огоновскій: Op. cit. IV. стр. 145—6.

1) Jan Wagilewicz: „Grammatyka języka małoruskiego w Galicji“. Lwów 1845 стр. XXII..

що має знати молодіж прізвища Шелінга, Окена, Гумбольда і Роттека, коли їх твори мають для неї остати тайною? Головацький посудив тоді Венедикта Левицького та митрополита, який впливав на його цензурні опінії, що хіба вони сами окрім шкільних книжок ніколи нічого не читали, коли й молодіжи ніякої лектури дозволити не хотять. „Wo der hierarchische Druck so weit reicht, писав Яков Головацький, dass man einen Aufsatz de Lamartine's „Über die Pflichten des geistlichen Standes“, den ein Laye ins Kirchenslavische übersetzte, und zwar nach einer polnischen in einer inländischen Zeitschrift erschienenen Übersetzung zum Druck nicht zuließ; wo seit etwa 10 Jahren eine Reihe von Artikeln, die unschuldigsten Dinge von der Welt, meist Übersetzungen, wie, um nur etliche anzuführen: der Bauer als Millionär (eine Oper aus dem Deutschen), Abhandlung wie die Slaven des griechischen Ritus den Osterfeiertag berechnen (auch aus dem deutschen)¹⁾; „Biblische Geschichte“ (aus dem deutschen), Methodik (aus dem deutschen), Bruchstück aus Konrad Wallenrod von Padura(?) (aus dem Poln.), sein Gedicht an den Dnieper, Übersetzungen aus Anakreon und Karpiński, Zora ein Almanach, I. Lewicki's Russinische Orthographie, desselben II. Brief über die russinische Literatur, Geschichte von Galizien, B. Harasiewicz „Geschichte der russinischen Hierarchie, Łozinskij's Russinische Grammatik u. s. w. die Censur nicht passierten; wo man nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser, seine Persönlichkeit recensirt, auf die Waage legt und verdächtigt? wie ist unter solchen Umständen ein literarisches Leben möglich?“²⁾

Читаючи єї замітки Головацького, мимоволі мусимо з ним згодити ся, що в таких умовах розвій літературного руху серед Русинів став неможливим, бо всі твори авторів були віддані на ласку і не ласку, чи там на самоволю руського цензора.

Цензорських оречень Венедикта Левицького з сего часу задержало ся дуже мало, але й вони посвідчать нам, якою нерівною мірою оціняв він поодинокі твори.

¹⁾ Є се переклад німецької статії Григ. Яхимовича, вид. в р. 1836 за яку автор одержав на львівськiм університеті почетний докторат філософії. Ів. Ем. Левицький: „Библиографія“ ч. 158.

²⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur... 1846 в статії: „Zustände der Russinen in Galizien“ стр. 371—2.

Так прим. відомо нам, що Срезневський переслав був Якову Головацькому Основяненкову „Марусю“. Мабуть, під його намовою,¹⁾ рішив ся Яков Головацький передруковати в Галичині се чудове оповідане з українського, народного життя.

Він переписав „Марусю“ і переслав в падолиеті 1843 р. рукопись Запови, який передав її Зубрицькому, щоби заніс її до цензури. Коли Венедикт Левицький загостив враз з Малиновським до дому Запа, останний використав хвилю і просив його, як цензора, „aby se w ni dlauho ne kochal“.²⁾

Хіба не думав Головацький, щоби се глибоко-релігійне, моралізуюче оповідане не найшло признання в руського цензора, по званю сьвященника. Сталось однак инакше. В цьвітні 1844 р. писав Зап Як. Головацькому: „Rukopis twé Marusi jest od cenzury zawrhnut ne pro obsah, ale pro prawopis a ukraínská slova“.³⁾ Не зражений відмовою, хотів Як. Головацький післати рукопись до Відня, однак з львівської цензури, мовби нарочно, її не звертано. Ще в падолиеті писав Зап до Головацького: О Основяненковѣ Маруси ані widu, ані slychu“.⁴⁾ Видно, що і Зубрицький не міг її видобути з цензури, коли Іван Головацький в цьвітні 1845 р. писав, що про Основяненкову „Марусю“ нічого не чув і нічого від нікого не одержав.⁵⁾ В жовтні 1845 р. виправдував ся Вен. Левицький перед Іваном Головацьким у Відні, що не міг її пропустити.⁶⁾ Остаточо вийшла вона заходом Івана Борисякевича у Львові в р. 1849,⁷⁾ коли цензура була знесена і коли вже Венедикт Левицький не мав в сій справі ніякого голосу.

Цілком инакшою мірою оцінював Венедикт Левицький проповіді Гаврила Паславського, хоть Основяненкова „Маруса“ була чи не найкрасшою проповідію на тему любови та чудовою картиною взірцево уладженого, родинного життя.

1) Вношу се звідси, що Як. Гол. доніс в серпні 1845 р., що „Марусю“ Основяненкову не дозволила цензура не про содержание ея, як про правописаніе та украинскіи слова(!!!) нам непонятній“ Свѣнцицкій: „Матеріялы...“ стр. 174.

2) Гляди: лист ч. 45.

3) Гляди: лист ч. 54.

4) Гляди: лист ч. 58.

5) Гляди: лист ч. 69.

6) Гляди: лист ч. 74.

7) Ив. Ем. Левицкій: Библиографія I. Nr. 570. Гляди також листи: ч. 224 і 226 — Рисунок до „Марусі“ вистачено в Празі. Гляди: лист ч. 216.

В проповідях Паславського не найшов Вен. Левицький нічого невідповідного ані в змісті, ані в мові. В них відмітив він лише потребу невеликих змін і поправок. По його гадці, проповіді писані зі свого рода вимовою а при тім „*rein und grammatikalisch*“ і лиш десь не десь знаходиться неправильне окінчене VI. відмінка-овъ місто ою (рукою). Проповіди Паславського моглиби, по словам В. Левицького, заохотити иньших съвятихъ львівської і перемиської епархії до наслідования, через що їх друк є вказаний і пожаданий.¹⁾

Такими короткими замітками збув Вен. Левицький I. часть проповідий Паславського, які, чога впрочім не перечимо, могли бути корисним підручником для сучаснихъ съвятихъ.

Хоть загально Вен. Левицький справував свій цензорський уряд недбало і майже від нехочу, то однак він діждав ся похвали і то з руського табору. Маємо тут на гадці першу часть брошури Йосифа Левицького (граматика) п. з. „*Listy tyżące się piśmiennictwa ruskiego w Galicyi*“, в якій піддано безпощадній критиці „Русалку Дністровую“. Йос. Левицький, що вважав себе тоді справдішим диктатором руського письменства, якому схліблювано, що від появи его творів почала ся нова доба письменства в Галичині,²⁾ не міг сего стерпіти, щоби молоденький триюмвірат виривав йому з рук провід в літературнім руху. Тому напав він на „руську трійцю“, чіпаючись річій дрібних і мало-важних. Йому не подобали ся прибрані, поганські імена руського триюмвірату: „*Dalibor, Ruslan i Jarosław*“ і тому зі злобою зазначив, що „*o ich imionach chrześcijańskich trudno się doczytać.*“³⁾

Осоружними видали ся йому дальше змодернізований вигляд букв з кирилиці на гражданку, фонетична правопись та деякі дрібні в ній похибки, може й авторами незавинені, а вкінци нескладне римованє в частині поезий Головацького. А хоть саму мову

1) Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Ш. стр. 144. I. часть проповідий вийшла в р. 1842 (її рецензія задержала ся), II. в р. 1846, а заповіджена трета часть не вийшла друком. Ів. Ем. Левицький замітив (в „Библиографії“ ч. I. №. 256.), що Гавр. Паславський користував ся рукописю свого брата Петра, бувшого пароха Відня, що видаєсь нам неімовірним, бо се моглоби було стати ся доперва після смерти останнього, якого убив дьяк Теодор Ковальчик в віденській церкві св. Варвари, дня 10(22) липня 1847 р. після богослуженя. (Гляди: лист ч. 99).

2) Гляди: лист ч. 52. стр. 113.

3) Тершаковець: „Укр. руськ. Архив“ Т. III. стр. 210 (там видруковано оба „*Listy, tyżące się piśm rusk w Galicyi*“).

„Русалки“ назвав Йос. Левицький руською, неспольнізованою і лише деє не деє перемішаною „nie galicyjskimi słowami, dla prostego wieśniaka niezrozumiałymi“¹⁾ і хочь против самого змісту не умів він нічого замітити, то однак гражданка і фонетична правопись були в його очах таким страшним промахом, що він вважав умісним, закінчити свою „критику“ справді скандальним панеїриком в честь правительства, цензури а тим самим і Венедикта Левицького: „Dzięki więc niech będzie rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusalce Dniestrowej rozszerzyć się w tej formie, w jakiej z rąk triumwiratu wyszła, nie pozwolił“, причім висловив надію, що „rząd ojcowski, który spiera wszelkie umiejętności, nie przeszkodzi sprawiedliwym usiłowaniom narodu ruskiego“²⁾ (в виді таких „літературних творів“, як переклади Левицького з німецької мови).

За взорець римованя ставив Йос. Левицький Як. Головацькому народну пісню, що кінчить ся словами:

Бєть пєсь пєсá,
Якь нема баранá,³⁾

якими дуже влучно схарактеризував Як. Головацький в листі до Срезневського саму „критику“ Йос. Левицького, додаючи: „Не було що критиковати, от взяв ся, за що придыбав — бо захотѣлось бути критиком. Вѣн так, як той ступѣр, не пытає, що пѣд него у ступу впаде, чи зерно, чи що, товче“⁴⁾

Згадана „критика“ Йосифа Левицького була в першім ряді скандалом для самого автора, який, щоби удержати за собою повагу диктатора, апробував легким серцем насильство, заподіяне австрійським урядом на книжці, виданій в народній мові. Але в другім ряді був се скандал для руського цензора, який хотів в сей спосіб счистити себе від всяких можливих замітів на тему браку об'єктивности і з поспіхом дозволив на друк критики книжки, яка в Галичині була заборонена. Поява першої часті „Listów tyczących się piśmiennictwa ruskiego“ була в кінци й скандалом для самого правительства, а сю обставину підхопив дуже зручно Яков Головацький в своїх „Zustände der Russinen in Galizien“

¹⁾ Там же Т. III. стр. 223.

²⁾ Там же Т. III. стр. 226.

³⁾ Там же Т. III. стр. 226.

⁴⁾ Свѣнцицкій: „Матеріялы“... стр. 174.

пишучи: „Es ist uns die wahre Ursache der Confiscirung jenes Werkes („Русалки“) nicht bekannt, aber es ist ein wahrer Hohn gegen die Regierung, ihr nur zuzumuthen, dass sie sich zu einer solchen Krähwinkelsache, wie das ABC ist, herablassen und um einer solchen willen ein Werk in einer ohnediess fast nichts producirenden Literatur unterdrücken sollte.“¹⁾

Заохочений цензурним успіхом, задумав Йос. Левицький видати в р. 1844 другу часть своїх „Listów tyczących się piśmiennictwa ruskiego“. На тему обрав він собі сим разом переклади з латинської мови двох посланій, одного уложеного митр. Мих. Левицьким п. з. „Архієрейское окрестное посланіє“ з 1841 (перекладчиком був Мих. Малиновський) і другого перекладу посланія папи „Обвѣщеніє Апост. посланія Єго Святѣйшества Григорія XVI.“²⁾ Перемишль 1843 — (його перекладчика не знаємо). Предметом критики Йос. Левицького не був зміст, лише мова перекладів.

Йос. Левицький зазначив на вступі, що „tłumaczy wspomnianych posłanij ani językiem czysto cerkiewnym, to jest przestarzałym, ani językiem południowo-zachodnim, czyli halicko-ruskim żyjącym nie mówią; lecz, jak powiedziano, mieszana i na przecudną, nieuczonemu wieśniakowi ruskiemu, który literatury starożytnej ruskiej nie uczył się, niezrozumiałą“, що „tłumacz (другого посланія) wywodzi na scenę świata żyjącego zastarzałe, lub pół martwe formy, które chociaż niegdyś służyły za okrasę w ich piśmiennictwie i każdy Rusin, używając takowych, jako uczony słynać pragnął, lecz niestety już dawno im między Rusinami od śpiewano „вѣчная память“ і więcej do nich Rusini, ani one do Rusinów prawa mieć nie mogą.“³⁾

В сім дусі перевів Йос. Левицький критику посланій, виказуючи чудачність форм, правописні похибки та неточність перекладу, а закінчив свою брошуру апольоїєю народного язика, який входить в урядованє консисторій, lecz niestety nie posłużył za wzór piśmiennictwa — і прędko ustał, albowiem list pasterski najnowszy z przyczyny jubileuszu dnia 7 marca 1843

¹⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur... 1846 стр. 372.

²⁾ Повні заголовки обох посланій поміщені в Ив. Ем. Левицького: Библиографіі I. Nr. 225 і 275. Тамже подано, що перше посланіє переклав Малиновський.

³⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. III. стр. 228.

roku Nr. 739 ogłoszony, tak w jednej jak i drugiej diecezji wydano znowu po polsku“. Któż więc, — питав ся Йос. Левицький, — weźmi język halicko-ruski w opiekę? gdy naczelnicy duchowni takowego wyrzekają się i cudzym językiem ze swoimi owieczkami, chociaż i niezrozumiałym, rozmawiają, gdzie dopiero dusz starownicy, nie chcąc się wystawić swojej gromadzie na wstyd, takowy zmuszeni byli na język ruski tłumaczyć, co i recenzent we swojej parafii uczynił“. ¹⁾

Хоть теоретично правда була по стороні Йос. Левицького, хоть в своїх поглядах на мову станув він був на становищу „руської трійці“, так безпощадно ним осудженої в першій листі, то однак практичного успіху его критика мати не могла з причини острого, задиривого тону, ужитого супротив тодішнього митрополита. Така критика духовної влади видала ся сучасній цензурі а спеціально Венед. Левицькому не відповідною і він на друк брошури не дозволив. Не поміг відклик Йосифа Левицького від ореченя львівської цензури до віденської „Polizeihofstelle“, ²⁾ бо й тут стрінув ся він з відмовою. Копітар, якому віддано рукопись брошури до поновного цензуруваня заявив, що руський цензор поступив справедливо, бо пастирський лист не дав приводу до публичної догани, а така держава, що має цензуру, не може дозволити на деградацію властей, яким належить ся послух, тим більше, що „wir sind nicht in England, oder Frankreich“. Щастє, писав, Копітар, що друга часть брошури не стоїть в звязи з першою, до друку апробованою. Йосиф Левицький, читаємо дальше в рецензії Копітара, не є певно русоманом (ein Russoman) ³⁾. Є ним радше митрополит, „der aus alten Clerikalhass die Volkssprache für incorrigibel hält, daher nichts von ihr wissen will“. Митрополит йде, очевидно, слідами сербського владки з перед дваццяти літ, Стратимировича, який рівнож не хотів нічого знати про „serbische Eipeldauersprache“ ⁴⁾, wie er sie höhern Orts nannte, und die nun siegreich durchgedrungen ist, so dass selbst Mönche sie achten“. Те саме діє ся з руською мовою. Єпископ з Перемишля, Снігурський — кінчив Копітар, є певно по стороні Йосифа Левицького, „aber frei-

¹⁾ Там же. Т. III. стр. 239—40.

²⁾ Протоколи президії львівськ. губернії з р. 1844 Nr. 387, 4416 і 5631 та Тершаковець „Укр.-русск. Арх.“ III. стр. 207—8.

³⁾ Тершаковець відчитав хибно: „ein Russnake“.

⁴⁾ Сего слова Тершаковець не умів відчитати.

lich seinen Oberhirten kann er auch nicht degradiren wollen“.¹⁾

Та на тім справа не покінчила ся. З хвилею, коли Йос. Левицький вніс другу часть „Listów“ до львівської цензури, Венедикт Левицький і митрополит почали вести формальну боротьбу против його літературних плянів.

Ще в р. 1843 вніс Йос. Левицький просьбу о цензурний дозвіл на „Бібліотеку бесід духовних“, залучуючи рукописъ першого зошита, в якій побіч правописних правил та проспекту видавництва містили ся дві проповіді, одна Михайла Малиновського (на сьвято Богородиці), друга Яросевича (на зелені сьвята), а крім сего проби теоретичної катехізації та рецензії.

Хоть Мікльоєч, наслідник Кошітара в цензорськім уряді, твердив перед Іваном Головацьким, що з „Бібліотеки бесід духовних“, „не великій буде спасибѣг“²⁾ то всеж таки годі не згодитись з поглядом Тершаковця,³⁾ що вона могла бути незвичайно інтересною, може не стільки з огляду на зміст, скільки на мову видавництва, до якого видавець хотів допустити веї галицькі говори, щоби кождий сьвященик міг виробити собі понятє про діалект околиці, в якій довелоби ся йому стати парохом.

Перемиський ординаріят (еп. Снігурський), питаний президією губернії о гадку в сій справі, заявив, що задумане видавництво могло би стати в пригоді сьвященикам, яких воно з окрема заохотило би до потрібної праці, а крім сего научило би їх народної мови. Дрібні розвідки на вказані Йос. Левицьким теми заступили би на разі більші студії, які не можуть являти ся в друку з причини значних коштів. Сама особа видавця дає повну поруку, що він поведе гарно видавництво, для якого однак ледви чи найде багато довіря серед клиру. Колиб на видавництво дозволено, то нагляд над ним обняв би др. Григорій Гинилевич, проф. перемиського ліцея. Навіть, тоді, коли Йосиф Левицький зазначив, що не думає ділити ся своєю працею з Гинилевичем, перемиський ординаріят заявив, що не має нічого против сего, щоби Йос. Левицький сам обняв редакцію видавництва, в яке вложив вже чимало праці та доброї волі.⁴⁾

Цілком инакше, бо крайно ворожо відніє ся до сего видав-

1) Тершаковець. Op. cit. III. стр. 209.

2) Гляди: лист ч. 74. стр. 155.

3) Тершаковець. Op. cit. III. стр. 242.

4) Там же III. стр. 244—5.

ництва митр. Левицький, який відповів, що більший хосен вийшов би для духовенства, якби воно видавало значнійші об'ємом книжки проповідничого і катехетичного змісту, чим малі відорвані та не вистарчаючі статті; що в періодичній часописи могли би бути обговорювані питання дня, а в такім разі не тяжко дійти до колізії з иншими релігійними партіями, або заграничними урядами, а вкінці: що злука письменників для редагованя такої часописи могла би зродити в декого гадку, що тут розходить ся о витворене між клиром славянського товариства.¹⁾

З відповіді митрополита пробивала ся зла воля супротив видавництва а самі аргументи його, уложені, певно на спілку з Венед. Левицьким, не заслуговали на поважне трактоване. Тому заявив ся губернатор, архикнязь де Есте за дозволом на друк такого видавництва, яке могло би бути корисним для духовенства, а яке повстало на взір подібної, періодичної, польської часописи п. з. „Przyjaciel chrześcijańskiej Prawdy“²⁾. В тім самім дусі промовив небавом вдруге архикнязь Фердинанд де Есте, який додав, що Йосифови Левицькому, „wird eine etwas heftige Gemütsart zugeschrieben, und dieser Fehler seines Charakters gibt ihm manchesmal zu strenge Worte des Tadels in den Mund“, що однак на се зверне вже увагу цензура.³⁾

З окрема питано ще про опінію Мікльосіча, котрий пояснив, з якими перепонами бороло ся руське слово і заявив ся рівнож за дозволом на друк „Бібліотеки“, який остаточно Йосиф Левицький небавом одержав. Однак митрополит не міг погодити ся з такою компромітацією. Він зумів найти спосіб, щоби убити в зароді видавництво. „Diese Niederlage des Metropolitens hat ihn und die Prälaten seiner Umgebung der Art aufgebracht, dass sie Bosheit und Rachsucht sprühend, alle Theilnahme an besagter Bibliothek ihren Creaturen strenge untersagten. Aus dieser Ursache will Joseph Lewicki die Redaktion dieser Bibliothek heuer nicht übernehmen und seinen Gegnern Zeit lassen, ihre grossen Talente und Fähigkeiten durch eigene Producten an den Tag zu legen.“⁴⁾

Але Йосиф Левицький належав до задирливих людей, які не так скоро покидають поле боротьби і хоть міг надіятись нових

¹⁾ Там же III. стр. 244.

²⁾ Там же III. стр. 245—6.

³⁾ Там же III. стр. 247.

⁴⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur 1846. стр. 184. Справа

прикростий з сторони митрополита і Венедикта Левицького, він, немовби нарочно, післав в р. 1845 до цензури рукопись „Молитвослова для выгоды парохіянъ Школьскихъ“, якого I. виданє явило ся вже в р. 1840.

Головний текст молитов був церковно-славянський і лише до поясненя ужив Йосиф Левицький діалектичного засобу села Скла, своєї парохії, причім старав ся, по змозі, давати як найбільше народних слів, зрозумілих для свого духовного стада. Однак в сїм наклоні до популяризації посував ся він декуди до тривіальности. Так прим. одежа Христа в словах „и о одежу мою меташа жребій“ названа в поясненя Левицького „споднями“. Се так обурило митрополита і Вен. Левицького, що вони рішились недопустити за ніяку ціну до друку молитвослова, в яким найшли погрішности в перекладі св. Письма, зміни в декальозі, цитати рішень тридентського собора, виїняті з неапробованого виданя, невірний переклад одної польської пісні та кілька нових букв, якими Левицький збогатив і так багату кирилицю. Поверх сего дошукали ся в молитвослові оба Левицькі слідів геґеліянїзму, а в призначеню молитвослова спеціально для Скла добавили вони небезпечність для католицької церкви (в I. виданю сеї небезпечности вони не доглянули).

Рукопись молитвослова післано враз з опінією митрополита і Венедикта Левицького до віденської „Polizeihofstelle“, де віддано її поновно до рецензії тамошним цензорам, Мікльосічови і дрови теології Шайнерови, які ані під догматичним, ані під моральним оглядом не найшли в рукописи нічого нецензурного, або противного католицькій церкві. Вони вказали лише на тривіальність висловів та на деякі формальні промахи і домагались перерібки молитвослова. В сїм дусі відповіла віденська „Polizeihofstelle“, жадаючи між иньшим від Левицького, щоби здержав ся від „unedle

мала ще, коли мемо вірити Як. Головацькому, свій епілог. Як лише Йос. Левицький одержав дозвіл на видавництво „Бібліотеки“, митр. мав заявити в губернії, що йому годі повірити редакцію, „weil er seine Aufsätze nicht treu nach dem censurirten Manuskripte abdruckte und sich Veränderungen erlaube.“ В наслідок сего мусіли виправдуватись обвинений, друкарня і цензор, а хоть „der wahre Sachverhalt den P(ater) Lewicki von jeder Schuld freisprach, so war doch der Verdacht auf ihn geworfen und die Erlaubniss zur Herausgabe der Zeitschrift zurückgenommen. Jezt bleibt dem P. Lewicki nichts übrig, als seinen falschen Ankläger bei dem Strafgerichte der Ehrenbeleidigung wegen anzuklagen“ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur (Zustände der Russinen) стр. 372.

Popularisation“, щоби випустив з заголовка слова „для парохіянъ-школьських“, та щоби поновно предложив цензурі рукопись.¹⁾ Але сего вже не пробував Й. Левицький. Йому вистарчала мала компромітація митрополита і руського цензора, які хотіли з него зробити навіть єретика.

Здаєсь мені, що сі помічання служать наглядним доказом недостатку рівноваги в руського цензора, який, під впливом митрополита, оцінював „nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser und seine Persönlichkeit.“²⁾

Отсе всі рецензії Венедикта Левицького, які заховали ся з літ 1841—45. Але побіч них задержала ся ще рукопись Антона Лужецького, яка рівнож була в руках руського цензора. Заголовок її: „Проба стихотворчого заводу вь малорускомь язичѣ.“ Автор, як видно з заголовка, хотів її друкувати в р. 1843 в Перемишлі. Точний опис та загалом удачну характеристику сеї рукописи подав вже був Тершаковець.³⁾ Ми звернемо лише увагу на вірші, які Вен. Левицький вичеркнув з сеї збірки, що й було головною причиною, задля якої вона в своїм часі не вийшла друком. Першим вичеркненим віршом був „Плачъ вдовици“. Се жертва звана. В услужі хорих набавив ся молодий сьвященик тяжкої недуги і закінчив жите, лишаючи молоду жінку, з якою перед семи роками звінчав ся, а крім жени четверо діточок „ягодоньок“. Біля домовини стоїть вдова „білійна шматы“, стоїть як біблійна Рахиль в пустині Рама і виливає свій жаль-розпуку та бе ся з гадками, що вдіє з сиротами:

Де вас притулю? — без листа хабина,
 Чим приодію? ні сестри ні, брата,
 Що бідна скажу, сли котра дітина
 Закличе тата?

А там в колиці спить немовля. До него промовляє нещасна мати:

Спиш ти в колиці хробачку маленький,
 Не чуєш туги прекрасна леліє...
 Оби так всегда! о смутку тяженький
 Ісусе, Маріє!...

В таких думках, в гіркій розпуці мліє нещасна вдовиця, а автор

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-русь. Арх.“ стр. 258—64.

²⁾ Jordan: Jahrbücher für. slav. Liter. за рік 1846. стр. 372.

³⁾ М. Тершаковець: „Галицко-руське літературне відродженє“ стр.

потішає її, що в Перемишлі, „де є храм Предтечі, світліший як зоря, там то ангел божий слезоньки збирає“, а сим ангелом владика Снігурський, що робить заходи, щоби зложити фонд для вдів і сиріт по священниках.

Вірш сей, хоть вийшов з під неправної руки, заслугує на увагу. Писаний він з глибоким чутем, а замітний тому, бо містив в собі велику трагедію, яку переживали вдови по галицьких священниках майже по кінець XIX. віку. Бездомні, незаосмотрені жили вони в тяжкій нужді кинені недолею на ласку людей та на власну журбу. Навіть зібрані конєпторіями фонди давали ледви стільки відсотків, що вистарчали для вдів хіба на одєжу, але не на прожиток для них і для їх дітей. Тому й невелика була потіха для вдів, яку слав ім Лужецький в своїм віршу. Однак автор мав ще иньшу ціль. Сим віршом та й взагалі своєю збіркою, з якої дохід призначив був на фонд для вдів і сиріт по священниках, він хотів пригадати руському духовенству на невідрадную долю, яка ждала кожду попадю-вдовицю і її сироти, а сумним, хоть дуже вірним образом бажав він спонукати священників до складок на згадані цілі. Чому-ж вичеркнув сей вірш руський цензор? Чи він, руський священник не відчував і не спочував невідрадній долі вдів і сиріт його товаришів по званю? Посуджувати його о се годі. Здаєсь лише нам, що руський цензор не хотів знеохочувати і відстранувати молодіжи від вибору духовної служби, бо священників в Галичині був тоді значний недостаток, а крім сего не могли йому подобати ся похвали для перемиського єпископа, одного з найкрасших людей посеред сучасної, руської суспільности, який взяв почин в збираню згаданих фондів, може й без відома митр. Михайла Левицького.

Що руському цензорови осоружними були всякі похвали для єп. Снігурського, видно хотьби з сего, що зі збірки Лужецького вичеркнув він ще один вірш, звязаний з особою перемиського владика п. з. „Память напечатанія першої книги церковной Службеникъ (Лєітургиконъ) званої въ Типографіи Епископской въ Перемишли, року 1841,“ в яким Лужецький славив єп. Снігурського за його щедрість. Хто знає, чи В. Левицький не думав, що панетірики можна складати лише в честь митрополита, коли перечеркнув в рукописи вірш Лужецького п. з. „Ю... І... Зъ okazji доступленого Лавра Доктора Сго Богословія“, в яким автор згадав про „орла“, барона д-ра Михайла Гарасевича, та про „сокола“, свіжого промованого доктора. Крім сего жадав руський цензор пропущєня „Имну народоваго“ (перекладу австрійського гимну „Segen Oesterreich No-

hem Sohne“) може тому, що вже раніше видано подібні переклади. Не допустив також Вен. Левицький до друку перекладу „Псаломъ“ (Блаженъ мужъ, иже не идетъ на совѣтъ нечестивыхъ“), мабуть тому, що на погляд руського цензора не яло ся перекладати церковних пісень на мову народну, а в кінці вечеркнув він зі збірки Лужецького „Голосъ вдовици во згаслого друга“. В останнім віршу може й добачив Левицький ересь, бо автор писав:

В свѣта свѣтлі ся купаеш
І вьсо видиш і вьсо знаеш...

А може не подобала ся руському цензорovi віра вдовиці:

Духу красний, духу чистий,
Однак колись ты увиджу,
Як ти свѣтиш я засвѣчу
Ти як зоря, — я як зоря
Межи нами криштал моря:
Дух то велик — вікуістий...¹⁾

Крім сего зажадав Вен. Левицький ще деяких, язикових змін. Форми: чує, несе, яких уживає нарід, позміняв він, на: чуєть, несець і т. п. А що вичеркнені вірші належали до найцікавійших, автор вважав умісним, зрезигнувати з видання збірки. Замітно однак, що частина з поміж вичеркнених віршів явила ся небавом в друку в віденськiм „Вѣнку“ (1847), на якого апробату Вен. Левицький не мав ніякого впливу.

Окрім збірки віршів Лужецького цензуровавав руський цензор ще в р. 1845—6 Юліяна Ганкевича: „Науки парохіалній на всѣ недели“ (три части), з яких дві части вийшли в друку в Перемишлі 1848, а третя 1851 року. В рукописах всіх трех томів, які після вишкартованя з архіва львівського Намісництва, зберегли ся в бібліотеці наукового товариства ім. Шевченка, находимо лише звичайні замітки: „Imprimatur om. del. corr. corr. і дати $\frac{1}{9}$ 844, $\frac{4}{12}$ 845 і $\frac{21}{7}$ 846.“ Лише на однім томі бачимо деякі язикові зміни, пороблені Вен. Левицьким червоним чорнилом. Двох других томів може й не вважав руський цензор потрібним і умісним читати, як се робив, мабуть, також з иньшими

¹⁾ Цитую поодинокі вірші з рукописи, перехованої в бібліотеці університета у Львові п. ч. 731. В „Вѣнку“ пороблено деякі зміни.

рукописями, що доховали ся до наших часів, а на яких оловця цензора по найбільшій часті не стрічаємо.¹⁾

Рецензії Венедикта Левицького, які зберегли ся з літ 1840—45, могли нераз бути на руку правительству, але поважання для цензора зеднати не могли. Відчув се небавом Вен. Левицький, коли в вересні 1845 р.²⁾ вніс просьбу о ремунерацію за цензорську працю від р. 1842—1845. В своїй просьбі кокликував ся він на

1) Окрім проповідій Юл. Ганкевича находимо в бібліотеці наук. товариства ім. Шевченка отсі рукописи, вишкартовані з архіва львівського Намісництва: 1) Катихісієсь малый з допискою: 256 ps. 31 May 1827. Imprimatur, und sind nebst dieser Handschrift 3 Gratis-Exemplare hierher abzugeben. Lemberg dt. 31. May 1827. Vom k. k. Bücher-Rev. Amte. Winiwarter; 2) Рука Дамаскина з конкомітацією еп. Сьнігурського і допискою цензури: 274 ps. 19 May 1830. Imprimatur. Lbg. 19 May 1830. Vom. k. k. Bücher. Rev. Amte. Köller; 3) два примірники Чинь парастаса з конкомітацією Снігурського і допискою цензури: 272 ps. 14 October 1833. Imprimatur 10. Juli 835. (Цензурний дозвіл видано, кабуть, тому, так пізно, що саме тоді пертрактовано про іменоване окремого руського цензора); 4) Литургія з порученєм генерального вікарія перемиської капітули Івана Сілецького і допискою цензури: ad 282 ex 834. Re Imprimatur Hinnberger 26. Juli 1834. 5) „Світ на мохули, sobraženije prypowistne, z ystynny wozczatoie, wózhladuże uwazymo, dorynesenne... ot Knyhoumnyma Dwora umijnostej wsiasowerszajuszczoho Lwyhorodskoho zachoda prawno tretoho Adama Zyhayly Strzelbickoho. Видно, що й Вен. Левицького було за багато сего „язячія“, коли цензурний уряд додав дописку: „Muss die Phrase nach „Світ на мохули“ deutlicher gegeben und der Aufsatz im Ganzen correcter geschrieben werden. Lemberg 26. Okt. 837 Escherich (Вірш доси недрукований); 6) Пчеловодство (переклад з німецької мови) з допискою цензури: 1017/3 ex 1837 Imprimatur 25. Aug. 1837; 7) Меєодика... Івана Лаврівського (Nr. 23. Adm. ad impr. Lbg. am 1. Februar 838). В своїм часі її не друковано. Вона виїде небавом заходом тов. ім. Шевченка у Львові; 8) Короткіи п'овѣсти для дѣтѣй рускихъ въ школахъ парафіяльныхъ учащихъ ся“ Івана Лаврівського з допискою: Nr. 24. adm. ad impr. dt. 1. Febr. 838. (доси недрукований); 9) Буквар языка руского... Осипа Лозинського з допискою: Nr. 100 praes. 16. Febr. 838. Nr. 499 adm. ad impr. dt. 18/5 838. (важний задля гарної мови — недрукований доси); 10) Букварь Ів. Лаврівського з допискою цензури: 347. Om. del. adm. ad imprim. 2/6 838. (доси недрукований); 11) Мотыль... Р. Моха з допискою! 657. Imprimatur Lemberg 25 Juni 1841. Kankhoffer; 12) Букварь рускѣм славянскій во оупотребленіе рускогоу юношества во училищахъ приходскихъ (парафіяльныхъ) з допискою: Imprimatur 9/3 847 і 13) Каталогъ (ставропігійської книгари) з допискою ad 1858/847.

²⁾ Протоколи президії львівської губернії за рік 1845 Nr. 8699.

те, що цензуrowав багато книжок і рукописий а така праця вимагала багато часу і труду, що давав „ausserdem auch durch andere ihm übertragene Begutachtungen und Berichte“, що був занятий в „Revisionsamt-і“ сортованем надсланих для православної єпархії на Буковині богословських і церковних книжок і тому домагав ся, щоби за останні літа визначено йому що найменше по 100 здр. річно та щоби на будуче признано йому сталу платню.

Просьбу Вен. Левицького переслав губернiяльний президент, бар. Кріт дня 15 грудня 1845 р. до Відня, причім зазначив, що Вен. Левицький був до сортованя книжок лише „berathen beigezogen“ і що від вересня 1841 по грудень 1845 р. рецензував він лише 85 куеників, між тим 40 рукописий і 45 книжок а між ними дві часописи. В виду сего радив бар. Кріт, щоби Вен. Левицькому признано 150 здр. конв. монети і щоби на будуче не визначати йому сталої платні. За голосом бар. Кріта пішла віденська „Polizeihofstelle“ в письмі з дня 22. XII. 1845 р.¹⁾

На становиску руського цензора перебув Венедикт Левицький до мая 1848 р., аж до хвилі, коли, „Bücherrevisionsamt“ розвизано і цензуру знесено. Тоді виїс він дня 6 мая 1848 р. нову просьбу о ремунерацію за останних півтрета року.²⁾ Президія губернiї вислала дня 14 мая до Відня виказ цензуrowаних Левицьким творів³⁾ а міністерство признало йому ремунерацію, сим разом вже третю.⁴⁾ Висоти її не знаємо. На всякий спосіб була вона низша від 150 здр., бо й праця його в літах 1846—7 була дуже невелика. Всіх руських друків виїшло тоді в Галичині ледви 21, в чім містило ся пять передруків церковних книжок і молитов, вісім панеіриків в честь митрополита, або в память еп. Снігурьського, а на решту зложили ся одна книжка проповідий Паславського, переклад біблійної історії Венедикта Левицького, один буквар і кілька книгарських оповісток.

Колиб навіть прийняти, що остання ремунерація Венедикта Левицького виносила рівнож 150 зл., то на всі три ремунерації зложила ся сума 500 зл. і за ту ціну давив Венедикт Левицький наше духове жите протягом несповна 13 літ.

¹⁾ Архів мін. справ внутрішних у Відни fasc. 1754 Nr. 12.366 „Benedikt Lewicki“ 1845. і „Протоколи през. льв. губерни.“ за рік 1846 Nr. 17.

²⁾ Тамже за рік 1848. Nr. 5986.

³⁾ Тамже за рік 1848. Nr. 6401.

⁴⁾ Тамже за рік 1848. Nr. 8312.

Останні три роки його урядованя дали ся вже найменше в знаки нашому письменству. З кінцем 1845 р. було вже його становиско сильно підорване. Зложили ся на те різні причини, про які розкажемо в дальшій главі. Яков Головацький, що стояв безнастанно на сторожі нашого письменства, переніс друк своїх і чужих творів до Відня. Він не бояв ся ставити чола своїм духовним властям. Але були серед невеличкої горстки наших письменників деякі стероризовані. Коли Як. Головацький просив Рудольфа Моха, щоби прислав йому до друку в Відни „Справу в селі Клекотині“, сей відповів: Ви знаєте, хто і що нам найбільше на перешкодї — а сї перепони повинні ми усувати „черезь розстропъ и покору“. До моїх властей я маю сьмілий доступ, а втратив би я його зараз, колиб мій твір явив ся за границею без відомости „Ты хъ Старшы хъ“. ¹⁾ На „торонки муки и страсти“, які перетерпіли руські письменники за двигнене матерної мови і руської словесности від мптр ополита „Грода“, жалив ся також Антін Могильницький, впевняючи Як. Головацького, що він не замовк і не завмер для руського письменства, але мовчить і мовчати буде так довго, доки не відозве ся до него хтось такими словами, якими промовив ангел до Йосифа в Єгипті: Верни ся, Йосифе, до твоєї вітчизни, бо вже вмер той Грод, що наставляв на твоє житє. ²⁾

VIII.

Коли приглянемо ся становиску, яке заняла „Censurhofstelle“ супротив „Зорі“ Шашкевича (1834) і „Русалки Дністрової“ (1837) з одной, а супротив „Бібліотеки Бесѣдъ духовныхъ“ і „Молитвослова“ Йосифа Левицького, цензурованих в р. 1843—5 з другої сторони, то мусимо прийти до пересвідчення, що в поглядах на руське письменство зайшли в міродайних, віденських кругах рішучі зміни. У Відни повіяв тепліший і прихильніший вітер, який клав кінець самоволі руського цензора. Сю зміну в поглядах треба в першім ряді приписати політичним подїям, а головню сильно розбудженій конспіраційній пропаганді серед Поляків, яка в початках пятого десятигка XIX в. у високій степені затривожила була австрійські власти. Необережність польських конспіраторів довела в р. 1841 до численних увязнень серед їх про-

¹⁾ Гляди: лист ч. 105.

²⁾ Гляди: лист ч. 120.

відників та однодумців, до кількалітних слідств, монструальних засудів та до остаточного зломаня конспіраційного руху¹⁾. І як давнійше віденські власти не хотіли допустити до відродження руського письменства в Галичині, бо побоювалися з ним для себе нових клопотів, так тепер рішилися вони піддержати сей рух, як реакцію против польської революційної пропаганди та против русофільських стремлінь в Галичині, про які мали вже не конче вірні реляції²⁾.

В сій цілі хотіли центральні власти в другій половині 1842 р. довести до видаваня руської часописи у Відни, а на її редактора призначили були Івана Головацького, якого задумали зневолити до сеї роботи силою. Нагоду до сего подав віденським властям сам Іван Головацький. На пораду Сербів, Вука Караджіча і Георгія Петровича вніс Ів. Головацький в пол. 1842 року проєбсу до сербського князя Михайла Обреновича о підмогу на докінчене хірургічних студій³⁾. В сих заходах мав поперти Головацького Вук, що тоді перебував вже в Сербії та Петрович, який небавом туди вибрався, шоби обняти редакцію Сербських Новин. Однак обставини зложилися так, що вскорі опісля мусів кн. Обренович утечи з Сербії, а з його утечию розвіялися також надії Ів. Головацького на підмогу. Та на сім справа не покінчила ся. В Ів. Головацького відбуто поліційну ревізію, забрано українсько-руські рукописи,⁴⁾ які він придбав для себе, а між ними брудіон листу до

1) Гляди мою студию: „Польські конспірації серед руських штовпів і духовенства“ стр. 79 і Józef Krajewski: „Tajne związki w Galicji“ стр. 90 і дальші.

2) Гляди: лист ч. 36. стр. 69.

3) Гляди: лист ч. 34. стр. 63.

4) Про одну з таких ревізій, відбуто в Ів. Головацького донесла віденська поліція дня 29 липня 1842 р. Nr. 734/g президії „Polizeihofstelle“. Тоді найдено в него виписки з „Kordyana“, характеристику вел. кн. Константина, пісню „An die Slovaken:“ „Hej Slovane!“ Dieser Aufsatz — читаємо в реляції — scheint dem bekannten, polnischen Liede: Noch ist Polen nicht verloren etc. Jeszcze Polska nie zgnęła (sic!) nachgebildet und sein Verfasser Głowacki selbst zu seyn, was er jedoch, ohne sich über den Bezug ausweisen zu können, leugnet. Die letzten Zeilen enthalten eine Aufmunterung, standhaft zu seyn und beharrlich.“ Дальше найдено в Головацького: „Do imiennih Angielki“ (Goszczyński), „Pogrzeb Poniatowskiego“, „Pieśń o czarzarze“, „Amerykanin do tulacza Polaka“, „Odpowiedź Polaka“, „Opushteny“, „Patrzcie, jak węgiel rozdęty, silnym się zajął płomieniem“, „Podtatranska“, „Głos tulacza“ і руський вірш: „Ой кто на світі бездольнымъ вродивъ ся“. Арх. міністр. внутр. е прав. у Відни fasc. 1634 рік 1843. Nr. 392. „Hryniewicz und Głowacki“.

князя Обреновича. Небавом переслухано його в поліції, де він стрінув ся в наївним докором, чому не звертав ся з такою просьбою до свого уряду, почім загрожено йому, що буде муєів покинути Відень. Переведене такої грозьби було би для Ів. Головацького дійсною катастрофою і коли він почав просити, щоби йому бодай дозволено покінчити у Відни студії, комісар поліції заявив йому, що дальший побут для него у Відни бувби тоді можливий, як би він схотів видавати „мало-чи галицько-руську“ часопись, до якої мігби легко найти співробітників в Як. Головацькім та иньших галицьких письменниках. Урядови залежить на тім, щоби „Галичан Уніятів при их вѣрѣ а тым самым при Австрії утвердити“. Початкові видатки на часопись покрило би правительство. Колиб навіть, задумана часопись була зразу „недокладна і не дуже глибоко учена и обширна“, бо на квартал виходилоби 2—3 аркуші, то і в такім разі вона була би потрібною, колиб лише була „питомою, народною, малоруською, чи русинскою“, колиб була „писана чистым народным языком малоруским, нѣ з Польщиноюю нѣ Московщиноюю не помѣшаным“, колиб вона „языкъ, народность Галиччины и вси малои Руси, яко истный водзмок корѣня Славянского почитовала и за себе особно становила, вѣд Московщины вѣдлучала и духа славенского в Галиччинѣ поднимающогося на сторону Славян Австрійских накланяла и тут централизовала“. Часопись мала би виходити безумовно у Відни, „яко въ серединѣ Автрійской Словенщины“ і що найважнійше „печатати ся черенками латинскими, правописею, котрою бы найлучше.“ Зміст її мав би доторкатись етнографії, географії, статистики та історії Руси, а крім сего могли би вийти до неї поезії і літературні твори, хотьби навіть в передруку з українських видань¹⁾.

Іван Головацький згодив ся на сю пропозицію та лише почав вставляти ся за кирилицею, але уряд налагав на латинську азбуку, а крім сего домагав ся, щоби Головацький дай йому програму матеріялу на цілий рік. Останній справи не засипляв. Він звернувся за матеріялами до брата Якова²⁾, а через него до Рудольфа Муха і Николи Устияновича. Крім сего почав він підготовлювати переклади з чеської та „ілїрійської“ мови, а не доставало йому ще

¹⁾ Гляди: лист ч. 36. Порівнай також статийку проф. Свистуна (Вѣстн. Нар. Дома за р. 1905 стр. 60—62, 65—70, 82—7 і 111—19), де є мова про проект часописи і де подані виїмки з листів, друкованих у нас під ч. 36, 41, 52, 69, 74, 80, 82, 93, 99 і 110.

²⁾ Гляди: лист ч. 38.

книжок польських, московських та українських. Колиб не повело ся видавати часописи, то зібрані матеріали задумував Ів. Головацький видати в окремій збірці¹⁾. Підготовляюча робота йшла Ів. Головацькому циняво. Книжки і рукописи, прислані Яковом Головацьким, стали йому в пригоді, але сам Іван побачив, що до подібної праці не достає йому багато, що „гадки помотані, недоспільні, язык не вправний, та що знаня йому бракує“²⁾. Мимо сего він не зневірював ся і брав ся щиро до праці, щоби переломити всі трудности, з яких докладно здавав собі справу.

Ініціатором проєктованої часописи був, на мою гадку, Вартоломей Копітар. Глибоко відданий католицькій церкві, він, певно, рад був, щоби акцію серед галицьких Русинів повести в напрямі придержання їх при унії, а в своїм сердечнім привязаню до Австрії він бажав бачити Відень духовим центром всіх Славян. Признаючи Русинам право до окремішного літературного розвою, Копітар вказував з нагоди іменованя Вен. Левицького цензором для великоруських книжок вже вдруге, що українське письменство могло би бути значним суперником петербургської „Machtgewalt“³⁾. Сі гадки хотів Копітар перевести в діло в р. 1843. на галицькій Руси через Дениса Зубрицького, коли останного після своєї подорожі до Риму впевнював, що Рим для Русинів дуже прихильний, що багато бажань римська курія радо сповнила би, колиб руські владики митр. Мих. Левицький, або еп. Снігурський туди поїхали. Рівночасно накликавав він, щоби „die Russinen, ohne die Nordrussen sich selbst genügen, ihren Kamiński drucken lassen“ та щоби освічене, галицьке духовенство wraz з 4 міліонами Русинів в Галичині і на Угорщині старало ся впливати на своїх братів на Україні та притягало їх до себе, бо тепер „der günstigste Zeitpunkt, um von röm. und. deutscher Seite her allen Eueren gerechten, oder auch nur billigen Beschwerden gründliche Abhilfe zu verschaffen“⁴⁾. З програми проєктованої часописи пробивали ся майже дословно ті самі гадки і нема сумніву, що Копітар був їх речником та ініціатором.

Однак гадки Копітара, піддані Зубрицькому, були далекими до здійснення, бо останний до їх переведеня, хотьби задля своїх політичних і національних поглядів не надавав ся⁵⁾. Так само не по-

¹⁾ Гляди: лист ч. 41. стр. 80—2.

²⁾ Гляди: лист ч. 52. стр. 105—6.

³⁾ Порівнай стр. XII. і LXIII. нашої студії.

⁴⁾ Гляди мою розвідку: „З кореспонденції Дениса Зубрицького“ (відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім. Шевченка) стр. 39 і 43.

⁵⁾ Про відповіді Зубрицького Копітарови подав вістки д. Ф. Свистун

бачила проєктована часопись сьвіта, однак не тому, що Ів. Головацький був зайнятий іспитами, або тому, що хотів обняти становиско лікаря на Україні у дідича Требинського¹⁾, лише тому, що дня 28 жовтня 1842 р. виїхав Копітар до Риму, звідки вернув до Відня доперва дня 7 мая 1843 р.²⁾ Не стало душі, що піддала плян часописи, а через те він заснітив ся. На всякий однак спосіб, не лише проєкт видаваня часописи, але і сама подорож Копітара до Риму сьвідчать, що віденські власти заінтересували ся серйознійше руською справою. За часів побуту Копітара в Римі ретитуовано там грецько-руську колегію, а Копітар мав на ціли, почати в ній для руських питомців виклади славянських літератур та підготовити одного з них протягом двох літ на становиско учителя сего предмету. Однак руські питомці не приїздили до Риму і Копітар був зневолений почати науку з одним молодим Францішканином, родом з Португалії, що підготовлював ся до місійної служби в Молдаві і Болгарії³⁾. Через опізнюване приїзду руських питомців⁴⁾, Копітар покинув Рим скорше, чим задумував, а в рік пізнійше не стало вже його між живими.

в „Вѣстник-у Нар. Дома“ з р. 1906. Ширше розберу відносини Копітара до Зубрицького в окремій статії, причім подам копії з відповідий Зубрицького (3 листів).

¹⁾ Гляди: листи ч. 38, 41, 52 стр. 75, 80, 105.

²⁾ Vg. Jagić: Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd und Westlaven. Berlin 1897. стр. 321.

³⁾ Там же: Op. cit. стр. 315—16 і 350—51.

⁴⁾ Руські питомці не могли прибути до Риму в часі побуту Копітара з вини австрійських властей. Президія губернії повідомила митрополита Мих. Левицького доперва дня 8 жовтня 1843 р. Nr. 1259/ggg, що цісар дозволив зарядженєм з дня 30. IX. 1843 р. „ut candidati ad Collegium de propaganda fide Romam mittantur, inde tamen reversi, privata diligentia suppleant, quae ibi non didicissent et tunc primo Curae animarum applicentur“ (Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Konsistoriums“ з р. 1843 Nr. 55). Як. Головацький твердив, що вільних місць в Римі для питомців було 13, що однак зголосило ся всего 6 кандидатів, яких післано туди „als russinisches Holz, um es mit der römischer Axt zu Keilen zu behauen und diese hölzernen Keile sollen einst den russischen Nationalstamm zerfallen, weil die eisernen Hacken fruchtlos gearbeitet und blosser Risse gemacht haben“. (Jordan „Jahrbücher für slav. Liter. за рік 1846 в статії „Zustände der Russinen in Galizien“ стр. 373.) Кілько місць вільних в дійсности було — не знаємо, а відстрашувати від Риму могла родичів та їх дітей головно подорож, що тревала близько місяць. Остаточю виїхало шістьох питомців до Риму доперва в жовтні 1845 р. З львівської епархії вислано: Ілярія Струмінського, Льва Дейницького та Ізидора Дольницького (Gestions-Protokoll з р. 1845 Nr. 73) а з перемиської: Ден. Сінкевича, Ів. Бачинського і Йос. Черлунчакевича.

До зломаня самоволі руського цензора та до успішнішого розвою нашого письменства причинила ся рівнож в части романтична стріча Ів. Головацького з бурбонським інфантом, кн. Люккою, який став покровителем не лише Ів. Головацького, але ослонив також своїм іменем та повагою видане І. части „В'їнка“.

В вересні 1843 зайшов Ів. Головацький у Відни до церкви св. Варвари, де почав вдивляти ся в него незвісний пан, який після виходу з церкви навязав з ним розмову. Ів. Головацький не знав прізвища незнакомого чоловіка, який не зраджував себе прогягом майже чотирох місяців, хоть що неділі заходив до церкви і з Головацьким стрічав ся та розмовляв. Дперва на старий рік 1844 р. признав ся незнакомий, що він Herzog von Lucca, а найблизшого дня був вже Ів. Головацький в палаті арх. Фердинанда де Есте, в якій кн. Люкка замешкав. Бурбонський інфант приняв Головацького дуже ввічливо, велів йому займати ся гомеопатією, поручив його одному з найвиднійших тоді гомеопатів, др. Фляйшманови, та прирік, що по скінченю студій забере його з собою до Люкки на управителя гомеопатичного відділу у своїм шпиталю. Рівночасно дав князь Ів. Головацькому 100 злр. на ригороза та визначив йому до червня 1844 р. по 20 зл. місячної підмоги. Князь випитував Головацького про його родину, назначив собі на карті Чепелі і Пеняки, заохочував його до науки, згадував про Лучкая а про себе говорив, що має також дома „церкву словенску, священика и дяковъ“ та що він „з молоду замилований в словенскім небоженствѣ“¹⁾. На бажане князя заходив до него Головацький майже що дня аж до Йордану, коли князь виїхав з Відня²⁾. Друду підмогу в сумі 100 злр. одержав Ів. Головацький в марті 1845 р.³⁾. Через клопоти і матеріяльні страти спричинені князеви завідателями його майна⁴⁾, підмоги для Ів. Головацького не плили

З них живе, крім дра Черлунчакевича, о. пралат Ізидор Дольницький, духовник руської семинарії у Львові, один з найкрасших типів посеред нашого духовенства, який розказаував мені, що в дорозі до Риму вступили питомці до Перемишля, де кождий з них одержав від еп. Снігурьського срібного цванцігера. Подорож відбували вони кіньми, лише перед Віднем їхали якийсь час залізницею. До Відня відвіз їх Вен. Левицький. З Відня до Риму тревала подорож возом 21 днів. Молоденькі питомці, в віці 12—15 літ, забавляли ся по дорозі стрілянем з пістолетів, які купили у Відни. На сю забаву сильно негодував візник.

¹⁾ Се стверджує також студія дра Ос. Маковея: „Три гал. граматика“ с. 53.

²⁾ Гляди: лист ч. 52. стр. 106—7.

³⁾ Гляди: лист ч. 69. стр. 141.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 69. стр. 142.

так, як він сего надіав ся¹⁾, через що останний муєв нераз гірко бідувати. Остаточню Головацький зневолений був вступити до війська, тим більше, що в р. 1847 зрік ся князь свого князівства²⁾. Та хоть мрії Ів. Головацького на одержанє місця в шпитали князя Люкки не здійснили ся, то всеж годі таїти, що позисканє такого протектора, що був членом цісарської родини муєло заважити, коли не на долі самого Головацького, то певно на успіху задуманих ним видань. Вірити в се велить нам факт, що анї „Вѣнка“ (I. ч.), присвяченого князеви Люкки, анї „Вѣнка“ (II. ч.), дедикованого сербському патріархови, Йос. Раячичови до Львова не відіслано, коли давнійше всі руські твори, прислані до віденської цензури, завертано до руського цензора у Львові.

Останною причиною, що підорвала цілком повагу руського цензора, була самооборона галицько-руських письменників, які на терор рішили ся відповісти публичними, безіменними протестами. Сими письменниками були Йосиф Левицький і Ярослав Головацький.

Головним виновником літературного застою Галицької Русі вважав Йос. Левицький митрополита і тому в статії „Доля галицько-руського языка“³⁾ яку з певними змінами перекладено на німецьку мову⁴⁾, накинув ся він сильно на Мих. Левицького, причім подав не злий перегляд літературного руху від прилученя Галичини до Австрії. Про руського цензора висловив ся він ще тут доволі прихильно, коли писав, що „до усерднихъ защитниківъ природного галицько-руського языка, хотя своихъ трудовъ друкомъ не оголосили, належить Венедиктъ Левицькій...“⁵⁾

Статія Йос. Левицького була би мала більше значіне, колиб не те, що він надто висунув власну особу на перід, бо від свого, страшного перекладу „Домоболія проклятихъ“ (1822 р.) велїв починати історію руського письменства в Галичині, а від дозволу на видаванє „Библиотеки боедъ духовныхъ“ робив залежною долю „галицько-руського языка“⁶⁾, та колиб не се, що його заміти супро-

1) Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8.

2) Гляди: лист ч. 110. стр. 210.

3) Статія поміщена в часописи „Денниці — Jutrzenka“ Варшава 1843 р. март стр. 188—194 і цвітень стр. 39—45.

4) Jordan „Jahbücher für slav. Liter.“ за рік 1844 п. з. „Das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“. Під перекладом статії підписав ся Йос. Левицький: „Anonymus“.

5) Денница цвітень стр. 41.

6) Там же цвітень стр. 44.

тив деяких людей, були кривдячі і несправедливі. Так прим. митрополитови Левицькому брав він за зле в „Денницѣ“, що він своїм посланієм про первенство папи, вид. в р. 1841., а перекладеним з латинської мови Мих. Малиновським, хотів перед римським престолом „показатись усерднимъ защитникомъ уніи“¹⁾. Крил. Іванови Могильницькому не відмовив Йосиф Левицький значних заслуг на поли шкільництва, але при сій нагоді додав, що він з книжок, призначених для шкільного ужитку, вів формальний монополь та що для „власной спекуляціи“ не видав своєї граматики друком, мимо значних достатків²⁾. На Осипа Лозинського накинув ся Йос. Левицький не лише за його симпатії для латинської азбуки, але рівночасно додав про него, що він зібрав багато пісень з ріжних авторів та видав їх латинськими буквами п. з. „Ruskoje wesile“³⁾. Самохвальба і пристрасні заміти обнижали значіне статії, против якої в р. 1845 явила ся відповідь Лозинського п. з. „Bemerkungen über den Artikel „das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“⁴⁾.

Лозинський зазначив, що з боку автора статії, поміщеної в „Денницѣ“, нанесено галицько-руському письменству новий удар. Коли з одної сторони розумна критика є все пожадана, так з другої замітки писані без поміркованя, лише приносять шкоду. Критика повинна визначувати ся правдою, основностию і поміркованем, вона повинна оцінювати річ, а не особу а обовязком критики є, сторонити від глузovania, від якого свѣт відвертає ся з погордою. Після сего вступу Лозинський взяв в оборону крил. Могильницького, який завіщав ціле своє майно на стипендії для бідної молодіжи і який хіба нічого для спекуляції не робив. Впрочім сам Йос. Левицький хіба найкрасше оцінив значіне Могильницького, коли написав з нагоди його смерти елегію⁵⁾. Коли також

1) Там же, цвітень стр. 39. В німецькїм перекладі сей необережний заміт пропущено. Дуже влучно оцінив посланіє митрополита Копітар в листі до Зубрицького (З коресп. Зубрицького стр. 39—40).

2) Денниця, март стр. 192—3.

3) Там же, цвітень стр. 40.

4) Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ за рік 1845 стр. 125—8. Статія підписана: Haličér-Russe.

5) Вперве видруковав сю елегію Юстин Желехівський в „Новім Галичанин-і“ за рік 1889 ч. 11—12. в статийці п. з. „Новыи данныи до біографіи Іоанна Могильницького“. Йос. Левицький оплакував в елегії крил. Могильницького іменем дітей, що учили ся з його книжок, іменем фундаторії, якої покійний був „звїздою“, іменем словесности і церкви. Йос. Левицький закінчив свій вірш словами:

митрополит не видав граматики Могильницького, то мабуть тому, що вона не відповідала нинішнім вимогам руської мови, а коли митрополит протинив ся видаванню „Библиотеки бесѣдъ духовныхъ“, то хіба задля способу писаня, з якого її редактор звісний і тому нема потреби жалувати „das Ausbleiben dieser Bibliothek“. Лозинський підніс, що в честь митрополита зложив Йос. Левицький в р. 1838 панетірик, в яким величав його „славою русскихъ Галичанъ“, а в „Денниці“ робив йому, між иньшим, докори, що він є оборонцем унії, хоть се є обовязком митрополита. По гадці Лозинського, все, що автор статії в „Денниці“ писав про митрополита, „athmet nur Bosheit und Rachsucht“. В обороні своєї особи твердив Лозинський, що обставав за латинською азбукою не тому, щоби приподобати ся Вацлавови з Олеска, але тому, що се було би злучене з користію для руського письменства, колиб воно держало ся азбуки, уживаної в образованих літературах. В своїм Rusk-im wesil-ю“ помістив він 180 пісень, які сам зібрав. В дальшій часті відповіді зрецензував Лозинський влучно дивовижні вірші Йос. Левицького, писані без таланту та літературного смаку, признавав перекладчикови „Домоболія проклятыхъ“ зручність, з якою він умів добути нагороду за русько-німецьку граматику, хоть відома річ, що найліпшим підручником була грамика Добрянського. Крім сего радив Лозинський перекладчикови „Домоболія проклятыхъ“, щоби друкував меньше річий, але добрих, а авторови статії в „Денниці“ поручав обережність і розвагу в критиці та помірковане супротив своєї духовної старшини, бо через свою задирилівість приголомує він перші проби на поли руського письменства а поверх сего доказує, що хіба на те пише свої замітки, „um allein als der einzig-Gelehrte und Verdiente im Felde der Galizisch-russischen Literatur zu figuriren“.

Замітки Лозинського, коли поминемо незаслужену оборону митрополита, були розумні, хоть і він не умів удержати супротив Йосифа Левницького рівноваги та ужив нерозумних слів, як

„О Духъ, где токмо обитаешь!
 Якая будь участь твоя,
 Ты нужды, скорбы наши знаешь,
 Котрыхъ не выявляю я,
 Будь геніемъ твоего народа,
 Надъ всею Русею чуйно бди.
 Твоя цѣль — наша свобода,
 Покойный мужъ, ахъ прости!...
 Прости на вѣки!...“

„вільно псу і на пана Бога брехати“, „eine schmutzige Beschäftigung“, і т. п. Натяки на особу Левицького у відповіді Лозинського були такі ясні, що під анонімним автором статії в „Денниці“ кождий його пізнати мусів. Подражнений диктатор руського письменства в Галичині написав нову статію¹⁾, в якій піддержав ще раз свої несправедливі помічання против Могильницького та навів цілий ряд доказів, як львівські пралати давили в зароді кождий прояв на поли галицько-руської літератури, як впливали на руського цензора, щоби зборонював твори писані народною мовою, а дозволяв на друк подібних рукописий, як „Изыясненія на литургію“ Малиновського, писаних такою мовою, яку галицькі Русини доперва тоді зрозуміють, коли вийдуть до неї поясненія. Крил. Куземському почитував вправді Йос. Левицький в заслугу, що він виполошив з коненсторії польську мову і що промовляв до духовенства по руськи, але рівночасно дорікав йому, що він „huldiget verworrenen Ideen, und möchte gern eine galizisch-russische Sprache gebildet sehen, die weder hochrussisch, noch kleinrussisch ist, wagte aber noch nichts von seinen hohen Talente zu veröffentlichen, obgleich er Manches mit den lytographirten Bilden ritus graeci versuchte und ein Monopolium damit in der Diözese treiben wollte“. Вістрє свого пера звернув також Йос. Левицький против Венедикта Левицького і закинув йому наклін до „москвітизму“, яким він і сьвяторські пралати задумали die galizisch-russische Sprache zu Grabe tragen“ і в сій цілі окричали граматику Вагилевича за найліпшу. Заміти против митрополита піддержав Левицький поновно такими яркими примірами, як конфіскатою вірша Ант. Могильницького в честь архикнязя Франца Карла та забороною, брати духовенству участь в „Библіотецѣ Бесѣдъ духовныхъ“. На кінци статії виступив Левицький в обороні народної мови, яку сьвятоюрські достойники нехтують та відмовив Лозинському права, критикувати його поезії, доки сам в них своїх сил не спробує(!!!).

Якою мовою не яло ся писати, се виказав Йос. Левицький ще в одній статі п. з. „Russische Literatur in Galizien“²⁾, в якій піддав влучній, хоть безпощадній критиці переклад біблійної історії Венедикта Левицького (1844) і брошуру Гавришкевича п. з. „Руко-

¹⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Lit.“ за рік 1846 стр. 183—6. п. з. Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“.

²⁾ Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ за рік 1844 стр. 224—7. Статія підписана буквами: . . . ій.

водство къ умноженію и годованію садовини“, причім виступив знов против „sogenannte Domherrn und Oberen“, які спинюють духовенство в роботі, та висловив надію, що найдуть ся люди з вірою і любовію до народної мови, звичаїв та обичаїв, які переборють всякі перепони і розвинуть галицько-руську мову на основі народної поезії.

Статії Левицького робили своїм тоном прикре вражінє навіть на посторонних людей. Карло Зап, що мав від Якова Головацького¹⁾ докладні інформації про положенє Русинів та про становиско митрополита, писав про статії руського диктатора: „Četl jsem v Jordanových ročníkách odpověď Lewického kněžim Jurským. Kdyby chtěl dát raději pokoj, neboť rozmnožováním škandalu nepomůže se ani jemu ani literatuře.“²⁾ Щоби загладити се прикре вражінє, а рівночасно, щоби оконечно осягнути ціль, яку мав на думці Йос. Левицький, що бажав зломити самоволю руського цензора та його приклонників, Яков Головацький взяв сам за перо і виступив зі статією п. з. „Zustände der Russinen in Galizien“³⁾.

Слабою стороною названої статії було те, що Як. Головацький натякнув в ній на приватні та родинні справи митр Мих. Левицького та руського цензора. Однак до добрих сторін статії належало передовсім те, що автор не висунув в ній нікуди своєї особи, через що аж по рік 1885 приписувано її Йос. Левицькому⁴⁾, а в другім ряді те, що він п'ятував виновників не задля кривд, яких сам зазнав, але задля гноблення руського письменства і поодиноких письменників. Але чи не найбільшою заслугою статії було те, що автор обговорив в ній руську справу з широкого становиска духової єдности Галичини з Україною, що розказав в ній історію галицької Руси від її прилученя до Австрії, що вказав на поміч цїсаря Йосифа II., якої дізнала галицька Русь при кінци ХVІІІ. в., а яка лише тому принесла на разі невеликі плоди, бо тодішне висше духовенство не почувало себе Русинами та розвоєм культурного і духового житя галицької землі не інтересувало ся. Наслідком апатії, або й ворогованя висшого руського духовенства супротив руської справи дійшло до того, що низше духовенство та інтелїгенція спольовізовано. Автор розказав дальше про відродженє руського письменства в Галичині і на Україні, про боротьбу

¹⁾ Гляди : лист ч. 84.

²⁾ Гляди : лист ч. 86.

³⁾ Jordan : Jahrbücher für sl. Liter. за рік 1846. стр. 136—79. Під статією підписав ся Як. Головацький : Nawryło Rusyn. В р. 1848 інформував Як. Головацький про руську справу чеську пресу. Гляди Лист. Ч. 173.

⁴⁾ Литер. Сборникъ за рік 1885 вип. 1. стр. 40.

галицьких письменників з польонізацією, про ворожі виступи руського цензора та митр. Мих. Левицького супротив літературних починів на галицькій Русі, про брак заінтересованя у митрополита його власним духовенством, яке під культурним та матеріяльним оглядом стояло не в порівнанню низше від латинського клиру в Галичині та православного на Буковині. Яков Головацький накликував австрійське правительство, щоби воно підпомогло руський елемент в Галичині у власнім інтересі, бо через те могли би Русини стати сильною заперою супротив польських, революційних конспірацій, а з другої сторони через підпомогу руського письменства могла би Австрія впливати на Україну, подібно, як впливає на Сербію і Боснію через Сербів на Угорщині.

Ціла статія Головацького писана дуже живо і цікаво. З кожного вірша статії пробивала ся щира любов автора до руської землі і справи. Автор відчував болючо кривди, яких дізнавало руське письменство в Галичині від своїх власних людей в першій ряді. Статія „Zustände der Russinen“ була не лише протестом против оборони митрополита в згаданій статії Лозинського, але й против системи, яку від р. 1834 вводили руський цензор та його приклонники, певно, не без інтенцій правительства. В ній обговорив Яков Головацький публично єї гадки, які саме правительство піднесло було в р. 1842. приватно, коли хотіло заінавтуровати видаване руської часописи у Відни. Була се також немов би відповідь на гадки, які Копітар порушив був в листах до Зубрицького.

Серед тих людей, що стояли ближше Як. Головацького та розвоєм письменства в Галичині інтересували ся, викликувала статія Як. Головацького щире заінтересованє та глибоке признанє¹⁾.

Хоть згадані статії Йосифа Левицького та Якова Головацького передомили вплив руського цензора, то всеж таки не усунули вони пригнобленя і апатії, до яких довів Вен. Левицький серед руської суспільности цензурними заборонами. Відчули се небавом Яков та Іван Головацькі в їх дальшій, видавничій праці.

Ми згадали вже висше, що матеріяли зібрані до руської часописи, яка мала виходити у Відни, задумав Ів. Головацький вихідувати в окремії збірці. І справді в поч. 1844 р. повзяв він гадку, видати „Вѣнецъ“, що вийшов в р. 1845. (зглядно в поч. 1846 р.) п. з. „Вѣнок Русинам на об жинки“. Видав його Головацький не в сім виді, в якім задумував. Після первісного

¹⁾ Гляди: листи ч. 93. стр. 189, ч. 105 стр. 204 і ч. 120, Порівняй: Литер. Сборникъ за рік 1885. вип. 1 стр. 40.

пляну, „Вѣнецъ“ мав бути антольогією творів галицьких та українських письменників. Побіч творів народної словесности (українських дум) мали вийти до згаданої збірки: „Пѣснь Куракину“¹⁾ Котляревського, писаня Артемовського, Льва Боровиковського, Еремії Галки, Писаревського і „Пѣснь на відбѣдне Срезневському“ Амврозія Метлинського. Надіав ся також Іван Головацький, що добуде через Срезневського твори Шевченка²⁾. Рівнож приготовлював він для збірки короткі житєписи українських авторів. Коли однак „Вѣнок“ не вийшов в задуманім обемі, то не тому, що Ів. Головацький бояв ся „великої розмаитости“³⁾, але тому, що таке широке виданє повело би за собою значні кошти, на які видавець важити ся не міг, а яких з передплати годї було покрити.

Першу частину „Вѣнка“ присвятив видавець своєму покровителеви, кн. Люкки, який приняв присвяту дня 2 вересня 1845 р. та приобіцяв гроший на видавництво. Іван Головацький надіав ся віна від князя, але гроші не наспіли⁴⁾. Щоби обезпечити собі посередництво державних властей в розпродажи „Вѣнка“, видавець призначив чистий дохід з неї на Галичан, що потерпіли від повени, але тут стрінув ся він з відмовою галицької губернії, яка посередництва при розпродажи не підняла ся та радила Ів. Головацькому, щоби в сій справі звернув ся до книгарень та львівських часописей. Издавець хотів також виеднати для „Вѣнка“ безплатний друк в державній друкарні, але й сего йому відказано. Він надіав ся ще на поміч цїсарської родини і був у цїсаря Фердинанда на аудіенції, однак в кілька неділь пізнійше одержав таку відповідь, яка його „со веѣм запамрочила“. Минав місяць за місяцем а через недостачу гроший не можна було почати друку книжки. Доперва підмога цїсаревї вдови, в сумі 50 злр., дозволила Ів. Головацькому, взяти ся за друк. Меткий видавець розписав передплату по віденських, пражських, моравських, прешбурьських і загребських часописях, але від Славян прийшло замовлень не багато. Розіслав він також запрошеня до передплати між 84 галицьких деканів, до

¹⁾ Вперве видано її і так в Галичині в „Пчолѣ“ (Львів 1849) ч. 16.

²⁾ Порівнай: лист ч. 69. стр. 143.

³⁾ Гляди: лист ч. 74. стр. 153.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 74. стр. 154., ч. 80. стр. 168, ч. 93. стр. 188.

Яков Головацький твердив (Литер. Сборн. за рік 1885. вип. 1. стр. 38), будьто перша часть „Вѣнка“ вийшла за гроші князя Люкки. Вістка ся невѣрна і листи кажуть що нїшого.

родини¹⁾, консисторій²⁾ і приватних людей³⁾, але складане грошей йшло дуже пиняво. Для одних була ціна за висока, пиньші вимовляли ся недостатком, але чи не найбільше завинила тут апатія, яка на добре загнузідила ся на галицькій Русі. Зі спису передплатників, долученого до I. часті „Вѣнка“ дізнаємо ся, що видавцеви пощастило ся зібрати їх несповна 140. Крім дару цісареві вдови, що був завдатком для друкарні, решту видатків покритв Никола Верещинський⁴⁾. В сей спосіб добув Ів. Головацький примірники „Вѣнка“ з друкарні в цвѣтні 1846 р.

Друковані екземлярі переслав Головацький в першій ряді руським владикам: митр. Мих. Левицькому, еп. Снігурьському, Яхимовичеви, Поповичеви (в Унгварі) і Гакманови в Чернівцях⁵⁾. Снігурьський прислав видавцеви 20 злр.⁶⁾ Митрополит Левицький не розпечатав книжки та відослав її з допискою: „wird nicht angenommen“. Черновецький владика, Гакман переглянув книжку і відписав: „не пріймаєть болѣ потому, что тая книга ни по грамматикѣ, ни по духу Словенскаго языка на Буковинѣ употребляемого сочиненна“, почім відослав книжку поштою, за що Головацький мусів заплатити 2 зл. коштів⁷⁾. Сі факти ілюструють найкрасше відносини часті вишого духовенства до літературних творів, писаних народною мовою. Замітне, що поміж передплатниками „Вѣнка“ находимо прізвище руського цензора, Вен. Левицького.

Обєм I. часті „Вѣнка“ не великий. Окрім віршованої присвяти Ів. Головацького князеві Люкки (стр. 1—4), якою автор дав доказ, що поетом ніколи не був, помістив він свій „Приговор читателям“ (стр. 7—10), в якім станув на становиску духової єдності Галичини з Україною, бо обіймав весь нарід „вѣд Сяна, Вислы й Буга аж по Дѣн и Донець, а з поза Бескида, Днѣстра й Чорноморя ген-ген горѣ по Припець и Десну“ та кликав в одушевленю: Сей нарід живе в цѣлости народнѣй, и ніколи не заумре, а его доля — то вѣдземна нарѣсть всемірної-судьбы Словенщины. В слід за „Приговором читателям“ йшла

1) Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8 і ч. 87.

2) Гляди: лист ч. 81. В листі ч. 80 писав Ів. Головацький: „я до Консисторій не писав, бо мя Моралиста розрадив“.

3) Гляди: лист ч. 97. Порівнай також спис передплатників при I. ч. „Вѣнка“.

4) Гляди: лист ч. 82. стр. 171.

5) Гляди: лист ч. 82.

6) Гляди: лист ч. 93. стр. 188.

7) Гляди: лист ч. 82. стр. 173. Порівнай: Литературн. Сборникъ за рік 1885 стр. 39.

статійка Ант. Добрянського „Крещеніє Русі“ (стр. 11—46), яка враз з перекладом розвідки Гн. Даниловича п. з. Историческое розсмотрѣніє законодательства Литовского“ (стр. 125—150) складала ся на наукову часть збірки. В літературну часть „Вѣнка“ ввійшли: згадка Як. Головацького „Память Маркіяну Р. Шашкевичу“, в якій побіч життєписи та оцінки заслуг безсмертного Руслана, поміщено 24 поетичних, оригінальних і перекладених його творів і казку „Олена“ (стр. 47—128) та віршовані переклади Якова Головацького „Народн. Сербских пѣсень“ враз з короткими а на свій час влучними замітками про усну словесність сербського народа (стр. 151—203).

Хоть обємом „Вѣнок“ був незначний, то всеж таки його поява була чимсь незвичайним. Чиста, народна мова в поезіях Маркіяна та перекладах сербських пісень Як. Головацького різко відбивала від сих, ніби то літературних продуктів, на яких друк руський цензор доси дозволяв. Побіч туги і жалю, якими Маркіян оповив свої поетичні твори, пробивала ся з них надія, що руська пісня полине по долинах, степах, по Чорному морю, Дніпрі та Дністрі, що полетить під небо та край сонця сонічком повисне

І буде літати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрізь світу казати.

Хоть горе, журба й недуга сповивали його коротке житє, він кликав з одушевленем, що ніхто не видре йому любови і віри, „бо руське ми серце, та й віра руська“. Били з поезій Маркіяна якась дивна сьвіжість, невисловний чар, що мусіли полонити душу читача. І мимохіть приходять нам на гадку, яку страшну кривду заподіяв Венедикт Левицький нашому відродженю, коли зборюював „Русалку Днѣстровую“, в яку ввійшла була частина поетичних творів Шашкевича, що могли учити руську суспільність любови до народної мови та прихильности для руської справи.

Сам факт, що Яков Головацький не побоював ся покласти свого імени та прізвища під творами, поміщеними в „Вѣнку“, вплинув корисно на уклад II. части „Вѣнка“, в якім побіч него та його брата Івана, взяло участь чимало руських сьвященників з Галичини. Там поміщено твори Ант. Могильницького, Антона Лужецького, (які вичеркнув був Вен. Левицький в р. 1843 з його збірки поезій), Луки Данкевича, Келистина Скоморовського, Івана Вагилевича (передруки „поезій з „Русалки Днѣстрово-ї“), Николи

Устияновича та інших людей. Взагалі вийшла літературна часть „Вѣнка“ з р. 1847 дуже гарно, коли помпнемо вірші Ів. Головацького, в яких годі доглянути ся хотьби лише дрібки поетичного таланту. Наукові статії репрезентували Ник. Маркевич своїм „Списом державцѣв Малороссіи“ та Яков Головацький своєю „Великою Хорватією“ (перекладеною з „Москвитянина“), з якої цензор Мікльосіч вичеркнув оповідання про останні часи Польщі. Не дозволив також цензор на друк вірша Ів. Головацького „Пѣніе радостнаго голоса“ та ще дечого, всего загалом на аркуш друку¹⁾. Чимало місця присвячено в „Вѣнку“ гарним, етнографічним статіям і матеріалам.

Заки Головацький зложив рукопись II. части „Вѣнка“, почав оглядати ся за покровителем, якому міг би його присвятити. В першій ряді звернув ся він до еп. Снігурського, але сей велів своєму капелянови, Юстинови Желихівському відписати, що не годить ся „абы духовнѣй особѣ посвящовано свѣтскую книжку“. Щоби однак не зражувати видавця, Снігурський заявив свою симпатію для видавництва в сей спосіб, що післав йому 25 злр., які враз з 60 злр., присланими Як. Головацьким, були завдатком на на друк книжки. Стрїнувши ся з відмовою Снігурського, носив ся Іван Головацький з гадкою, присвятити книжку або Верещинщинському, або братови Якову, або „всім вірним Русинам“, чого, мабуть, Як. Головацький йому не дораджував²⁾. Не прийняв також присвяти радник губернії Вацлав Залеский (видавець збірки пісень, що скрив ся під анонімом Вацлав з Олеска, пізнійший губернатор Галичини), який вимовив ся своїм, урядовим станови-

¹⁾ Гляди: лист ч. 93 стр. 187. „Пѣніе радостнаго голоса“ було панегіриком в честь царя Миколи I., який при кінці 1845 р. вертав з Італії і задержав ся у Відні. Іван Головацький находив ся тоді в дуже скрутних, матеріальних відносинах і тому написав сей вірш, велів його дуже гарно переплести, за що заплатив 8 злр. та заніс його до російського посольства, в надії, що цар обдарує його грїшми. Тимчасом цар забавив у Відні всего два дни а в посольстві забуто на панегірик Головацького і цар його не побачив. Мабуть, в р. 1845 хотів автор його видрукувати, але на се цензор Мікльосіч не згодив ся. Видав його Головацький доперва в р. 1848 по знесеню цензури, почім писав до брата Якова, що „се пѣснь єсть разомъ мой рѣшителный отвѣтъ противъ важничаніямъ Ляховъ и прочихъ мятежниковъ“. (Гляди: листи ч. 80 стр. 168 і ч. 143 стр. 256). Так вияснив Головацький ціль видання своєї поезії в р. 1848. Первісною однак ціллю була надія на заробіток.

²⁾ Гляди: лист ч. 99 стр. 195. Порівнай: Юстинъ Желеховскій: „Юаннъ Снігурскій“ стр. 117.

ском і радив звернути ся з сею пропозицією до князя Юрія Любомирського, скоро сей прибуде до Відня. Однак Іван Головацький приїзду Любомирського не діждав ся і просив о принятє присьвяти сербського, православного патріярха, Йосифа Раячіча, який на се згодив ся. Цензура зажадала від видавця, щоби він виказав ся власноручним письмом патріярха, що він присьвату приймає, а через се виданє „Вѣнка“ трохи припізнило ся¹⁾. Раячіч прислав Ів.

¹⁾ Гляди: лист ч. 110 стр. 209. Йосиф Раячіч родив ся дня 19(30) липня 1785 а умер в Карловицях дня 13 грудня 1861 р. в 79 році життя. Його отець, Лука був архимандритом. Син Йосиф присьвятив ся рівнож духовному званю і в поч. 19 віку став архимандритом монастиря „Gomirje“. Коли французькі війська обсадили в р. 1809 і 1813 хорватську, війскову граніцю, Йосиф Раячіч умів своїм впливом удержати людність в прихильности для Австрії. В р. 1818 став він єпископом в Дальмації, де основав богословську школу і привів до ладу епархію. В р. 1834 покликано його на єпископа до „Werschetz“. Коли там вибухла холера і викликала нечуваний переполох, Раячіч йшов від хати до хати, ніс слова розради, поживу і ліки. В р. 1843 став він єпископом в Карловицях. В часі непокоїв на Угорщині умів Раячіч удержати Сербів в лояльности супротив цїсаря, та дав щиро о те, щоби для свого народа виеднати як найширші права. В р. 1848 вибрано його патріярхом. В р. 1861 одержав він титул барона. (Dr. Constant von Wurzbach: „Biographisches Lexikon“ 24 Theil. Wien 1872 стр. 290—4). Вурцбах закінчив характеристику Раячіча такими словами: „Sein Nachruf schildert ihn als einen Priester, der bei all seinen Schwächen und den Fehlern eines heftigen Naturells ein Mann von Talent, von unbeugsamen Charakter und hohen Patriotismus, dieser Eigenschaften wegen werth war der rührenden Liebe und Anhänglichkeit, welche ihm das serbische Volk widmete“. Не від річи буде, коли подам офіціальну характеристику Раячіча, яку я найшов в Архіві міністерства справ внутрішних (Griech. Bischöfe in Ungarn 1839 fasc. 1499 Nr. 4726), писану дня 19. XII. 1838 при нагоді беади єпископської столиці: „6-stens endlich wird der Versetzer Bischof Joseph Rajasics als ein Mann geschildert, der alle Eigenschaften besitzt, welche die Würde eines Bischofs der einträglichen Bácsers Diözese und der Standpunkt, auf den er gestellt werden soll, erheischt. Auch ihm glückte, das rohe, gleisnerische, knechtische Wesen der Kalugernhaft von sich zu entfernen; er ist ein Mann von Geist und Bildung, voll Lebensart, Gastfreundschaft und unbestreitbaren Adhaesion an das aller durchlauchtigste Kaiserhaus; und wenn ihn schon der Vorwurf einer auffälligen Neigung zu Weibern und Hang zum Spiel nicht unverdient trifft, so glaubt man anderseits, dass er auch in dieser Beziehung bei dem mindesten Wink alles vermeiden würde, was anstössig seyn, oder sonst zum Skandal dienen könnte. Das Bácsers Komitat würde ihn gerne als ihren(sic) Diözesanbischoff begünstigen, und man ist der Meinung, dass er diese Stellung gewiss mit mehr Würde als der damalige Pankratzer Bischof Georg Chranislaw und in Rück-

Головацькому в подяку за присьвяту 500 здр. на кошта друку¹⁾. Факт присьвати „Вѣнка“ сербському патріярхови прийнято в Галичині з вдоволенем, бо в нїм добачувано демонстрацію против китр. Михайла Левицького. Не даром писав Антін Могильницький до Якова Головацького: „але найбільша моя радість зъ того, же братъ твоїй посвятивши свої вѣнокъ Метрополиту Карловецькому, заветидавъ нашого Прода, одъ котрогос'мо денекотри за двигненіє материнского язика и умной словесности руской, такъ торонки муки и страсти претерпѣли“²⁾. Характеристичною для Рааячича була хиба ся обставина, що він став меценатом руського письменства в народній мові в тїм самім часі, в яким не апробував для православних своєї епархії перекладу „Нового завѣта“ на сербську, народну мову, зладженого Вуком Караджічом³⁾.

На „Вѣнкахъ“ покінчила ся важнійша видавнича праця братів Головацьких перед 1848 р. Годить ся хиба ще згадати, що Ів. Головацький переклав в р. 1848 з порученя військових властей на руську мову „Dienstreglement“⁴⁾, та що зредагував і видав брошуру Кобринського „О гною“, яка вийшла що йно в р. 1848⁵⁾. Уряд подбав також про руську брошуру „О управѣ тютюну“⁶⁾, яку в р. 1847 розкинено в Галичині між селян даром на те, щоби їх заохотити до управи сеї ростины. Задумував ще Ів. Головацький видати III. часть „Вѣнка“⁷⁾, а Як. Головацький ще в р. 1845 приготовлював „южноруский Сборникъ“⁸⁾, але оба вони не перевели своїх намірів в діло.

IX.

Невідрадні образки, які ми подали в нашій студії, вказують, з якими важкими перепонами бороло ся наше письменство в Галичині в літах 1834—47. Що воно не пропало в зародку та не

sicht der Interessen der Regierung auch mit mehr Anklang bekleiden wird.“

1) Литературн. Сборникъ за рік 1885. вип. 1 стр. 39.

2) Гляди: лист ч. 120.

3) Гляди: лист ч. 110.

4) Гляди: листи ч. 93 стр. 189, ч. 104 і ч. 143 стр. 255.

5) Гляди: лист ч. 110 і 143.

6) Гляди: листи ч. 104 і 110. Порівнай: Ив. Ем. Левицкого „Библиографію“ I. Nr. 342.

7) Гляди: лист ч. 93 стр. 188.

8) Гляди: лист ч. 74 стр. 155.

заснітило ся, то се заслуга Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького. Перший з них вказав дорогу, на якій можна відродити письменство, другий перейняв спадщину, полишену Маркіяном та з вірою в красшу будуччину переборював перепони та усував кологи і каміня, які кидано йому під ноги з ріжних боків. Великою заслугою Маркіяна Шашкевича було те, що він станув на тривкім ґрунті духової єдності Галичини з Україною і що в сім напрямі повів свою роботу, яку Яков Головацький з жаром продовжав. Була се робота велична. Треба подивляти енергію, з якою єї два молоді люди забрали ся до праці, треба цінити відвагу Якова Головацького, що в найтяжших хвилях гнету, умів постояти за праведним ділом. Він не лише, що сам не упав, але й накликавав других до праці та витривалости.

З якою радостію писав він до брата Івана, що під його впливом вернув з польського табору до руського, та мрів про працю для руської землі: „О як я ся утїшив, пїзнавши с Твого листу, що сь ся щире взяв до тої вїтцївскої ролї, котра так давно облогом лежить и зовєм бурянами заросла, щось пїзнав потребу нашого народа и розгадуєш над средствами и способами, як би свою родиму ниву найлутше справити и для будущего поколїня засїяти можна¹⁾. А чи не могло тїшити Якова Головацького письмо Ант. Петрушевича, в яким останний дякував йому за провід, та за те, що він в нїм „перший зажегъ огонь отчинной любви“, що з манївцїв справив його на биту дорогу і навчив любити „нїмїи гробы отцовъ“²⁾. Якова Головацького болїло се, що Стефан Витвицький видав два томи „Наукъ парохїяльныхъ“ (Чернівці 1847 р.) не мовою чистою, народною, але „языкомъ нибы церковнословенскимъ, мїшанымъ з рускимъ“, через що тим виданем не дуже поведичати ся можна³⁾, що в хвилі коли сам уряд дбає про пожиточні для народа книжки, з посеред Русинів „много премного (прости Б. грїха) вїдцурали ся родини, и вь головї собї не берутъ, якъ потреба просвїщати нарїдъ и пїдносити крїптити народнїсть а свою словеснїсть“⁴⁾. Вірний стягови, що підняв Маркіян Шашкевич. Головацький ще в р. 1848 писав до брата Петра: „Чижь Русине прагнутъ Московского

1) Гляди: лист ч. 32.

2) Гляди: лист ч. 49.

3) Гляди: лист ч. 104.

4) Гляди: лист ч. 104.

царства?“⁵⁾ а свої погляди на окремішність українського руського народу і на красу його мови висловив у знаменитій на свій час „Росправ-і о языцѣ южнорускѣмъ и его нарѣчіяхъ“. За його проводом почали йти тою самою дорогою інші люди. Ів. Головацький негодував на Серба Павловича за се, що останний питав його, чи галицько-руські письменники „порозумѣли ся из російскими, аби чи може думают ся вѣдривати из своєю словесностью вѣд велико-русской, так високо изображенной“. Обурюючи ся на таке наївне питанє, Ів. Головацький назвав Павловича „не самовитым“ та „вѣдав рублями перелицьованым“²⁾. Колиж в р. 1844. прочитав Ів. Головацький поезію Богдана Залеского, писав до брата Якова: „Ой, коб' то нам такого пѣвця таких дум, — духом бы постала Малорущина и засіяла бы красче усѣх парѣстей Словенских! а не потребовали бы ся о нас нѣ Ляхи, нѣ Москалѣ бити, сварити, сперечати — мы бысьмо мовчали, але не так, як тепер мовчемо!“³⁾ Ще в марті 1849 р. кликав він в листі до брата: „Такъ будьте ласкавы Русини, стережѣть храму Господня — народности нашої, Вашъ голосъ естъ голосъ народа — сохраняйте языкъ въ давнѣй чистотѣ, бо великая грозитъ туча⁴⁾. Інший сучасний діяч, Кирило Блонський на вістку, що Русини хотять видавати нові шкільні книжки в перекладах з чеської, або німецької мови, звертав рівнож увагу на чистіть мови, коли писав до Петра Головацького: „Дуже Васъ прошу, скажѣть тимъ Господамъ, щобы дуже съ тимъ були осторожнѣ и не написали такъ, якъ основяненкѣвъ Пестрякъ: Вожделѣннаго умоизступленія съ дневнымъ мѣстоприбываніемъ Вамъ Пяне Сотнику утресугубляемо“⁵⁾.

В тім самім дусі писав перед зїздом „руських учених“ до Як. Головацького меценат руського письменства Верещинський, який ззивав його, щоби боронив мови і правописи та дбав „абы не творено нового, ученого языка, „а бы народный языкъ зостав ненарушенный и був подставов нашего писменництва.... бо мы вже вступили на злу дорогу, мы аккомодуемо ся вже до церковного, вже до польского, вже до російского языка, и другимъ Славявам не велику прислугу робемо, а собѣ шкодимо“⁶⁾.

1) Гляди: лист ч. 139.

2) Гляди: лист ч. 31.

3) Гляди: лист ч. 52 стр. 118.

4) Гляди: лист ч. 204 стр. 349.

5) Гляди: лист ч. 185.

6) Гляди: лист ч. 165.

Настав рік 1848, рік свободи, рік боротьби о ествоване народів. Хоть була се хвиля, що „всѣ народы на перебѣжки о народнѣсть свою ся убѣгали, всѣ правъ своихъ ся домагали, оденъ лише Русинъ не отважно ся дививъ“¹⁾, то всеж таки не забуто ані на Маркіяна Шашкевича, ані на Якова Головацького, бо се значна часть їх заслуги, що проснув ся нарід, що давав признаки житя. Літературною працею поклали вони основи не лише до дальшого умового, але й політичного житя. Спольонізоване духовенство²⁾, почало признавати ся до своєї народности, закладано по містах політичні товариства, творено івардії, посилено послів на славянський зїзд в Празі³⁾, скликано зїзд „руських учених“ з поверх соткою учасників а десятком ентузіастичних промов та рефератів, основано часопись, розкинено першу політичну відозву „Ради народовой руської“, в якій проголошено духову і національну єдність Галичини з Україною⁴⁾.

І помянули Русини щирим серцем Маркіяна в приватвих листах⁵⁾ та на зїзді „руських учених“⁶⁾, а на Якова Головацького гляділи як на свою „зірницю“⁷⁾, та звертали ся до него у кождій, важнійшій справі, як до дорадника, доброго робітника та провідника.

Коли уряд в р. 1848 задумав видавати офіціяльну руську часопись, очи Русинів звернули ся на Якова Головацького, який лише тому не хотів стати редактором, бо побоював ся, чи „не треба бы припадкомъ підъ часъ выречи ся свого переконаня, свого правого становища, яко Русинъ — зрадити тѣй хоругвѣ, котрѣй присягавемъ не перед урядомъ яким людскимъ, не теперъ, а тогди, колимъ прійшовъ до сознанія — але передъ совѣстію, перед Богомъ, передъ судомъ роду свого — тои барвы я бою ся з зрадити, и тои барвы не скину нѣ за що, не продамъ за ніякіи почести. Волѣю вѣчне мовчати, бо навчила нужда въ глубынѣ сердца закопувати найсвятѣйшіи чувства — тайти перед лукавымъ свѣтомъ — якъ бымъ мавъ

1) Гляди: лист ч. 130.

2) Гляди мою студію „Польські конспірації“ стр. 88—92 і листи ч. 128 і 144.

3) Ів. Созанський „До історії участі галицьких Русинів у слов. конгресі в Празі 1848 р. і порівнай листи: ч. 131. 132, 134, 135, 137 і 138.

4) Зоря галицка за рік 1848 ч. 1.

5) Гляди: листи ч. 117 і 162.

6) В промовах Устияновича і Йос. Левицького.

7) Гляди: лист ч. 154.

зрадиги, або скривити стремлѣньє народне“¹⁾. А коли австрійський уряд рѣшив ся основати катедру руської мови на львівськїм університетї, Русини побачили в Яковї Головацькїм одинокого чоловіка, що дорїс до сего становища. І треба подивляти сю однодушнїсть, з якою Русини побивали ся за його кандидатуру, як поборювали двох иньших суперників, Івана Жуківського та Івана Вагилевича, бо як писав Борисікевич до Як. Головацького: „хтож годнїйший такої посады“, бо „ваша заслуга любий друже, то праця мозолна коло рускої мовы, то знамость совершена всѣхъ лѣтерацкихъ плодовъ рускихъ, и правый поглядъ на становище наше народне“²⁾ За Якова Головацького вніс Мих. Малиновський подане о катедру до консисторїї³⁾, яке опїсля доповнив просьбою сам Головацький⁴⁾. Колиж Поляки видвигнули кандидатуру Вагилевича⁵⁾ і рознесла ся поголоска, що її Вагилевич одержав⁶⁾, бо його запропонувала мїністерству Рада шкільна краєва⁷⁾, то зажурив ся не лише Головацький, длї якого пропала надїя, „що остаток житья посвятит зовсѣм народнїй словесности“⁸⁾ але й Русини доложили всяких заходів⁶⁾, щоби справу довести до успішного кінця.

Була се нагорода, яку признали Як. Головацькому Русини за його труди, бо „Бог видѣв, писав йому Верещинський, якесте в цвѣтѣ лѣт Вашихъ вже о просвѣщенїю народа руского гадали, журили ся, збирали, вишукovali, записовали, з Пешту через гори книжки до дому несли, Угорщину и Галицію переходили, камѣнь

1) Гляди: лист ч. 163 стр. 293. Сей офіціальний орган почав виходити в липни 1849 п. з. „Галичо-рускїй Вѣстникъ“ під ред. Мик. Устияновича. Згадати би треба, що перед появою в маю 1848 р. „Зорѣ Галицкои“, губернатор Стадіон заохочував Русинів, щоби видавали руську часопись, якої редактором мав бути Денис Зубрицький. Плян не здійснив ся не тому що супротив польського руху у Львовї годї було би її побачити свѣт (лист ч. 124), але тому, що редактором мав стати чоловік, який „едва двѣ, или три строки писаль на малорускомъ нарѣчїи“ (Гляди: лист ч. 121). — Про проєкт видаваня сеї часописи гляди статїйку проф. Ф. Свистуна, помїщ. в „Вѣстник-у Нар. Дома“ за рїк 1905. стр. 180—3, в якїй він передруковав оба више наведенї листи.

2) Гляди: лист ч. 133 і ч. 164. Порівнай також ч. 150 і 160.

3) Гляди: лист ч. 166.

4) Гляди: лист ч. 167.

5) Гляди: лист ч. 168.

6) Гляди: лист ч. 171. стр. 306.

7) Гляди: лист ч. 178.

8) Гляди: лист ч. 176.

9) Гляди: листи ч. 179 і 180.

угольни до поднесенія побратимців закладали, Русалку Днѣстровую, Приповѣдки и вѣнки в свѣт пускали, народу древность и званіе його припоминали, застѣвали трудили ся а Бог то видѣв и поблагословив, добре насѣне зійшло, и небесный Господь дав Вам тепер видѣти плоды працѣ и надѣи своих, и тѣшити ся ними“. Верещинський накликував Як. Головацького щоби тѣшив ся весною руського народа, до якої приходу він найбільше причинив ся, а сю радість ділити ме з ним „безсмертний Руслян“, щоби працював щасливо, готовив літо для руської землі, був для неї „вѣстником свѣтла, правды и божої силы“¹⁾.

Сам Як. Головацький відчував відвічальність, яка його жде на новім становиску і тому писав до Борисікевича: „Я готовъ жертвовати всѣма силами моими умственными и тѣлесными, ино боюсь, чи одолаю я годно обовязкови тому такъ важному, чи удовлетворю жаданьям и ожиданьям народа своего. Знаю и силы и немощи мои. Чимъ больше хто знае, тымъ яснѣйше познавати повиненъ, якъ ще далеко не досягае доконаности. Але зъ Богомъ напередъ. Богъ покрѣпить мя, надѣюсь“²⁾.

Надѣй, які покладали на Якова Головацького Русини, він на становиску професора університета не виправдав. Ідеалам з молодечих літ він скоро сироневірів ся. А тимчасом ішло народне жите своїм природним шляхом, на який справив його Маркіян Шашкевич та яким до половини девятнадцятого віку ступав Як. Головацький. Ішло народне жите на перід та перейшло до дневного порядку над дальшою діяльністю Як. Головацького, що стояла в різкій суперечности з його давними поглядами і стремліннями....

1) Гляди: лист ч. 165.

2) Гляди: лист ч. 163.

МАТЕРІЯЛИ.

I.

Цензурні норми з р. 1810.

1)

Прев. Арх. Льв. Нам. № Ad 9486 ex 1840.

VORSCHRIFT

für die Leitung des Zensurwesens und das Benehmen der Zensoren, infolge a. h. Entschliessung vom 14. September 1810 erlassen.

Seine Majestät, unablässig bemüht, das Wohl Aller und des Einzelnen auf jedem Wege zu befördern; überzeugt, dass die Verbreitung nützlicher Kenntnisse, die Vervollkommnung der Einsichten, verbunden mit der Veredelung der Gesinnungen, zu den vorzüglichsten Mitteln gehören, ersteres zu bewirken; wohl wissend, dass eine zweckmässig geleitete Lese- und Schreibfreiheit besonders geeignet sei, diese herbeizuführen; dabei aber ganz eingedenk der obersten Regenten- und Vaterspflichten, welche die intellektuelle und sittliche Bildung, wie die Sorge für den physischen Wohlstand umfassen, und es eben so wenig gestatten, die Untertanen am Geiste und Herzen als an ihrem Körper verderben zu lassen, haben allergnädigst geruht, folgende Grundsätze für die künftige Leitung des Zensurwesens, und als Massregeln für das Benehmen der Zensoren zu bestimmen. Kein Lichtstrahl, er komme, woher er wolle, soll in Hinkunft unbeachtet und unerkannt in der Monarchie bleiben oder seiner möglich nützlichen Wirksamkeit entzogen werden; aber mit vorsichtiger Hand sollen auch Herz und Kopf der Unmündigen vor den verderblichen Ausgeburten einer scheusslichen Phantasie, vor dem giftigen Hauche selbstsüchtiger Verführer und vor den gefährlichen Hirngespinnsten verschrobener Köpfe gesichert werden.

§ 1.

Bei der Beurteilung der Bücher und Handschriften muss vor Allem genau unterschieden werden zwischen Werken, welche ihr Inhalt und die Behandlung des Gegenstandes nur für Gelehrte und den Wissenschaften sich widmende Menschen bestimmt, und zwischen Broschüren, Volksschriften, Unterhaltungsbüchern und den Erzeugnissen des Witzes.

§ 2.

Zu einem sogenannten gelehrten Werke qualifiziert nicht der Umfang des Buches, sondern die Wichtigkeit und die Beschaffenheit des behandelten Gegenstandes, und die Art der Behandlung desselben.

§ 3.

Die gelehrten Werke selbst teilen sich wieder in zwei Klassen. In die erste gehören jene Schriften, welche durch neue Entdeckungen, durch eine bündige und lichtvolle Darstellung, durch die Auffindung neuer Ansichten u. s. w. sich auszeichnen; in die zweite die saft- und marklosen Kompilationen und Wiederholungen des hundertmal Gesagten u. dgl.

§ 4.

Die Werke der ersten Art sollen mit der grössten Nachsicht behandelt und ohne äusserst wichtige Gründe nicht verboten werden. Ist ja eine Beschränkung nötig, so lasse man selbe nicht öffentlich ankündigen.

§ 5.

Werke der zweiten Art verdienen keine Nachsicht, weil sie keinen Vorteil bringen und ihr Inhalt aus besseren Quellen geschöpft werden kann. Sie sind daher nach den bestehenden Zensurgesetzen zu behandeln.

§ 6.

Broschüren, Jugend- und Volksschriften, Unterhaltungsbücher müssen nach der ganzen Strenge der bestehenden Zensurgesetze behandelt werden. Hier muss nicht nur Alles entfernt werden, was der Religion, der Sittlichkeit, der Achtung und Anhänglichkeit an das regierende Haus, die bestehende Regierungsform u. s. w. geradezu oder mehr gedeckt entgegen ist, sondern es sind auch alle Schriften der Art zu entfernen, welche weder auf den Verstand noch auf das Herz vorteilhaft wirken und deren einzige Tendenz ist, die Sinnlichkeit zu wiegen. Es soll daher alles Ernstes getrachtet werden, der so nachteiligen Romanenlektüre ein Ende zu machen. Dabei versteht es sich von selbst, dass hier jene wenigen guten Romane, welche zur Aufklärung des Verstandes und zur Veredlung des Herzens dienen, nicht gemeint sein können, wohl aber der endlose Wust von Romanen, welche einzig um Liebeleien als ihre ewige Achse sich drehen, oder die Einbildungskraft mit Hirngespinnsten füllen.

§ 7.

Die Erzeugnisse des Witzes, die Produkte der Dichter sind auf die Grosszahl berechnet und können daher nicht wohl von der Kategorie der Volksschriften getrennt werden. Sind aber auch die klassischen Werke der Art nicht nach der ganzen Strenge der § 6 gegebenen Grundregeln zu behandeln, so können sie doch auch nicht mit der § 4 angezeigten Nachsicht behandelt werden, um so weniger, als sie das wahre Wohl des Einzelnen oder des Ganzen zu befördern nicht geeignet sind, wohin doch die eigentliche Tendenz der § 4 bezeichneten Bücher geht.

§ 8.

Werke, in denen die Staatsverwaltung im Ganzen oder einzelnen Zweigen gewürdigt, Fehler und Missgriffe aufgedeckt, Verbesserungen angedeutet, Mittel und Wege zur Erringung eines Vorteils angezeigt, vergangene Ereignisse aufgehellet werden u. s. w. sollen ohne hinlänglichen anderen Grund nicht verboten werden, wären auch die Grundsätze und Ansichten des Autors nicht jene der Staatsverwaltung. Nur müssen Schriften der Art mit Würde und Bescheidenheit und mit Vermeidung aller eigentlichen und anzüglichen Personalitäten abgefasst sein, auch nichts sonst gegen Religion, Sitten und Staatsverderbliches enthalten.

§ 9.

Kein Werk ist von der Zensur befreit, und das Revisionsamt ist dafür verantwortlich, wenn eines ohne das Gutachten des bestimmten Zensors den Buchhändlern hinaus gegeben wird.

§ 10.

Schriften, welche das höchste Staatsoberhaupt und dessen Dynastie oder auch fremde Staatsverwaltungen angreifen, deren Tendenz dahin geht, Missvergnügen und Unruhe zu verbreiten, das Band zwischen Untertanen und Fürst locker zu machen, die christliche, und vorzüglich die katholische Religion zu untergraben, die Sittlichkeit zu verderben, den Aberglauben zu befördern, Bücher, welche den Sozialianismus, Deismus, Materialismus predigen, endlich Schmähschriften aller Art sind so wenig geeignet, das Glück Einzelner und das Wohl des Ganzen zu erhöhen als sie selbes vielmehr vom Grunde aus zerstören, und können daher so wenig auf Nachsicht, als Meuchelmörder auf Duldung Anspruch machen. Sie sind nach der Strenge der bisher bestehenden Vorschriften zu behandeln.

§ 11.

Die gegebenen Grundsätze gelten nicht nur für gedruckte Schriften und Werke, sondern auch für Handschriften.

§ 12.

Schriftsteller, deren Handschriften von der Polizeihofstelle die Zulassung zum Drucke versagt wurde, können, wenn sie sich gekränkt glauben, ihre Handschriften mit Beifügung der Rechtfertigungsgründe an die politische Hofstelle ihres Landes überreichen, welche darüber an Seine Majestät Bericht zu erstatten hat, nämlich, ob sie dem damnatur der Polizeihofstelle beipflichte oder aber zur Zulassung stimme.

§ 13.

Werke, welche durch die Rezensurierung verboten wurden, können, wenn sie in neuen Auflagen erscheinen oder auf das neue aus dem Auslande hereinkommen, wieder in die Zensur eingeleitet und nach den vorliegenden Grundsätzen beurteilt werden.

§ 14.

Die Zensoren sollen mit möglicher Schnelligkeit, in so weit es ohne Nachteil der ordentlichen Zensurierung geschehen kann, die Abgabe der Bücher beschleunigen; und vorzüglich muss auch dafür gesorgt werden, dass die Bücher nicht unnötigerweise auf dem Revisionsamte liegen bleiben, ehe sie an die Zensoren verteilt werden, wie auch, dass sie von diesen schneller als bis nun geschah, abgeholt werden.

§ 15.

Von jetzt an erhält die Zensur nur folgende Formeln für gedruckte Werke:

1. Admittitur.
2. Transeat.
3. Erga Schedam conced.
4. Damnatur.

Admittitur erteilt der Zensor jener Schrift, welche öffentlich verkauft und auch in den Zeitungen angekündigt werden darf;

Transeat, Schriften, welche nicht ganz zum allgemeinen Umlauf, aber auch nicht zu einer strengeren Beschränkung geeignet sind. Sie können zwar öffentlich verkauft, und in die Kataloge aufgenommen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden;

Erga Schedam erhalten Werke, in welchen die Anstössigkeiten das Gute und Gemeinnützige überwiegen, und welche ohne Gefahr

nur Geschäftsmännern und den Wissenschaften geweihten Menschen gegen Reverse von der Polizeihofstelle bewilligt werden können;

Damnatur ist als der höchste Grad des Verbotes nur solchen Schriften vorbehalten, welche den Staat, die Religion oder die Sittlichkeit untergraben. Die Erlaubnis, solche Schriften zu lesen, erteilt ebenfalls die Polizeihofstelle, und sie wird vierteljährig Seiner Majestät ein Verzeichnis der Personen, welche der Art Bücher, und der Schriften, welche ihnen zugestanden wurden, vorlegen.

§ 16.

Professoren und eigentlichen Gelehrten sollen Bücher, welche in ihr Fach gehören, oder auf selbes Bezug haben, niemals versagt werden, sie mögen mit *erga schedam* oder mit *damnatur* bezeichnet sein, ausgenommen, sie bestünden bloss aus Schmähungen und wären übrigen gehaltlos.

§ 17.

Die Formeln bei den Handschriften bleiben wie bisher. Nur tritt eine neue hinzu: Toleratur. Ein Manuskript, welches auf diese Art erledigt wird, kann zwar gedruckt und in den Katalogen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden. Es gilt für solche inländische Schriften, welche zwar von einem gebildeten Publikum gelesen werden können, aber nicht geeignet sind, in die Hände ungebildeter Menschen zu kommen. Diese Erledigungsart ist auch anwendbar auf politische Schriften, von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will.

§ 18.

In Beziehung auf den Nachdruck werden folgende Grundsätze festgesetzt:

- 1) Die bestehende gesetzliche Duldung des Nachdruckes von Werken, die im Auslande erschienen sind, ist im Ganzen nicht aufgehoben.
- 2) Jedoch berechtigt hiezu weiters keine Zensurformel, sondern die Erlaubnis zum Nachdrucke einer Schrift muss bei der Polizeihofstelle nachgesucht werden, welche das Buch in dieser Hinsicht auf das neue in die Zensurierung bringt und dann über die Zulässigkeit oder Nichtzulässigkeit des Nachdruckes entscheidet.
- 3) Werke, welche von fremden Buchhändlern allein oder in Gesellschaft mit inländischen im Manuskripte der hiesigen Zensur vorgelegt, von selber zugelassen und dann erweislich in einer der Hauptstädte der Monarchie gedruckt werden, dürfen nicht nachgedruckt

werden. Doch muss in jedem Falle vor dem Drucke die Anzeige an den Landeschef gemacht werden, damit selber die Einleitung treffe, sich von der Wirklichkeit des Druckes in den k. k. Staaten zu überzeugen und die Polizeihofstelle davon in die Kenntniss zu setzen.

§ 19.

Von Handschriften wissenschaftlicher Werke wird kein Duplikat mehr gefordert, wohl aber bei kleineren Schriften, wenn nicht die Polizeihofstelle in einzelnen Fällen davon dispensiert.

§ 20.

Die Ankündigung einer Schrift wird von dem Revisionsamte nicht unterschrieben bevor nicht davon die vorgeschriebenen Exemplare an die Hofbibliothek abgeliefert sind.

§ 21.

Ob ein Werk vor dem Drucke auch einer anderen Hofstelle zur Einsicht mitgeteilt werden soll, darüber wird in jedem einzelnen Falle die Polizeihofstelle entscheiden.

§ 22.

Die früheren Verordnungen, welche durch diese Vorschriften nicht abgeändert oder aufgehoben werden, bleiben in ihrer Wirksamkeit.

2)

През. Арх. лъв. Нам. № 9486/840.

R/104.

Hochgeborner Freyherr!

Seine k. k. Majestät haben über einen, von mir erstatteten a. u. Vortrag mit a. h. Entschliessung vom 3. October d. J. anzuordnen geruht: dass sich bey der Ausübung der Zensurgeschäften auf das Genaueste an die Vorschriften der Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 zu halten sey; daher jede etwa später eingetretene Verschärfung oder von der erwähnten Norm abweichende Verfügung von nun an nur insoferne in Anwendung gebracht werden dürfen, als sie von Wailand Seiner Majestät dem Kaiser Franz oder von Seiner jetzt regierenden Majestät genehmigt worden sind.

Infolge dieser a. h. Entschliessung gebe ich mir die Ehre Eurer Exzellenz in der Anlage vier Exemplare von der zur genauesten Richtschnur neuerlich a. h. vorgeschriebenen Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 mit dem Ersuchen mitzutheilen, das dortländige Bü-

cherrevisionsamt, die mit der Bücher- und Manuskripten-Zensur dortlands beauftragten Individuen und den Zensur-Referenten zur genauesten Beobachtung und Handhabung dieser a. h. Zensur-Instruktion aufzufordern, Ihrer Orts aber deren Befolgung zu überwachen. Mit ausgezeichnete Hochachtung habe ich die Ehre zu verharren

Euerer Exzellenz gehorsamster Diener :

Wien, am 20. November 1840.

Sedlnitzky m. p.

II.

Виключене М. Шапкевича з дух. Семинарії.

1. Реляція Ректорату.

№ 82.

(Consistorium Metropolitanum)

Rectoratus Seminarii generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitanano Consistorio humillime refert, quod

Alumni Bazylewicz Michael et Szaszkiewicz Martinus, Archidioecesani, et primi Anni Philosophiae Auditores, die 15. m. c. a meridie cum respectiva classe ad Academiam pro praelectionibus publicis venientes, hic solummodo prima hora interfuerint —, quaque finita adscito sibi tertio sotio (sic) Nicolao Antoniewicz substituto archidioecesano pariter Logico, e collegiis, non expectata secunda praelectionum hora, se ad domum propinatoriam nomine Ludwik insignitam contulerint, atque ibidem immemores vocationis suae, et disciplinae Seminaristicae obliti, inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo, nec non quatuor lagenas vini extrahendo, crapulae notabiliter indulserint —, quodve

hac non obstante, revertendo per plateam (Dikasteryalna Ulica) domum, in via ad thermopolam (Kaffehaus) fine sumendi potum coffeae diverterint —, ibidemque posterior eorum Szaszkiewicz maximum in opprobrium vomuerit —; at paulo post in se rediens, relictis suis sociis, fugam arripiendo solus domum per posticas partes aedium Seminarii ante coenam rediit —, illico lectum, sub obtentu inculpabilis infirmitatis petiit —, hacque de causa coenae in refectorio, et precibus vespertinis non interfuit, atque sequenti quoque die, ob contractam virium debilitatem ab omnibus officiis emansit —. Prior autem Bazylewicz animi sui ob crapulam impos, per memoratum Antoniewicz, e mox dicta thermopola eductus, et integra titubando via —, ad Seminarium, [2] pariter per posticas partes hujatum aedium, maxima cum difficultate octava hora vesperi inebriatus adductus, et per coalumnos ad lectum depositus exbilevit (sic) —, quod denique

Rectoratus Seminarii Generalis perpenso iudicio, quod recensiti Alumni Bazylewicz et Szaszkwicz nuper coetui Alumnorum adscripti, primi anni philosophiae auditores, committendo expositos tam temerarios, et tam audaces passus, indicia depravatae indolis, et malae moralitatis commonstraverint —, quod iidem perpetratis tam gravibus et cum le-
gibus instituti Seminarii magnopere pugnantis excessibus, pessimam hujati Seminario famam conciliarint —, et quod insuper Bazylewicz e Doctrina Religionis, Philosophiae theoretica, et Philologia latina examen nondum absolverit —, opinionem suam eo depromit, ut ambo Alumni hi, tanquam beneficio fundi religionis indigni, e Seminario dimittantur, quia hac ratione sola, disciplina seminaristica et subordinatio manuteneri potest. —

Leopoli, die 18. Febr. 830.

S. Wislocki, mp.

Акт пис. на 2 сторонах folio на половині паперу. На першій половині 1. стор. рубрум:

Ad

Illustrissimum ac Reverendissimum

r. g. c. Metropolitanum

Consistorium

Rectoratus Seminarii Generalis refert de devictatibus Alumnorum Michaelis Bazylewicz, et Martiani Szaszkwicz, atque opinatur, ut ambo hi e Seminario dimittantur.

2. Відповідь митр. Михайла Левицького.

№ 491.

Alumni Seminarii generalis, primi Anni Philosophiae auditores, Bazylewicz Michael et Szaszkwicz Martianus, qui iuxta relationem Rectoratus dtto 18^a m. c. № 82. Consistorio sub praesentato 19. ejusdem mensis exhibitam, 15^a m. et. a. c. tempore publicarum praelectionum ex aedibus Universitatis ad domum propinatoriam se contulerunt, ibi inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo nec non quatuor lagenas vini extrahendo crapulae notabiliter indulserunt, et dein ad thermopolam diverterunt, unde Szaszkwicz vomitu ibi perpresso fugam arripuit et per posticam portam Seminarium intravit, Bazylewicz autem mentis impos per Antoniewicz auditorem Philosophiae quoque per posticam illam portam maxima cum difficultate hora octava vespertina inebriatus ad Seminarium adductus est, manifesta indicia depravatae indolis et malae moralitatis commonstrarunt.

Cum itaque talis excessus cum Statutis Seminarii adeo pugnans impunis relinqui non possit, cumve Michael Bazylewicz insuper examina e doctrina Religionis, Philosophia theoretica, et Philologia latina non absolverit, et Szaszkiewicz Martianus leges Seminarii infringere soleat, proinde ordinamus V. Rectoratui Seminarii generalis, ut memoratos Alumnos, receptis ab illis rebus aerarialibus illico e Seminario dimittat et de peractis horsum referat.

Caeterum Rectoratus etiam Nicolaum Antoniewicz socium et complicem excessus illius a Bazylewicz et [2] Szaszkiewicz perpetrati ex albo Substitutorum et Candidatorum status ecclesiastici delebit, et praesentem dispositionem toti gremio alumnorum publicabit. Leopoli, die 21^a Februarii 830.

Michael Metropolita.

Акт пис. на 2 стор. folio, 3-та сторона порожня а на четвертій адреса: А Consistorio Metropol. Leopol. r. g. с.

№ 491.

Ad

Venerabilem

Rectoratum

Seminarii generalis

consign. hic loci.

На верху дописка рект. Сім. Вислоцького: Praes. d. 21. Febr. 830. № 88.

3. Дальші реляції Ректорату.

№ 88.

(Consistorium Metropolitanum)

Rectoratus Seminarii Generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitanano Consistorio humillime refert, quod

a) in fundamento ordinationis consistorialis dtt. 21. m. c. № 491. Alumni Bazylewicz Michael, et Szaszkiewicz Martianus Archidioecesani, primi Anni Philosophiae Auditores, propter perpetratos cum disciplina Seminarii pugnantes excessus die 21. m. c. a meridie, receptis ab iisdem rebus aerarialibus, e Seminario dimissi, et quod

b) post eorundem e Seminario dimissione duo stalla, per candidatos status ecclesiastici Archidioecesanos occupanda, in hocce Seminario aperta sint. —

Leopoli, die 22. Febr. 830.

Sim. Wislocki.

Акт пис. на одній стороні folio на половині паперу. На першій половині рубрум:

Ad
Illustrissimum ac Reverendissimum
r. g. c. Metropolitanum
Consistorium

Rectoratus Seminarii G(ene)ralis refert ad consistorialem № 491 ex 830
de dimissis ex eodem Seminario excessivis Alumnis Bazylewicz Michaële
et Szaszkwicz Martiano.

Всі три акти переходять ся в архіві гр. кат. дух. Семинарії у Львові, звідки видобув їх для мене за ласкавим дозволом ректора сем. о. шамб. дра Йосифа Жука, о. преф. Будка. Додам, що дня 6 марта 1830 р. (№ 111) доносив ректорат Митрополитальному Ординаріатови про вислід курсових іспитів, причім додав, що: „Bazylewicz Michaël, Szaszkwicz Martianus et Czwartacki Theodosius ob immoralitatem e Seminario dimissi“, а в „Tabella individualis“ (Ad. № 111. ex 830), в якій вписувано ноти з іспитів питомців, Маркіян Шашкевич находить ся під ч. 186 а поступи „e doctrina Religionis, e Philosophia theoretica, e Mathesi pura, e Philologia, e Historia naturali“ означені потоку: prima“, причім додано: In fundamento ordinationis consistor. dto 21. Febr. 830. № 491. ob malam moralitatem e Seminario die 21. ej. m. dimissus.

III.

[1 стор.]

СИНЪ РУСЪ

или собраніе стихотворѣвъ въ рускимъ языкѣ ꙗ клеру Семинаріи
генеральной въ Львгородѣ, рускогоу краю Метрополиі

[2 стор. чиста]

Року 1833.¹⁾

[3 стор.]

До Синоуъ Русѣ.

Роздрѣтъ грубу поволоку,
Любѣ братья! Русѣ сини,
Гонѣтъ чорну помороку,
Наи порхає въ пустини...
Часъ сонъ довгій покинути,
Котриі тяжить намъ повѣки,
Часъ вже стати — свѣтъ глянути,²⁾
Досїть спаня черезъ вѣки...

¹⁾ Нижше під заголовком читаємо: „Получено отъ покойнаго Январія Рудницкого, бывшего приходника въ Липовцахъ близъ села Унева въ 1847 году. А. Петрушевичъ“. Почім йде дописка о. Петрушевича: Содержатся здѣсь стихотворенія слѣдующихъ молодыхъ писателей:

1. До Синоуъ Руси — О. Г.

Слово до Читателей Русского языка. М. III.

²⁾ В рукописи хибно: глянути.

Часъ! Часъ! Змъ нашъ розарити,
 Наи блистае егѡ сила,
 Милость къ Музамъ защитити,
 Щобъ ѣ въ Рускимъ сердцю тквила...
 Яри, Яри умъ твѣй Сине,
 Той даръ небесъ такъ велики,
 Чорна мрака нехай гине,
 Що видъ тмила черезъ вѣки...
 Далѣ Братя! далѣ други,
 Сердце къ музамъ наи пренаде,
 Вхѡдѣтъ вѣрної дружби круги
 Нехъ тамъ милость къ немъ засяде... О. Г.

Словѡ двѣ читателя руского языка.

Данте руки, юни други,
 Сердце къ сердцю наи пренаде,
 Наи щезають тяжкѣ туги,
 Змъ охѡта наи засяде...
 Разомъ, разомъ! ктѡ силъ мае
 Гонѣтъ въ Русѣ мраки тмавѣ
 Завѣсть наи насъ не спинае,¹⁾
 Разомъ къ свѣтлу други жвавѣ... М. Ш.

[4 стор.] **С а т и р а.**

Щѡ за дѣткѡ ту рогаги,
 Братъ не хоче брата знати,
 Сденѣ впертїи, другї думнїи,
Гѡба кажуть: я розумнїи...
 Сденѣ въ другимъ ся не любить
 Думни въ жидомъ ся голубить,
 Не терпятъ ся якъ сѣль въ ѡку
 З нихъ ся смѣють люде въ боку...
 Впертїи вже ся бувъ погѡдивъ,
 Думнїи егѡ за пѣсь водивъ,
 Сусѣдъ третїи натрутив ся
 Братец думнїи впокорив ся...
 Впокорив ся, бѡ ся боѣтъ
 Сусѣдъ въ пуговъ надъ нимъ стоѣтъ,
 Ничъ не зробить хотъ злосливїи
 Бо въ сусѣдомъ братъ щасливїи...
 Думнїи трохи въспокоѣв ся,

¹⁾ В рукописи хибно: спинае.

Але знову роздостав ся,
 На сухоти уже гине,
 А ще каже: ти Русине... М. М.

Д у м а.¹⁾

Хрестецъ камѣнниі край Любачева.

Ведуть вѣ востокъ двѣ дорозѣ
 Єдна вужша, вѣ Башнѣ друга²⁾
 Летишь конемъ, или вѣ возѣ
 Видно гробы, тисне туга...
 Гляни къ замку вѣ сторонѣ лѣсу
 Карн образ тамъ незмѣнниі
 Крие земля хлопця дѣву
 Где горбъ хрестецъ знѣсь камѣнниі...
 Тамъ капиця вѣ лѣтъ стояла
 Вѣ нѣи си сталость присягали
 [5 ст.] Весна тогда імъ сприяла,
 Якъ ся вѣ парѣ женихали...
 Часъ ихъ приспѣвъ, збѣгли пости
 Ломить слюби за достъ грошні
 Она также для милости
 Зѣ иннимъсь вѣнчить, бо хорошиі...
 Вѣ сеи часъ зъникънувъ Дашѣбогъ вѣ боку
 Онны двоятъ ще вѣдѣвагу
 Тають тое вѣ каждимъ року
 Що зломилы слюбъ присягу...
 Вишѣла лѣтомъ полонѣ жати
 Жие и вяже збѣже свое
 Вѣнѣ жавъ ячѣмѣнѣ, ставъ складати
 Бо вороживъ вѣтеръ злое...
 Идутъ хмари ся скупляти
 Летятъ вѣ охрванѣ вѣ поля птицѣ
 Лянуть³⁾ тучѣ, нема хати
 Втѣчуть стежковѣ до капицѣ...
 Весъ Годвшинѣня тучѣ збирае
 Стрибогъ древа ломить вѣ трое
 Громъ капицю запалае
 Біе ихъ перунѣ⁴⁾ вѣ раз обое...

¹⁾ В рукописи хибно: Дима, ²⁾ дрига, ³⁾ Люнитъ; ⁴⁾ перинѣ.

Видѣли люди загребати
 Тамъ де криво присагнули
 Злучили ся як жадали
 И сномъ вѣчнимиъ разомъ вѣснули...
Якъ не мило имъ тамъ спати!
 Кричатъ совы проклинають
 Въ день приходеть отецъ мати
 И такъ дѣти навчають...
 „Богъ насъ довго не карае
 Висьмось' грѣхѣвъ сповѣдали
 Біе перуномъ, хтось' некае
 Якъ тихъ, що фалшь присягали“ .

Лубачѣвъ мѣсто въ обводѣ жолковѣскимъ; Башѣня, деревѣня,
 или село естъ на въ съходѣ одѣ Либачева (sic!); женихати значить
 тое, що любити; приспѣтѣны значить достигнѣти (sic!) [reif werden];
 Годвишѣня имя или прозвиско рѣки; Стрибогъ Богъ вѣтровъ;
 Дашѣбогъ Богъ щастя, или якъ називають (Fortuna).

[6 ст.]

Розсвѣтъ.

Когутъ ¹⁾ розсвѣтъ випѣвае,
 Криль не шадить нѣ голоса,
 Зора зъ востокъ визирае
 Чудъ золота въ неѣы коса...
 Шарїи свѣтокъ на болоню
 Вся природа жите чуе,
 Вѣтрокъ з гречѣки вабить волю
 Колюхъ зъ ночи домѣвъ дуѣ...
 Птахи гнѣзѣда покѣдають,
 Воздухъ пѣня къ небу зъносить,
 Дзюбъ потята розѣдимають
 Самѣка для нихъ кормлю носить...
 Звѣрь си очы протирае,
 Голодь вовѣка лѣсомъ гонить,
 Заяць въ поле вибѣгае,
 Трубятъ ловѣць, съвора дзвонить...
 Димъ ся курить надъ хатами,
 Старѣ жваво клецють косы,
 Хлопѣцъ, дѣвы вѣсо зъ серпами
 Пастирь съботу жене въ росы...

¹⁾ В рукописи хибно: Когить.

Такъ жнутъ нивны якъ въ потребѣ
 Коса луку тне на ¹⁾ покієъ,
 Снопѣвъ якъ би звѣад' на небѣ
 Тамъ въ полосѣ фуркнувъ късь
 Зѣ по надъ гори лучъ видати
 Ясне свѣтло ранокъ родитъ
 Дуна ²⁾ хочєъ огнемъ яти
 Ахъ, якъ царьско! сонъце сходитъ. М. М.

Чудъ золота барз — красна (wunderschön). Конюхъ що
 въ ночи конѣ пилнує.

Родоланъ или Танецъ рускїи.

Тляскъ (sic!), плясьнѣмъ
 руками,
 Тутъ тупнѣмъ
 ногами,
 Идѣмъ коломъ днесъ Русина,
 Такъ дѣдъ гулявъ и родина,
 Ту врьсь русинъ проживає,
 Отьцовъ поля плугомъ крає.

[7 ст.]

Пляскъ, плєсьнѣмъ
 Рукамы,
 Тупъ, тупнѣмъ
 ногами,
 По товї земли рускѣ дѣти
 Не дастъ она намъ гибѣти
 В русѣ (sic) овєсь, ячмѣнъ, жито
 Ту въ пшеницу, въ мѣдъ ту сито.

Пляскъ, плєсьнѣмъ
 Рукамы,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту єсть Дашьбогъ и коляда
 Ту суть овци, воли, стада
 Ту ся родитъ Команица
 Русь ³⁾ вѣмъ полна якъ кошъница.

¹⁾ Понад на маємо вѣ.

²⁾ В рукописи хибно: Лина.

³⁾ В рукописи хибно: Русь.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту сѣлноє біє жерело
 Ту ся дѣдамъ добре вело
 Ту въ врагами ся борѣвило
 Ту Тарѣтаровъ на смерть било.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ¹⁾, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту ся пѣлны Боярѣ спѣви
 Ту моторнѣ рускѣ дѣвиы,
 Нѣмъцѣ край свѣй покѣдали
 При русникахъ осѣдали.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Красилъ женѣскі²⁾ полъ нашъ рускї
 Тронъ угерскї, полскї, прускї
 Жилъ и Французъ въ рускомъ лонѣ
 Бо Русинкѣ мавъ на Θронѣ.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту лицарѣ нашѣ жили
 Рускѣ князѣ ту князили
 Тусъ' радъ кожнї днесъ ховати
 Бо Русь³⁾ край нашъ наша мати. М. М.

[8 ст.) Радостъ весны.

Икъ чудъне блистаешъ о юна весно!
 Въ рожахъ пестрихъ сѣтегъ ся свѣтъ
 О природо! якже солодко красно
 Твѣи блискъ зрѣти, вонности цвѣтъ,

¹⁾ В рукописи хибно: Тупъ, ²⁾ желѣскї, ³⁾ Русь.

Въ кругъ всюди мило
 Всео зновъ ожило
 Блискота азъ красьнихъ злетѣла сторонтъ
 И жертви лешила природа сонъ...

По плоднихъ лукахъ, лехьки вѣс вѣтрокъ
 Въ диханю несе цвѣтнѣ шѣдъ
 По рожакъ зеленъ равложени вѣнокъ
 Красавиць раднѣ кличе рѣдъ
 О молодосте!
 Чиста радосте!

Зри и здивай села любости чудъ
 Въ тму вѣчну покинь смутокъ и трудъ.

Въ лѣсокъ, где гримить въ пѣсняхъ веселнѣ
 Тамъ стежка веде всѣхъ утѣхъ, [ликъ
 Где насъ принимае зимнѣ холоднѣикъ
 Тамъ приязннѣ¹⁾ княжить усмѣхъ
 Весне Богини
 Гори долини

Въ холодѣ гаи и лисьнихъ раден хоръ
 Пѣспѣ намъ несе бремнѣ пѣвцовъ соборъ.

Г. Левицькнѣ азъ Болгшова.²⁾

[9 ст.]

В и х е р ъ.

Свиснувъ³⁾ вѣхеръ вѣдъ пѣвнѣочны,
 Въ нутрѣхъ землѣ задудѣяло
 Лоптитъ вѣтровъ ликъ охочнѣ
 Розъчинати хижо дѣло...
 Вѣтриы дѣти вихтра вѣрнѣ
 Зънесили крылы къ небесны,
 А злетѣвъше свѣтны гѣрнѣ,
 Вили дивесъ голосы...
 Бурѣ чорнѣ сунуть хмары
 День⁴⁾ въ нѣчь страшнѣну змѣнилили
 Вже ся смѣють нѣчьнѣ мары
 Природу всю зтровожили...

¹⁾ В рукописи хибно: приязннѣ. ²⁾ Сей вірш „Радость весни“
 вручено Венед. Левицькому в р. 1833 ѿ чителей руского язика“ без
 підпису автора. Між рукописию „Сина Русѣ“ а віршом, врученим Вен.
 Левицькому, заходять незначнѣ рѣжниці. Порівнай ХХХ стор. передмови.
³⁾ В рукописи хибно: свиснувъ. ⁴⁾ День.

Любі¹⁾ вѣтрокъ опускае
 Красавицъ²⁾ стадо милыхъ
 Рожа келѣхъ запирае
 Нору дихалъ въпилихъ... (sic)
 Туга лѣсны огорѣнула³⁾
 Хорины пѣвѣцовъ оступѣли
 Люта буря повѣнула...
 Деревъ гѣля заскрѣпили...
 Кметокъ зъ нивны повертае
 Духа вѣнъ тамъ къ небу зъноситъ
 Трикротъ разины ся жегѣнае
 Охранъ нивны Бога просить...
 Пастиръ обжитъ во гущину
 Би съхронити там ся мѣгъ
 Вдѣвъ на главу мѣшину
 И захавъ ся въ густі глигъ...
 Що раз скорѣше вѣтри гонять
 Лѣсны главны нахѣляютъ
 Листя рвуть, гѣля ломають,
 З хатъки снѣпкики вириваютъ
 Сонѣце промѣнъ свѣі звинуло
 Заслоновъ ся покрило
 Трикротъ разины заблиснуло
 Сотъ громѣвъ заривѣло...
 По перувѣ перувъ вдаривъ
 Клекѣиъ чути страшенни
 Въ дуба стрѣлу свою заривъ
 Дубъ⁴⁾ конае раженни...
 [10 ст.] И зновъ вѣхеръ засвиставъ
 Стадо вѣтровъ поверѣнуло
 Градины и дощъ внетъ уставъ
 Сонѣце промень розвѣнуло... Г. О.

Молитва хлопця.

Где суть⁵⁾ скаль уломиы,
 При бистрѣмъ потоку,
 Тамъ хатка зъ соломы,⁶⁾
 Тамъ дѣдокъ при бабѣцѣ,⁷⁾
 Завсѣгди при хатцѣ

¹⁾ В рукописи хибно: лубіи, ²⁾ красѣвицъ, ³⁾ огорѣнила,
⁴⁾ Дибъ, ⁵⁾ ситъ, ⁶⁾ соломя, ⁷⁾ при бапѣцѣ.

И доня при боку,¹⁾
 Прекрасна дѣвчина
 И песь якъ гадина.
 Боже молю тебе
 Храни мя вѣдъ свѣдка
 А бабъку и дѣдка
 Забери до себе,
 Хутко вѣбю гадину
 И возьму дѣвчину. *Ал. Г.*

Р о з л у к а.

Подаи рученьку²⁾ для мене милую,
 Нехъ ще разъ стисну, щире поцѣлю,
 Нехъ вже ти скажу на незабудь³⁾ слова :
 Бувай здорова, бувай здорова.
 Вже ми при тобѣ теперъ не сидѣти
 Нѣ ми ся разомъ зъ тобою лишити,
 Вже, вже для мене дорога готова
 Будь ми здорова, будь ми здорова.
 Не буде кому менѣ заспѣвати,
 Нѣ кому так менѣ, якъ тобѣ сприяти,
 Вже перестане и наша розмова,
 Будь ми здорова, будь⁴⁾ ми здорова.
 Хотъ я поѣду (бо вѣхати мушу)
 Зоставю тобѣ и сердце и душу,
 Ихъ не отягнетъ золота окова,
 Будь ми здорова, будь⁵⁾ ми здорова.
 Маю надѣю, же мя не забудешъ,
 Завше вѣ денници сянати ми будешъ,
 А я приѣду и зачнесть ся мова,
 Будь ми здорова, будь ми здорова. *М. М.*

[11 ст.]

Д у м а.

Чи то сокѣлъ пташъку жене?
 Чи то буря хмару несе?
 Чи то люта джума летить?
 Нѣ! — то ковакъ конемъ садить...
 „Гуляи! крикнувъ: вороненъкѣ“,
 „Стигаи! стигаи! врага нечъкѣ“,

¹⁾ В рукописи хибно: боки, ²⁾ рученьки, ³⁾ незабидь, ⁴⁾ бидь,
⁵⁾ бидь.

„Вѣдѣємо дѣвчиноньку“,¹⁾
 „Мою рѣдну таи сестроньку“,
 „Якъ прилетишь, поздоровить“,
 „И поплече и п(р)омовить“
 „Погодує тя рукою“,
 „Рученькою бѣленькою“
 „И напоѣтъ тя водою“,
 „Воденкою студеною
 „Гуляи! гуляи, на всѣ сили,
 „Черезъ болота, черезъ могили,
 „Черезъ доброви, багна, луки,
 „Якъ попаде въ моѣ руки,
 „Потаньцюю зъ Татариномъ,
 „Не нагрѣюсь вражинъ синомъ,
 „Скоро блисну му шаблюю,
 „Розвѣлѣе ся бѣсъ мазею!“
 На ту правду забожився
 А зѣгнувъши ся дугою,
 До коника приложив ся,
 Шпарьковъ летить вже стрѣлюю,
 Горьбокъ его не спинає,²⁾
 Перекопи нѣ могила,³⁾
 Вѣтромъ по нихъ улѣтає,
 Якъ би мара го носила...
 Куда гонишь бѣснувати?...
 Свѣтъ на вѣколо смеркомъ зъчорнѣвъ,
 Въ лѣсѣ пугачъ сумно запѣвъ,
 Нѣ тамъ люди,⁴⁾ нѣ тамъ хати!...
 Тамъ блудъ свище, туманъ грає,
 Въ дебри и лѣсъ тя поведе —
 Козакъ на се не зъважає,
 Гомонить си: „врагъ не уиде...“
 Станувъ — къ земли припадає,
 Послухати, где врагъ дуднить,
 На коня ся вихопляє,
 И в пуг', вѣтра свистомъ летить...
 Щезъ — зникъ — стриловъ (въ) густні
 Дуденъ по нѣмъ заговчає... [мрацѣ
 Може где лѣгъ вже (в) байрацѣ,⁵⁾

¹⁾ В рукописи хибно: дѣвчиноньки, ²⁾ спинає,

³⁾ могула.

⁴⁾ люди. ⁵⁾ баярацѣ.

Таи звѣрь его доѣдае...
 Где пѣгннавѣсь' ся козаче?
 Всюда тихо и туженько,
 Часомъ воронъ но закряче
 Кряче тамъ... тамъ... такъ страш(н)енько...
 [12 ст.] Чи тамъ вѣрлины крильмины бють ся?
 Чи то звѣркины тамъ сияють?
 Нѣ, то козакъ зъ врагомъ трутъ ся
 Сверщятъ мечи и блискають
 Виджу ¹⁾ Тарьтаръ утомивъ ся,
 Къ земли сильно вѣдаренъ внавъ,
 Ще разъ двигъ ся, розъяривъ ся
 Мечемъ главу дѣвѣ втявъ (знявъ).
 Въ скокъ кѣнувъ ся якъ звѣрь люти
 Козакъ сильнины на ворога
 Грудь ²⁾ розколовъ, давъ почути,
 Що вартъ сестра ...і дорога...
 Красну дѣву взявъ на рукины
 Трикротъ громомъ врага наклавъ,
 Доनावъ коня, зновъ чрезъ лукѣ
 Въ тузѣ сердца домѣвъ пѣгнавъ... М. III.

Зъ Анакреонта виѣмокъ.

Прутше уходятъ якъ колесъ шницѣ,
 Якъ на млинскѣмъ каменны листвицѣ,
 Мира сего лѣта;
 Глухѣ порохины зъ костей никъчемъныхъ
 Ложискомъ будемъ кретѣвъ пѣдземъныхъ
 Якъ пѣдемъ со свѣта...³⁾ А. Г.

Русинъ.

Зъ ваины брата, зъ ваины голя!
 Жити прагну и вмерати,
 Врага бити, рѣчь весперати ⁴⁾
 Гди не можу, доситъ воля...

Г. Левцикии зъ Авг.

Русинъ я си зъ роду, тимъ ся величаю,
 Люблю просту щирѣсть, храню рускѣ справны,

¹⁾ В рукописи хибно: Видау, ²⁾ Грудь, ³⁾ свѣти, ⁴⁾ весперати.

Голубця си витну, думьку заспѣваю,
Гостя в сердьця приїму, то моѣ забавны.

Л а к о м с т в о .

Въпавъ волосъ на челѣ зъ бороди—тѣло кѣи всирае,
Ввѣчную память персты пѣють — а стари збирае.

IV.

Реляція митр. до през. Губерній в справі „Зорі“ М. Шашкевича.

Euere Excellenz!

Mit Zurückschliessung der mir mittels H. Präsidialschreibens E. E. dtt 23 Februar l. J. 3. 819 mitgetheilten Handschrift Zora Pysemce poświaszczennoie ruskomu iazyku von Russland Szaszkie-wicz finde ich mich diesfalls folgendermassen zu äussern: und zwar

I. In Hinsicht der Zulassung zum Drucke der eben erwähnten Handschrift.

Ich habe diese Handschrift nach dem von E. E. erhaltenen Winke dem Doktor der Theologie und Professor dem Ehrendomherrn Benedikt Lewicki zur genauen Prüfung mitgetheilt. Nach dessen hier im Anschlusse $\frac{2}{2}$ mitgehendem Gutachten, enthält diese Handschrift sowohl in Hinsicht des Inhalts als der gebrauchten Ausdrücke vieles, was nach den hiesigen Provinzialverhältnissen anstößig, folglich zum Drucke nicht geeignet sey.

Mit dieser Ansicht des Professors und Ehrendomherr Benedikt Lewicki bin ich vollkommen einverstanden und ohngeachtet diese Handschrift von den Censursbehörden nach den allgemeinen Censurnormen zum Drucke zulässig erkannt worden; so ist solche nach meiner Meinung in Hinsicht der Provinzialverhältnisse hiezu gar nicht geeignet, weil solche

1) Die traurigen geschichtlichen Ereignisse in Hinsicht der religiösen und politischen Bedrückungen, welche die hiesigen Einwohner und Eingeborenen Ruthener von den Pohlen besonders durch die Anstiftung der Jesuiten und durch die Juden, die als Instrumente hiezu gebraucht wurden, erlitten haben; und woraus blutige Repressalien bei den Kosakenkriegen unter der Anführung des Chmielnicki hervorgiengen; welche noch in den Volkstraditionen sich erhalten, in Erinnerung und dadurch bittere Empfindungen hervorbringen würden — und

2) Diese Schrift denjenigen, die, den der Kaiserlich. Österreichischen Regierung anhängigen gr. katholischen Clerus, und die ruthenisch-Galizischen Nation mit schöllten Augen ansahen, die Veranlassung geben könnte, die Meinung zu verbreiten, als ob sich dieselbe zu Russland und die nicht unierte Kirche hinneigte, und dass besonders aus dem Grunde, weil diese Schrift von einem gk. Seminarszögling Martin Schaszkievicz unter dem erdichteten Namen Russland verfasst ist und nichts gediegenes in sich enthält — dann

3) Obschon die aufkeimenden Talente der Jugend in der Literatur nicht zu hemmen wären, so kann die Tendenz, welche dieser Zögling sich wählte, sowohl für ihn selbst, als für andere nicht begünstiget werden, weil — für ihn das nächste seinen Beruf betreffende Feld — die Theologische Moral, die Volkslehre — das Bibelstudium und die Kirchengeschichte ist — in welchem er so grossen Stoss findet sich literärisch in der Volkssprache zu versuchen eine gemeinnützige Moralische Volksschrift zu verfassen und sich dadurch auszuzeichnen, worüber derselbe von mir die Waisung erhält. Auch

4) Gegenwärtig bei der Jugend ein Hang und die Tendenz bemerkt wird durch Aufsätze und Werse eine Berühmtheit der Autorschaft zu erlangen, welcher Hang bei den Candidaten des geistlichen Standes um so weniger statt finden kann; als

- a) sie dadurch in ihrem Berufs-Studium gehindert werden, und
- b) manchmal in Berührung mit solchen Individuen kommen können, welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen.

II. In Hinsicht des für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellenden Censors.

Finde ich folgende der ruthenischen Sprache und Provinzialverhältnisse kündige, dann vermöge ihrer staatsbürgerlichen Haltung Vertrauens würdige und hiezu geeigneten Männer in Antrag zu bringen und zwar

1mo den Benedikt Lewicki, Lemberger Ehrendomherr, Doctor der Theologie und Professor der Moraltheologie an der hiesigen Universität.

2do den Jakob Gyrowski, Professor des Bibel-Studiums des neuen Testaments an der hiesigen Universität.

Endlich finde ich zu bemerken, dass

- a) die hierlandes welches Land ehemals Rothreussen Halicien oder Galizien, seine eingeborenen Einwohner stäts Ruthener

oder Rothreussen lateinisch *Russia rubra*, *rutheni*, *lingua ruthenica* *Natio ruthena* geheissen und stäts genannt wurden (vide Engel Geschichte von Halicz und Vladymir Wien 1792. 2. Theil, Seite 25 et sequ. —) und

b) die Benennung russinische Sprache eine neue Erfindung sey, und wiedrigen Eindruck mache —

Daher die seit sieben Jahrhunderten übliche Benennung der ruthenischen Sprache beizubehalten und ein Censor für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellen wäre.

Lemberg am 27. May 835.

An

Seine des k. k. wirklichen geheimen Raths Ritters des St. Stephans Ordens und Gubernial Praesidenten der Königreiche Galizien und Lodomerien Hoch und Wohlgeboren Herrn Baron Krieg von Hochfelden Excellenz.

Першу вістку про сю реляцію подав проф. Ф. Свистун в „Вісник-у Нар. Дома“ за рік 1906, стр. 196—8 в статийці п. з. Для чого львовская цензура не допустила кь печатанію „Русалку Дністровую“. Хибно приписав проф. Свистун сю реляцію Мих. Гарасевичеві, що вже ствердив М. Тершаковець в студії „Гал. рук. літер. відродженє“ стор. 141—2.

V.

Цензорське оренє Вен. Левицького про граматику Лозинського.

Z. 19. den 19 März 838 empfangen N. 1187 ex 837.

Łozinski g. k. Pfarrer von Medyka Przemisler-Diözese hat dem löb. k. k. Bücherrevisions-Amte im 9-ber v. J. um Druckbewilligung eine Grammatik der ruthenischen Sprache, die er verfasst hat, vorgelegt. Vom Revisions-Amte ist diese Grammatik dem Censor pohlnischer Schriften Hr. Peymann unterm 12. 9^{ber} v. J. zugetheilt worden. Von diesem aber ist sie dem Revisions-Amte mit der Bemerkung zurückgestellt: Wäre zuerst dem Hr. Censor der russischen Literatur zur Beurtheilung zuzusenden. Lemberg 10 May 838. Das Revisions-Amt sandte sie dem Censor der russischen Literatur mit der Bemerkung zu: Wird gemäss des Vorstehenden Begutachtens zur Censur dienstfreundlich zugemittelt. Lemberg am 19. März 838. Mutz mp.

Nota. An dieser Grammatik kommt zwar nicht in Betracht, dass die erklärende, erläuternde und lehrende Sprache die polnische ist,— aber [2] die Schreib-Art des Ruthenischen ist nicht mit der Cyrillik, sondern mit polnischen Buchstaben in derselben am Tage.

Decisum.

Der vorliegenden Gramair, da sie neben vielen irrigen, falschen und anmassenden Behauptungen mangelhaft ist, kann das angesuchte Imprimatur um so weniger bewilliget werden, als die Haupttendenz des Verfassers derselben ist, nicht sowohl die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu bewirken, durch die von demselben dargelegte Neuheit aber wird auch der grundzügliche Charakter der Ruthener — conservatives Prinzip angetastet, die Neuerungssucht der Jugend hingegen angefacht. Daher ist die hinterländische Geistlichkeit allen diesfälligen Neuerungen gänzlich dawider. Ausser dem ist das Werk dermassen abgefasst, dass es geeignet ist zur Verunstaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber umfassenden Kenntniss wenn nicht gar Nichts, doch sehr wenig beyzutragen. Diese Erledigung jedoch wäre vor der Herausgabe noch dem Herrn Censor der polnischen Literatur zur Einsicht zuzusenden. Lemberg am 7 May 838. Benedikt Lewicki mp.

Expedirt am 9 May 838.

Першу вістку про се ореченє подав проф. Ф. Свистун в „Вѣстн. Народного Дома“ за рік 1906, стр. 199 - 200 в згаданій при попереднім актї статї. Порівнай також: Тершаковець: „Галицко-руське літер. відродженє“ стр. 142.

VI.

Нецензурні уступи в „Annales Ecclesiae Ruthenae“ М. Гарасевича.

Презид. Арх. льв. Нам. ad. Zl. 3506 ex 1839.

A U S Z U G.

Cap. II. § 1.

Nach dem Tode des Herzogs Leo, welcher sowohl in Halicz als auch in Kijów regierte, machten die Lithauer unter ihren Anführern Gedimin und Olgierd Einfälle in die russischen Länder, und verschafften den polnischen Königen, insbesondere dem Kasimir dem Grossen Gelegenheit, die schwachen Herzoge in Rothreussen anzufallen, und

diese Provinzen zu besetzen, was im Jahre 1340 geschah. Das Herzogthum Halicz oder Galizien wurde sohin in eine pohnische Provinz umstaltet. Die Güter der im Kriege erschlagenen russischen Edelleute wurden pohnischen Edlen übergeben, die griechisch-ruthenischen Kirchen wurden in lateinische umstaltet, und lateinische Bisthümer errichtet.

Cap. III. § 8.

Wenn der Willensmeinung des Oberhirten entsprochen, und mit Sanftmuth und Geduld das Werk der Vereinigung befördert worden wäre, so würde solches tiefere Wurzel gefasst haben. Allein es geschah das Gegentheil. Man betrieb Alles mit Gewalt, erregte Hass und Aufstände. Diejenigen Geistlichen, welche die Union nicht anzunehmen bereit waren, wurden in Gefängnisse geworfen, und ihre Stellen durch unierte Geistliche ersetzt. Da das Volk sich von den unierten Geistlichen zurückzog, und keine eigenen Kirchen hatte, so blieb es ohne religiösen Beistand. Die Kinder blieben ungetauft, die Beerdigung der Leichnahmen in geweihter Erde unterblieb, und es verbreitete sich allgemeine Erbitterung.

§ 16.

Aus dem Angeführten ist zu ersehen, welche Schwierigkeiten der Union der Ruthenen sich entgegenstellten. Die unierten Bischöfe wurden von den lateinischen Bischöfen und der lateinischen Geistlichkeit gehasst. Dieselben erliessen Synodal-Dekrete, nach welchen sie den ruthenischen Bischöfen die Anmassung der Vorrechte der lateinischen untersagten, und befahlen, dass die Zehnten der lateinischen Geistlichkeit gezahlt werden. Was jedoch am nachtheiligsten wirkte, war die Proselytenmacherei Behufs des Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche. Zu diesem Ende wurden von Seite des lateinischen Klerus Schriften verbreitet, worin die Ceremonien der unierten und nicht unierten Kirche dem allgemeinen Gotte Preis gegeben worden sind. Auch in den Schulen wurde der lateinischen Jugend Abneigung gegen die ruthenische eingeflößt. Da auch die unierten und nicht unierten Ruthenen von öffentlichen Ämtern ausgeschlossen waren, so übergingen viele zum lateinischen Ritus.

§ 18.

Als im Jahre 1742 Pabst Benedikt XIV. eine Bulle erliess, welche beginnt „Etsi pastorales ad Italo-Graecos in Sicilia et Calabria degentes propriis Episcopis destitutos“ und wodurch den Gläubigen

des gr. Ritus der Übertritt zum lateinischen gestattet, und dem lateinischen der Vorzug ertheilt wurde, versprachen sich die lateinischen Bischöfe durch Ausdehnung dieser Bulle auf die unierten Ruthenen in Polen, das ruthenische Volk bald an ihre Seite zu ziehen, und die unierten ruthenischen Bischöfe überflüssig zu machen. Die in Grodno versammelten Bischöfe überreichten nun im Jahre 1744 an den päpstlichen Stuhl eine Bitte, worin sie die Freiheit des Übertritts von gr. Ritus zum lateinischen in Anspruch nahmen. Darin wurden die unierten Ruthenen mit den schwärzesten Farben geschildert um den Beweis zu liefern, dass der gr. kath. Ritus womöglich ganz vertilgt werden solle. Zugleich verbreiteten sie öffentliche Schriften, worin sie die gr. Kirchengebräuche herabsetzten.

Cap. V. § 5.

In der Zwischenzeit überreichte der lateinische Klerus (in Galizien) durch den Erzbischof Sierakowski neue Vorstellungen hinsichtlich des freyen Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche, an die Kaiserin Maria Theresia. In dieser Schrift schilderte er wieder die Ruthenen als verdächtig in Absicht auf die Aufrichtigkeit ihrer Vereinigung mit dem röm. Stuhle, und auf ihre Treue gegen die Regierung, und suchte zu beweisen, dass es am besten wäre, den gr. Ritus in Galizien zu vertilgen, und nur den lateinischen bestehen zu lassen.

§ 13.

Als die unierten Ruthenen von der russischen Regierung zum Übertritte zum nicht unierten Ritus gezwungen wurden, und mehrere der vertriebenen Priester auch nach Galizien übertraten, kamen auch Basilianermönche aus Russland nach Galizien, nicht der Verfolgung wegen, sondern aus Überdruß des Mönchslebens. Ungeachtet der dawider bestehenden Verordnungen des päpstlichen Stuhles wurden sie dennoch durch die lateinischen Bischöfe unter die lateinische Geistlichkeit aufgenommen. Dies gab auch den galizischen Basilianermönchen Gelegenheit, zum lateinischen Ritus überzutreten. Die ruthenischen unierten Bischöfe in Galizien klagten darüber bei dem apostolischen Sitze, worüber im Jahre 1802 eine ihnen günstige Entscheidung des Pabstes Urban VIII. erfloss.

Cap. VII. § 18.

An m. Die Behauptung des lateinischen Erzbischofs Kikor, als wäre der Clerus und das Volk der Regierung nicht ergeben, hat sich als ungegründet und böswillig dargethan.

§ 20.

Aus dieser Ursache ist es rätlich, dass nicht nur die Einwohner der Bukowina unierten Ritus, welche daselbst ihr Domiziel haben, keine Gelegenheit fänden, die Union zu verlassen, sondern es ist auch denjenigen, welche zur Union, die sie wegen Mangels an Geistlichen verliessen, zurückkehren wollen, die Möglichkeit hiezu eröffnet.

Dieser Abfall ereignet sich fortwährend, und die Zahl des unierten Volks vermehrt sich in der Bukowina täglich, weil die unierten Geistlichen das Wort Gottes gehörig predigen und das Volk auferbauen, während eine ähnliche Auferbauung des nicht unierten Volks durch ihre rohe und ungebildete Geistlichkeit nicht Statt findet.

VII.

Гадзінський (псевдонім) против митр. Мих. Левичького.

1)

Euere Excellenz!

Bei der glücklichen Anwesenheit im Jahre 1839 Seiner kaiserlichen Hoheit Erzherzogs Franz Carl in der Hauptstadt von Galizien Lemberg beeilte sich jede Nation dieses Königreich bewohnend, seine innigsten von Freude überschwemmte Gefühle an Tag zu legen, wo auch die ruthenische Urbevölkerung Galiziens bei dieser Feier nicht nachstehen wollte und seine Gefühle der Freude mittelst eines Gedichtes, das Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl deutsch übersetzt vorgelegt wurde und welches Gedicht Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl in aller Seiner Umsicht und Grossherzigkeit in Druck zu legen erlaubte, daher die Censur von Lemberg dasselbe mit Imprimatur passirte. Zur Freude aller wohldenkenden Ruthener wurde dieses Gedicht gedruckt wie aus dem beigefügten Exemplar sub ./ zu ersehen ist und ins Ruthenisches Seminar zu Lemberg gebracht. Auf einmal erfährt Se. Excellenz der Metropolit Michael Lewicki von so einem ruthenischen Gedichte, lässt dasselbe mittelst H. Rector Jachimovicz in Beschlag nehmen, in seine Handbibliothek bei St. Georg bringen, versiegeln und zu untersagen geruhen, dass Niemand so ein Exemplar zu Händen bekomme. So ein Benehmen des H. Metropoliten kränkte jeden edel denkenden und an das Haus Österreich hangenden Ruthener und dieses umsomehr, da man keine gesetzliche Ursache dieses Beschlagnehmens im ganzen Fortgange der Sache finden konnte. Zwar

wollten einige behaupten, dass die neue und elegantere Form der Buchstaben der Stein des Anstosses sein sollte. Warum hat H. Metropolit anno 1837 und 1838 zu seiner Namenstagfeier verfasste Gedichte mit viel eleganteren Schriften bei den Mechateristen in Wien gedruckt angenommen und nicht untersagt? Warum hat Se. Apostolische Majestät Ferdinand I. Kaiser von Österreich im Jahre 1838 mit den nehmlichen Schriften bei Mechateristen zu Wien gedrucktes ruthenisches Gedicht angenommen und darin nichts gefährliches für sein Kaiserhaus Österreich gefunden? — Der Schnitt der Schriften ist ja in den Schriftgiessereien zu Wien, Ofen, Prag etc. etc. in dem elegantesten Geschmacke zu bekommen und in der ganzen Österreichischen Monarchie damit gedruckte serbische Bücher verbreitet, insbesondere die Volksgedichte von Vuk. — Wahrscheinlicher ist es, dass Herr Metropolit daran keinen Anteil gehabt hat; denn als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte Er daran keinen Antheil haben; Als Mezenas ist dabei nicht erschienen, denn Niemand wagte seine sparrsame Tugend kennend Ihn um so was anzusprechen. — Als Feind von freien Wissenschaften will nicht einmal die wissenschaftliche Vocal-Musik bei seiner Metropolitankirche auf eigene Kosten erhalten, um sie aus dieser Pflanzschule übers Land zu verbreiten, sein Metropolitanchor besteht aus zweien Diaken, die von einer wissenschaftlichen Musik nicht einmal träumen. Von Verschönerung seiner Metropolitankirche desto weniger von seinen drei schmutzigen und elend eingerichteten Kirchen in der Stadt Lemberg lässt seine Despotie nichts denken, wo im Gegentheile die lateinischen Kirchen aufs schönste restaurirt werden. — Euere Excellenz geruhe daher zur Beruhigung der ruthenischen Bevölkerung, das im Anbuge sich befindende ruthenische Gedicht bei der Hofzensur prüfen zu lassen; und da nichts Anstössiges gefunden werden kann, das versiegelte Paket aus der Handbibliothek des Herrn Metropoliten mittelst der k. Polizeidirektion zu Lemberg nehmen und alle Exemplare im ruthenischen Seminar daselbst auszutheilen befehlen, woher im ganzen Lande alles verbreitet werden wird, und so der Zunahetretung Sr. kais. Hoheit einigermassen gesteuert.

Galizien am 1. August 1840.

Gadzinski.

2)

SCHREIBEN

an das k. k. galizische Landespräsidium.

In der gegen gefälligen Rückschluss anverwahrten Eingabe führet ein sicherer Gadzinski Beschwerde gegen die von dem griechisch unir-

ten Metropolit von Galizien und Erzbischof von Lemberg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines angeblich mit Censurbewilligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der Anwesenheit Sr. k. k. Hoheit des H. Erzherzogs Franz Karl in Galizien im Jahre 1839 und bittet (* wird einstweilen hier in die Censur geleitet) um die Aufhebung dieser Beschlagnahme.

Ich ersuche E. E. über den eigentlichen Sachverhalt dieser Beschwerdeschrift sowie über deren Verfasser genaue Erhebungen in dem dazu geeigneten Wege einzuleiten sofort mich von dem Ergebnisse derselben unter Beifügung Ihrer schätzbaren Wohlmeinung; welche Folge dem vorliegenden Einschreiten etwa gegeben werden dürfte, zu entrichten.

Genehmigen etc. etc.

Wien 9. October 1840.

Sedlnitzky.

Gal. L. Pr.

Erhebung bezüglich der Beschwerde eines gewissen Gadzinski gegen die durch den galiz. Metropolit verführte Beschlagnahme eines ruthenischen Gedichtes.

9. Oktober.

3)

Відповідь львівської президії губернії.

№ 9424.

Hochgeborner Graf.

Ich habe über den hohen Erlass Euerer Excellenz vom 9ten Oktober d. J. nicht ermangelt, mir nähere Aufklärung über den Gegenstand der Beschwerde zu verschaffen, die von einem sichern Gadzinski wider den Lemberger gr. katholischen Erzbischof Michael Lewicki wegen verführter Beschlagnahme eines mit Censurbewilligung gedruckten Gedichtes in ruthenischer Sprache zur Feier der Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Carl in Galizien im Jahre 1839 hohen Orts überreicht wurde.

Wie Euere Excellenz aus dem anruhenden Berichte der Polizeidirektion zu entnehmen geruhen, ist ein solches Gedicht bei jenem feierlichen Anlasse wirklich vorgekommen. Es hatte den gr. kath. Priester und Studienpräfekten im gr. kath. Seminarium Malinowski zum Verfasser, welcher nach erwirkter Imprimatur bei dem hiesigen

*) Нотатка оловцем на боці.

Bücherrevisionsamte auf seine Kosten die Indrucklegung dieses Gedichtes besorgte.

Auch die in jener Beschwerde, deren Verfasser übrigens nicht erörtert zu werden vermochte, angedeutete Beschlagnahme dieses Gedichtes durch den Herrn Erzbischof Lewicki hat wirklich stattgefunden und zwar wie die Polizeidirektion in ihren Berichten andeutet, aus dem Grunde, weil Malinowski die Erlaubniss des genannten Herrn Erzbischofs zur Herausgabe jenes Gedichtes einzuholen unterlassen hat.

Wenn auch dieses Verfahren des Herrn Erzbischofs mit Rücksicht auf den vorwurfsfreien Inhalt jenes Gedichtes und den löblichen Zweck, dem es gewidmet war, nicht ganz gebilligt werden kann, so scheint mir doch eine weitere Anregung dieses bereits in Vergessenheit geratenen Gegenstandes um so weniger angedeutet zu sein, als der Verfasser Malinowski, der durch jene Beschlagnahme allein zu Schaden kam, dawider klagbar nicht aufgetreten und als in diesem Falle auch von Seite des Bücher-Revisionsamtes der Missgriff eingetreten ist, dass es dem erwähnten Gedichte das Imprimatur ertheilte, ohne sich der Zustimmung des Herrn Erzbischofs zur Herausgabe der letzteren versichert zu haben, die mit Rücksicht auf den Inhalt jenes Gedichtes insbesondere der 15ten Strophe, worin des gr. kath. Clerus Erwähnung geschieht, nicht hätte übergangen werden sollen.

Unter diesen Umständen dürfte es auch nicht zulässig sein auf die Herausgabe der mit Beschlag belegten und, wie es heisst, noch immer bei dem Herrn Erzbischof befindlichen gedruckten Exemplarien jenes Gedichtes zu bestehen zumahl die Sache seitdem an Interesse verlor und ein solcher Schritt für den Herrn Erzbischof kompromittirend wäre.

Indem ich diese Daten Euerer Excellenz zur hohen Kenntniss zu bringen mich beehre, erlaube ich mir zugleich Hochdenselben ein gedrucktes Exemplar des erwähnten Gedichtes nebst der deutschen Übersetzung zur hohen Einsicht vorzulegen.

In der weiteren Anlage aber schliesse ich die Beilagen des h. Erlasses von 9. Oktober d. J. zurück.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck der ausgezeichnetsten Hochachtung mit der ich die Ehre habe zu sein

Euerer Excellenz

gehorsamster Diener

Підпис нечиткий.

Lemberg am 30. Dezember 1840.

An Se des k. k. wirklichen geheimen Raths und Kämmerers
Grosskreutz des kais. österr. Leopold Ordens und Präsidenten der h.
Polizei- und Censurshofstelle etc. Herrn Grafen von Sednitzky
Excellenz.

4)

S C H R E I B E N

an das löbliche k. k. galizische Landespräsidium.

Indem ich Ew. für die mir mit dem geehrten Schreiben vom 30.
v. M. Z. 9424 gefälligst gewährten Aufklärungen rücksichtlich der von
einem sicheren Gadzinski geführten Beschwerde gegen die durch den
griechisch unirten Metropolit von Galizien und Erzbischof von Lem-
berg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines mit Censurbewil-
ligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der im Jahre 1839
stattgehabten Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchl. H. Erzherzogs
Franz Carl in Galizien verbindlichst danke, theile ich die von Ew.
ausgesprochene Ansicht, dass dieser von einem bis jetzt nicht eruirten
und ohne Zweifel pseudonymen Exhibenten eingebrachte Beschwerde-
schrift keine weitere Folge gegeben werde.

Es erübriget mir demnach nur Ew. den mir eingesendeten dies-
fälligen Bericht der Lemberger k. k. Polizei Direktion hier danknehmig
zurückzuschliessen und bei dieser Gelegenheit die Versicherung etc. etc.

Wien 25. Jänner 1841.

Sednitzky.

Gal. Lds. Praes.

die Beschwerde des Gadzinski wegen Beschlag-
nahme eines ruthenischen Gedichtes durch den
Erzbischof Lewicki betr.

25. Jan.

VIII.

1) *Консисто́рія проти́в Як. Головацького та Ів. Вагилевича.*

През. Арх. льв. Нам. $\frac{\text{№ 330}}{\text{ggg}}$ 1841.

№ 843.

Hochlöbliches k. k. Landes-Präsidium!

Laut des nebenliegenden $\frac{1}{2}$. Ausweises haben nachbenannte geist-
liche Kandidaten:

- 1) Androchowicz Michael
- 2) Androchowicz Basil
- 3) Sieminowicz Andreas
- 4) Wieliczkowski Alexander
- 5) Hlebowicki Clemens
- 6) Szczurowski Leo
- 7) Buczacki Johann
- 8) Audykowski Arsenius
- 9) Demianowski Johann
- 10) Moyseowicz Theodor
- 11) Pihowicz Jakob
- 12) Stefanowicz Andreas
- 13) Głowacki Jakob
- 14) Głowacki Nicolaus
- 15) Wagilewicz Johann
- 16) Czemeryński Johann

17) Lewicki Gregor, schon längst die theologischen Studien absolvirt, anstatt aber sich um Priesterweihen zu melden, und sodann den seelsorgerlichen Dienst in der Diözese, wo noch sehr viele Priester mangeln, anzutreten, treiben sie sich bis jetzt in der Welt müßig herum, weihen der Vergessenheit, was sie während der Studien erlernt hatten, und verlieren den kirchlichen Sinn, den man ihnen im Seminarium beizubringen bemüht war.

Es ist meine Gewissenspflicht, diese Kandidaten erst dann zu den heiligen Weihen zuzulassen, wenn es sich durch vorläufige kanonische Erhebungen erweisen wird, daß sie zum Priestertum noch tauglich sind.

Es kommt aber auch, und in den gegenwärtigen Zeitumständen vorzüglich zu bedenken, wie die politischen Gesinnungen dieser so geraume Zeit weltlich lebenden Theologen beschaffen seyn, und ob nicht einer oder der andere mittlerweile in revolutionäre Verbindungen irgendwo getreten sey. — Ein solcher müßte ohne weitere kanonische Erhebungen vom geistlichen Stande ausgeschlossen werden. — Dieses genau zu erfahren habe ich keine sichere Mittel. Ich bitte daher, in Gemässheit der hohen Präsidialweisung vom 11. Februar 835 Zahl 70, daß Ein Hohes k. k. Landes-Präsidium geruhen wolle, die diebftälligen Erörterungen anzuordnen, und mir das Resultat hievon zu meinem weiteren Benehmen, gnädigst zu eröffnen.

Insbesondere wäre es höchst nothwendig, eine genaue Erörterung zu veranlassen:

1) über das Betragen des Kandidaten Głowacki Jacob, der die theologischen Studien im Jahre 839 absolvirt, und dessen Perso-

nalbeschreibung die k. k. Polizeydirektion am 5. November v. J. vom Seminariums-Rektorate abforderte, dann

2) über die Beschäftigung des Kandidaten Wagilewicz Johann, welcher das Studium der Theologie auch im Jahre 839 vollendete. Er und zugleich auch Glowacki Jacob, waren schon im Zuge ihrer Studien wegen Theilnahme an einem von der hierländigen Zensur verworfenen und in Ungarn gedruckten Werke, zufolge hohen Präsidial Verordnung vom 29. August 837. Zahlen 5197 und 5853 streng geahndet. Wagilewicz soll mit dem russischen Professor Pogodin bis jetzt im Verkehr seyn, und von diesem russischen Professor gedruckte Bücher zum Geschenk erhalten, welches in der gegenwärtigen Zeit sehr bedenklich ist, da bekanntlich die russischen Gelehrten ihre Arbeiten gegen die Union richten, und durch Versenkung ihrer Schriften die hierländigen Unirten beirren können.

Es heisst endlich, daß Wagilewicz seit dem Austritte aus dem Seminarium im Jahre 839, im Auftrage seiner auswärtigen Korrespondenten mit Fussreisen über Galizien sich beschäftige, um für sie literarische Beiträge zu sammeln. Eine solche Beschäftigung giebt zu erkennen, daß Wagilewicz an seinen geistlichen Beruf gar nicht denke, und es dürfte sich endlich ergeben, daß er zu diesem Berufe nicht mehr tauglich sey.

Lemberg den 9. März 841.

Michael Lewicki
Metropolit.

На 4 стор. рубрум:

An

Ein Hochlöbliches k. k. Landes
Präsidium

Lemberger g. k. Metropolitan Ordinariat
dato 9. März Zahl 843

äußert sich über die absolvirten Theologen, welche jahrelang zu den heiligen Weihen nicht erschienen. Der Ausweis liegt bei.

2) *Реляція Суду.*

През. Арх. льв. Нам. $\frac{\text{№ } 611.617}{ggg}$ 1841.

Hochlöbliches k. k. Landes-Praesidium!

In Folge der von dem hohen k. k. Landes-Präsidium an das hohe k. k. Appellations-Praesidium unterm 22 April l. J. Z. $\frac{333}{ggg}$
x

gerichteten Note und des von dem Letztern unterm 5 May 1. J. Z. 8206 anher erlassenen Auftrags, wird dem hochlöblichen k. k. Landes-Präsidium in Ehrfurth berichtet, daß die griechisch-kath. Theologen Jakob Głowacki und Johann Wagilewicz in den hierortigen Akten nur insoweit kompromittirt erscheinen, daß ein als Zeuge aufgetretener geheimer Anzeiger, diese beiden Theologen als Mitglieder eines Vereines, der eine russische Tendenz hatte, benannte, welchem der Seminarzögling Saszkiewicz vorstand, daß dagegen hinsichtlich des Alexander Wieliczkowski die hiergerichtlichen Akten keine Nachweisung enthalten.

Lemberg am 21 May 1841.

Rittmann.

Z. 6832.

На 4 стор. рубрум:

An

Ein hochlöbliches

k. k.

Landespräsidium

Bericht des Lemberger k. k. Strafgerichts, welcher in Folge der an das hohe k. k. Appellationsgerichts-Präsidium gerichteten hohen Landes-Präsidial-Note dtto 22^{en} April 1. J. Z. 330
ggg über die Kompromittirung der griech. kath. Theologen Jakob Głowacki, Johann Wagilewicz und Alexander Wieliczkowski erstattet wird.

Друкарська похибка.

На стор. II (верш 20 з гори) нашої студії закрала ся важнійша друкарська похибка, яку вважаємо нашим обов'язком справити. Місто: (граматика Лозинського) „вона цілком не явила ся в друку“ має бути: вона в своїм часі цілком і т. д. Дрібніших, дуже рідких похибок не справляємо.

611419

B 2.945